

ՖԻՆԱՆՍԱԲԱՆԿԱՅԻ ՔՈԼԵՋ

Գլոբալ Թանումյան

ԲԱՆԿԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2003

Ֆինանսաբանկային քոլեջի հիմնադիրներ

ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն
ՀՀ կենտրոնական բանկ
Հայաստանի բանկերի միություն

Հայաստանի Հանրապետություն
ք. Երևան 2, Ամիրյան 26

Հեռ. (3 741) 537788
Հեռ./ֆաք (3 741) 537767
Web-site: <http://www.fbc-edu.am>
E-mail: staff@fbc-edu.am

Զենարկի տպագրությունն իրականացվել է «Բանկ և ոչ բանկ ֆինանսական հաստատությունների ուսուցանում և բրենդներ» ծրագրի շրջանակներում, «Շորբանկ խորհրդատվական ծառայություններ» կորպորացիայի դրամաշնորհի միջոցներով՝ ԱՄՆ միջազգային զարգացման գործակալության (USAID) ֆինանսավորմամբ:

The publication of the manual is done within the “Bank and Non Bank Financial Institutions Mentoring and Training” program supported by Shorebank Advisory Services Inc. grant funded by United States Agency for International Development (USAID)

Հրատարակի գրանցման համարանիշ

© Ֆինանսաբանկային քոլեջ, 2003

Հարզարժան ընթերցող

Հայաստանի Հանրապետությունում գործող բանկերի մրցունակությունը բարձրացնելու, դրանք ժամանակակից գիտելիքներով զինված մասնագետներով համալրելու նպատակով ստեղծվեց Ֆինանսաբանկային քոլեջը:

Առաջնորդվելով ուսումնական գործընթացի կազմակերպման միջազգային փորձով՝ Ֆինանսաբանկային քոլեջը կիրառում է ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, այդ բվում՝ քոլեջի դասախոսների կողմից ստեղծված ուսումնական նյութեր, որոնք ստացել են Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսաբանկային ոլորտի մասնագետների հավանությունը և արժանի են համարվել որպես դասագիրք

տպագրվելու: Դասագրքերի առավելություններից մեկն այն է, որ դրանց հեղինակները հանրապետության բանկային ոլորտի լավագույն մասնագետներ են:

Ողջունում ենք Ֆինանսարանկային քոլեջի ուսումնական նյութերի տպագրությունը և հուսով ենք, որ դրանք լայն օգտագործման նյութ կրառնան ոչ միայն քոլեջի ուսանողների, Յայաստանի Հանրապետությունում բանկային գործի մասնագետներ պատրաստող մյուս ուսումնական հաստատությունների, այլև ֆինանսարանկային ոլորտի մասնագետների համար:

Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խորհուրդ

Ֆինանսարանկային քոլեջի դասախոսների կողմից ստեղծված ուսումնական նյութերը համահունչ են ժամանակի պահանջներին և լիովին համապատասխանում են բանկային մասնագետների պատրաստման միջազգային չափանիշներին: Դրանք արդիական են և ներառում են իրավիճակային օրինակներ ֆինանսարանկային ոլորտի առօրյայից, որոնց ուսումնասիրությունն է ավելի է նպաստում մասուցվող նյութի ընկալմանը:

Ֆինանսարանկային քոլեջի դասախոսությունների տպագրությունն առաջընթաց քայլ է հանրապետության կրթական ոլորտի բարեփոխումների գործընթացում:

Կարծում ենք, դրանք սեղանի գիրք կրառնան և բանկային գործը ուսումնասիրողների և ընթերցողների ավելի լայն շրջանակի համար:

Հայաստանի բանկերի միություն

Բարի երք

Առաջաբան

Գրախոսվող «Ֆինանսական վերլուծությունների հիմունքներ» ուսումնական նյութը պատրաստված է Ֆինանսարանկային քոլեջում իրականացվող «Բանկային միջին մասնագիտական կրթություն Հայաստանի Հանրապետությունում» գերմանական ծրագրի պատվերով: Այն բաղկացած է 19 թեմայում:

Առաջին «Ֆինանսական հաշվետվությունները և դրանց օգտագործողները» թեմայում սահմանված է ֆինանսական վերլուծությունների նպատակը, տարրերական ծն դրանց օգտագործողների խնդերը, տրված է տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական վիճակի ամփոփ գնահատականը և դրա կարևորությունը օգտագործողների համար, բերված են առանձին ֆինանսական հաշվետվություններին ներկայացվող պահանջները:

Երրորդ թեմա՝ «Ֆինանսական վերլուծության տեսակները», նվիրված է ֆինանսական վերլուծության խնդիրների, բանկի որպես առանձնահատուկ տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական գործակիցների, վերլուծության եղանակների և սահմանափակումների շարադրումը:

Երրորդ «Միջավայրի գնահատման (վերլուծության) կարևորությունը» թեմայում հիմնավորված է միջավայրի գնահատման կարևորությունը՝ ֆինանսական վերլուծության ժամանակ, հատուկ ուշադրություն է դարձված վերլուծության Պորտերի հիմք գործուների մեթոդին:

Չորրորդ՝ «CAMELS համակարգը որպես բանկերի վերլուծության գործիք» թեմայում հեղինակը ներկայացրել է բանկերի գործուներյան գնահատման CAMELS համակարգի տարրերը, և գնահատման համակարգը:

Դաշտորդ 6 բաժիններում մանրամասն շարադրված են CAMELS համակարգի մեջ մտնող բոլոր տարրերի նշանակությունը և վերլուծության տեխնիկան:

Այսպես, «Կապիտալի համարժեքություն» թեմայում տրված են «բանկի կապիտալի» դերը և սահմանումը՝ համաձայն ՀՀ բանկային օրենսդրության, կապիտալի համարժեքության ցուցանիշները, կապիտալի աղբյուրները, պլանավորումը և գնահատականը:

«Ակտիվների որակը» թեմայում հիմնավորվում է բանկի ակտիվների որակի կարևորությունը, բերվում են ակտիվների որակի վերլուծության համար անհրաժեշտ ցուցանիշները, ներկայացվում բանկի վարկերի որպես ակտիվների հիմնական տեսակի կառավարումը:

«Կառավարություն» թեմայում դիտարկվում են բանկի կառավարման խնդիրները և գնահատման գործուները:

«Ծահույթ» թեման նվիրված է շահութաբերության վերլուծության գործում բանկի ներքին վերահսկողությանը և առդիտությունը դերի բացահայտմանը, բյուջեավորման գործընթացին, տարրեր գործակիցների (ցուցանիշների) հիմնավոր բանկի շահութաբերության վերլուծության՝ կապիտալի, շահութաբերության մոդելին և բանկի կայուն անի գնահատմանը:

«Իրացվելիություն» թեմայում ներկայացված են բանկի իրացվելիության կառուցվածքի՝ ակտիվների և պահպաների ուսումնասիրությանը, իրացվելիության ռազմավարությանը փոքր և խոշոր բանկերի համար, իրացվելիության գնահատման համար կիրառվող հարաբերակցությունները, իրացվելիության ռիսկի կառավարումը, բանկերի իրացվելիության գնահատման նշանակությունը CAMELS համակարգում, իրացվելիության գնահատումը տեղաբաշխված և ներգրավված միջոցների ժամկետայնության ճեղքածքի միջոցով:

«Ծովագական ռիսկի նկատմամբ զգայունությունը» թեմայում տրված են տոկոսային և արտարժութային ռիսկերի սահմանումները և գնահատումը, կառավարման և սահմանափակման սկզբունքները:

Առանձին թեմա է հատկացված բանկերի գործուներյան համեմատական վերլուծության (ԲԳՀՎ) համակարգին, որտեղ ձևակերպված են ԲԳՀՎ-ի նպատակը և խնդիրները, նկարագրված համակարգի կիրառումը բանկերի ֆինանսական վերլուծության համար:

Ուսումնական նյութի վերջին «Դրամական հոսքերի վերլուծություն» գլուխը նվիրված է դրամական հոսքերի վերլուծության կարևորության հիմնավորմանը, համապատասխան հաշվետվության, դրամական միջոցների աղբյուրների և օգտագործման ուղղությունների, դրամական հոսքերի վերլուծության նկարագրությանը:

Այլ հավելվածների հետ նիստին համապատասխան հաշվետվության մասն առաջարկությունը՝ ներկայացված է նաև «Զերնարկությունների ֆինանսական վերլուծություն» թեման, որքը ներկայացված բերված են ֆինանսական գործակիցների կարևորագույն խնդերը (շահութաբերություն, իրացվելիություն, արդյունավետություն, կապիտալ, ներդրումներ և անձնակազմ) և նկարագրված է ձեռնարկությունների ֆինանսական վերլուծության տեխնիկան այդ գործակիցների հիման վրա:

Դաշտ 6 եմ համարում նշել, որ ողջ ուսումնական նյութը շարադրված է մատչելի, ակնհայտ է, որ հեղինակը լիովին տիրապետում է տվյալ բնագավառին և ունի գործնական աշխատանքի գգալի փորձ:

Գրախոսվող նյութի կառուցվածքը լիովին համապատասխանում է միջազգային չափորոշիչներին:

Յուլիանայնուր թեմայում տրվում են թեմայի նպատակը, դասախոսությունն անցնելուց հետո ունկնդիրների կողմից ձեռք բերվելիք ունակությունների և հնտությունների թվարկումը, ինքնաստուգման հարցերը:

Ուսումնական նյութի վերջում բերված են հանգուցային բառերի ցուցիչները՝ տեքստում համապատասխան էջերի նշումով, որտեղ տրված են այդ բառերի սահմանումները կամ մեկնաբանությունները:

Անփոփում. «Ֆինանսական վերլուծության հիմունքներ» ուսումնական նյութը լիովին կարող է օգտագործվել նաև բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում, բանկային մասնագետների որակավորման բարձրացման դասընթացներում դասավանդելու համար:

Ե. Մ. Սահմանային

Տնտեսագիտության թեկնածու, դրցենտ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԼՈՒԽ 1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	7
Թեմա 1.1. Ֆինանսական հաշվետվորությունները և դրանք օգտագործողները	7
1.1.1. Ֆինանսական հաշվետվորությունների նպատակը	7
1.1.2. Ֆինանսական հաշվետվորություններն օգտագործողները	7
1.1.3. Տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական վիճակը, գործունեությունը և ֆինանսական վիճակի փոփոխությունը	8
1.1.4. Ֆինանսական հաշվետվորությունները և դրանց ներկայացվող պահանջները	8
Ինքնաստուգման հարցեր	8
Թեմա 1.2. Ֆինանսական վերլուծության տեսակները	9
1.2.1. Ֆինանսական վերլուծություն	9
1.2.2. Ֆինանսական գործակիցների վերլուծություն	9
1.2.3. Ֆինանսական վերլուծության եղանակները և սահմանափակումները	10
1.2.4. Տարբեր տնտեսավարող սուբյեկտների ցուցանիշների համադրում	10
Ինքնաստուգման հարցեր	10
Թեմա 1.3. Սիզավայրի գնահատման (վերլուծության) կարևորությունը	11
1.3.1. Սիզավայրի գնահատման կարևորությունը	11
1.3.2. Պորտֆելի հիմք գործուների վերլուծություն	11
Ինքնաստուգման հարցեր	12
ԳԼՈՒԽ 2. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ (ԲԱՆԿԵՐԻ) ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	13
Թեմա 2.1. CAMELS համակարգը որպես բանկերի վերլուծության գործիք	13
2.1.1. CAMELS համակարգի տարրերը	13
2.1.2. Գնահատման համակարգը	13
Ինքնաստուգման հարցեր	13
Թեմա 2.2. Կապիտալի համարժեքություն (Capital adequacy)	14
2.2.1. Ներածություն	14
2.2.2. Կապիտալի հասկացությունը	14
2.2.3. Կապիտալի արյունըները	16
2.2.4. Կապիտալի պլանավորում	16
2.2.5. Կապիտալի գնահատական	16
Ինքնաստուգման հարցեր	17
Թեմա 2.3. Ակտիվների որակ (Assets quality)	18
2.3.1. Ներածություն	18
2.3.2. Ակտիվների որակի վերլուծության համառոտ ներկայացում	18
2.3.3. Ժամկետանց, չաշխատող և երկարաձգված վարկեր	18
2.3.4. Վերանայված վարկեր	19
2.3.5. Վարկերի հնարավոր կորուստների պահուստավոն (ՎՀԿՊ)	19
2.3.6. Վարկի կառավարում	21
2.3.7. Համակենտրոնացում (կոնցենտրացիա)	22
2.3.8. Ակտիվների որակի գնահատում	22
Ինքնաստուգման հարցեր	22
Թեմա 2.4. Կառավարում (Management)	23
2.4.1. Ներածություն	23
2.4.2. Կառավարման գնահատման գործուները	23
Ինքնաստուգման հարցեր	24
Թեմա 2.5. Ընդունակություն (Earnings)	25
2.5.1. Ներածություն	25
2.5.2. Ներքին վերահսկողություն և առողիտ	25
2.5.3. Բյուջետ	25
2.5.4. Ընդունակության վերլուծություն	25
2.5.5. CAMELS համակարգի «E» տարրի գնահատումը	27
2.5.6. Ընդունակության մոդել (Dupont analysis)	27
2.5.7. Բանկի կայուն աճի գնահատում	28
Ինքնաստուգման հարցեր	29
Թեմա 2.6. Իրացվելիություն (Liquidity)	30
2.6.1. Ներածություն	30
2.6.2. Իրացվելիության կառուցվածքը	30
2.6.3. Իրացվելիության ռազմավարություն	31
2.6.4. Իրացվելիության գնահատման համար կիրառվող հարաբերակցությունները	32
2.6.5. Իրացվելիության ռիսկի կառավարում	34
2.6.6. CAMELS համակարգում իրացվելիության գնահատման նշանակությունը	35
2.6.7. Բանկերի իրացվելիության գնահատումը տեղաբաշխված և ներգրավված ժամկետայնության ճնշումների միջոցով	35
Ինքնաստուգման հարցեր	37
Թեմա 2.7. Ընկայական ռիսկի նկատմամբ զգայունություն (Market Risk Sensitivity)	38
2.7.1. Ներածություն	38
2.7.2. Տոկոսային ռիսկի կառավարման և սահմանափակման սկզբունքները	38
2.7.3. Արտաքության ռիսկի կառավարման և սահմանափակման սկզբունքները	41
Ինքնաստուգման հարցեր	43

Թեմա 2.8. Քանկերի գործունեության համեմատական վերլուծության (ՔՎՀՎ) համակարգը	44
2.8.1. Ներածություն	44
2.8.2. ՔՎՀՎ համակարգի կիրառումը ֆինանսական վերլուծության համար	44
2.8.3. ՔՎՀՎ համակարգի կառուցվածքը.....	45
<i>Ինքնաստուգման հարցեր</i>	<i>46</i>
ԳԼՈՒԽ 3. ԴՐԱՍՍԿԱՆ ՀՈՍՔԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	47
Թեմա 3.1. Ներածություն	47
Թեմա 3.2. Դրամական միջոցների հոսքերի հաշվետվությունը	47
Թեմա 3.3. Դրամական միջոցների աղբյուրները և օգտագործման ուղղությունները	48
Թեմա 3.4. Ոչ դրամական հաշիվներ	49
Թեմա 3.5. Դրամական հոսքերի վերլուծություն	49
3.5.1. Դրամական միջոցների ներքին աղբյուրներ	49
3.5.2. Դրամական միջոցների օգտագործման ներքին ուղղությունները	50
3.5.3. Դրամական միջոցների հոսքը գործառնական գործունեությունից	50
3.5.4. Դրամական հոսքերի արտաքին աղբյուրները և դրամական միջոցների օգտագործման արտաքին ուղղությունները	50
Թեմա 3.6. Դրամական հոսքերի հարաբերակցությունների հաշվարկը և վերլուծությունը	50
Թեմա 3.7. Ծրագրավորված դրամական հոսքերի հաշվետվություն	51
<i>Ինքնաստուգման հարցեր</i>	<i>51</i>
ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	52

ԳԼՈՒԽ 1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմա 1.1. Ֆինանսական հաշվետվությունները և դրամբ օգտագործողները

Թեմայի նպատակն՝ ներկայացնել ֆինանսական հաշվետվությունների կազմնան որոշ սկզբունքներ, հատկապես շեշտադրելով դրանց կազմնան նպատակը, հակիմը ներկայացնել Միջազգային Հաշվապահական Ստանդարտ 1-ը, 7-ը և 30-ը (IAS 1, 7, 30) և Հայատանի Հանրապետության Հաշվապահական Ստանդարտ 1-ը, 7-ը և 30-ը (ՀՀՀՍ 1, 7, 30), որոնք սահմանում են ֆինանսական կազմնակերպությունների կողմից կազմվող ֆինանսական հաշվետվությունները և դրանց ներկայացվող պահանջները:

Ունակությունների և հմտությունների նպարագիրը: Բնութագրել ֆինանսական հաշվետվությունների կազմնան նպատակը, օգտագործողներին այդ հաշվետվությունների կազմնանը ներկայացվող պահանջները:

Թեման անցնելուց հետո դասընթացի մասնակիցներին ունակ կլինեն:

- բնութագրել ֆինանսական հաշվետվությունների նպատակը

- տարրերակել ֆինանսական հաշվետվություններ օգտագործողների խմբերը

- տարանջատել ֆինանսական հաշվետվությունները, թվարկել դրանց կազմնանը ներկայացվող պահանջները

- գնահատել հրապարակված ֆինանսական հաշվետվությունների որակը:

1.1.1. Ֆինանսական հաշվետվությունների նպատակը

Ֆինանսական հաշվետվությունների նպատակն է ներկայացնել տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական վիճակի, գործունեության և ֆինանսական վիճակի փոփոխության վերաբերյալ տեղեկատվություն: Վերջինս պետք է օգտակար լինի օգտագործողների լայն շրջանակներին տնտեսական որոշումներ կայացնելու համար:

Վերոհիշյալ նպատակով կազմված ֆինանսական հաշվետվությունները բավարարում են շատ օգտագործողների պահանջները, սակայն դրամբ չեն ներկայացնում տնտեսական որոշումներ կայացնելու համար օգտագործողներին ամենաշեշտ ողջ տեղեկատվությունը: Դա բացատրվում է նրանով, որ ֆինանսական հաշվետվությունները լայնորեն բացահայտում են անցյալում տեղի ունեցած երևույթները, ինչպես նաև չեն ներառում ոչ ֆինանսական տեղեկատվությունն:

Ֆինանսական հաշվետվությունները բացահայտում են նաև կառավարման նարմինների աշխատանքի արդյունավետությունը և նրանց պատասխանատվությունն իրենց վստահված միջոցների կառավարման գործընթացում:

1.1.2. Ֆինանսական հաշվետվություններն օգտագործողները

Ինչպես արդեն նշել ենք, ֆինանսական հաշվետվությունները ծառայում են սպառողների տարբեր խմբերին, որոնք ունեն տարբեր շահեր և ֆինանսական որակավորման տարբեր աստիճաններ: Ֆինանսական հաշվետվություններն օգտագործողներին կարելի է դասել հետևյալ խմբերի:

ա) Ներկավարությունը

Ներկավարությանը հետաքրքրում է եկամուտների և ծախսերի ֆինանսական արդյունքների վերլուծությունը, որի հիմն վրա հնարավորություն է ընձեռվում ստուգել կայացված որոշումների արդյունավետությունը և ճշգրտումներ կատարել հետագա ժրագրերում:

բ) Բաժնետերերը (մասնակիցները)

Այս խնդրում ընդգրկվելս են ինչպես արևածագ, այնպես էլ այտենիշալ ներդրողները և նրանց խորհրդատունները: Այդ ներդրողները պետք է տեղյալ լինեն, թե ինչպես է ձեռնարկության (կազմակերպության) դեկավարությունն օգտագործում իրենց ներդրած միջոցները, որպեսզի ներդրումները պահպանելու, ավելացնելու կամ վաճառելու որոշում կայացնեն: Այս որոշումները կայացվում են փաստացի տվյալների հիմն վրա, սակայն բաժնետերերը (մասնակիցները) հետաքրքրված են ձեռնարկության ապագա աշխատանքով: Այս օգտագործողները կարող են կիրառել անցյալ ժամանակաշրջանի տվյալները որպես ուղղույց, գնահատելու ապագայում իրենց վաստակելիք շահաբաժնները: Ֆինանսական հաշվետվությունների առավել որակյալ օգտագործողները են ֆինանսական վերլուծումները, ովքեր խորհրդաներ են տալիս ներդրողներին:

գ) Աշխատավայրերը և նրանց ներկայացուցիչները

Այս օգտագործողները ֆինանսական հաշվետվություններն օգտագործում են, որպեսզի գնահատեն, թե արդյոք տնտեսավարող սուբյեկտն ի վիճակի է իրենց առաջարկել երկարաժամկետ աշխատանք և առաջարկացում: Կիրարական կարող է օգտագործել եկամուտների և ծախսերի մասին հաշվետվությունը, որպեսզի ներակյացնի իր պահանջներն աշխատավարձի ավելացնան և աշխատանքային պայմանների բարելավման համար:

դ) Վարկատունները և մատուկարարները

Այս խնդրի օգտագործողներն այն անձինք են, ովքեր ֆինանսներ են տրամադրում ձեռնարկությանը, որոնք պետք է վերադարձեն որոշակի ժամկետում: Օրինակ, բանկը, որը թույլ է տալիս ընկերությանը գերազանցել իր ընթացիկ հաշվի մնացորդը, կամ հումք մատուկարարողները, որոնք հնարավորություն են տալիս ձեռնարկությանը ապրանքի արժեքը վճարել որոշակի ժամանակահատվածում: Վարկատուններն ուսումնասիրում են ֆինանսական հաշվետվությունները, համոզվելու, որ ձեռնարկությունը ի վիճակի է վերադարձելու իրենց պարտը և դրա դիմաց հաշվարկված տոկոսները:

Այս խնդրի օգտագործողների համար հատկապես կարևոր է դրամական միջոցների առկայությունը և այն ակտիվների արժեքը, որոնք իրենցից ներկայացնում են պարտը երաշխիք:

ե) Կառավարությունը և նրա գործակալավորությունները

Կառավարությունը և նրա գործակալավորությունները հետաքրքրված են միջոցների տեղաբաշխմանը և, հետևապես, կազմակերպությունների (ձեռնարկությունների) գործունեությանը՝ ելեկով մակրոտնտեսական տեսանկյունից: Նրանք պահանջում են նաև տեղեկատվություն տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության կարգավորման, հարկնան և վիճակագրական նպատակներով:

զ) Կածախողները

Տնտեսավարող սուբյեկտի հաճախորդները կարող են օգտագործել հաշվապահական տվյալները՝ նրա կենսակայունությունը գնահատելու համար, այն դեպքում, եթե ցանկանում են կնքել երկարաժամկետ

պայմանագիր: Տնտեսավարող սուբյեկտի մրցակիցները նույնպես կարող են օգտագործել ֆինանսական հաշվետվությունները՝ դրանք սեփական ցուցանիշների հետ համադրելու նպատակներով:

է) Հասարակությունը

Ժամանակ առ ժամանակ ընկերության գործունեությամբ կարող են հետաքրքրվել օգտագործողների այլ խմբեր: Օրինակ, մի շարք համայնքներ, որտեղ գործում է ընկերությունը (կազմակերպությունը), կամ բնապահապանական խմբավորումներ և այլն:

1.1.3. Տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական վիճակը, գործումնեությունը և ֆինանսական վիճակի փոփոխությունը

Ֆինանսական հաշվետվությունների օգտագործողների կողմից կայացրած տնտեսական որոշումները պահանջում են գնահատել տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից **դրամական միջոցներ** ստեղծելու ունակությունը, դրանց ստեղծման ժամանակահատվածը և հավանականությունը: Այդ ունակությունը բնորոշում է տնտեսավարող սուբյեկտի կարողությունը՝ վճարել իր աշխատակիցներին և մատակարարներին, պարտավորությունները և դրանց դիմաց հաշվարկված տոկոսները, կատարել բաշխումներ իր հիմնադիրներին: Օգտագործողներն առավել լավ կարող են գնահատել տնտեսավարող սուբյեկտի դրամական միջոցներ ստեղծելու ունակությունը, եթե տիրապետում են նրա ընթացիկ ֆինանսական վիճակի, հետագա փոփոխության և գործումնեության վերաբերյալ տեղեկատվությանը:

Տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական վիճակը բնուրագրվում է նրա կողմից կառավարվող տնտեսական միջոցներով, ֆինանսական կառուցվածքով, իրացվելիությամբ և վճարունակությամբ, ինչպես նաև գործունեության միջավայրի փոփոխության նկատմամբ հարմարվելու նրա ունակությամբ: Ընդ որում, ֆինանսական հաշվետվություններում արտացոլված անցյալին վերաբերող տեղեկատվությունն օգնում է հետևողությունների մասին:

Տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության արդյունավետության (շահութաբերության) մասին տեղեկատվությունն օգնում է գնահատել ապագայում նրա կողմից կառավարվող տնտեսական միջոցները, միջոցների բազան օգտագործելով կանխատեսելու տնտեսավարող սուբյեկտի ապագա դրամական միջոցներ ստեղծելու ունակությունը: Այդ տեղեկատվությունն օգտակար է նաև միջոցների օգտագործման արդյունավետությունը գնահատելու համար:

Տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական վիճակի փոփոխության վերաբերյալ տեղեկատվությունն օգտակար է հաշվետվությունն ժամանակաշրջանում նրա ներդրումային, ֆինանսական և գործառնական գործունեության նաև դատելու համար: Այն հերարակորդությունը է տալիս օգտագործողին գնահատել տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից դրամական միջոցներ ստեղծելու ունակությունը և նրա կողմից այդ միջոցների օգտագործման պահանջը:

1.1.4. Ֆինանսական հաշվետվությունները և դրանց ներկայացվող պահանջները

Հիմնական ֆինանսական հաշվետվություններն են՝ հաշվապահական հաշվեկշիռը, եկամուտների ու ծախսերի մասին հաշվետվությունը (IAS 30, ՀՀՐՍ 30), դրամական միջոցների հոսքի մասին հաշվետվությունը (IAS 7, ՀՀՐՍ 7) և կապիտալի փոփոխության մասին հաշվետվությունը (IAS 1, ՀՀՐՍ 1):

Հաշվապահական հաշվեկշիռը ներառում է տնտեսավարող սուբյեկտի (բանկի) ակտիվները և պարտավորությունները՝ ժամանակի որոշակի պահի դրությամբ, ընդ որում դրանց խմբավորող սուբյեկտի կողմից դրամական միջոցներ ստեղծելու ունակությունը և նրա կողմից այդ միջոցների օգտագործման պահանջը:

Եկամուտների և ծախսերի մասին հաշվետվությունն ամփոփում է տնտեսավարող սուբյեկտի եկամուտները և ծախսերը ժամանակի որոշակի հատվածի (եռամսյակ, տարի) համար: Եթե բանկի եկամուտները գերազանցում են նրա ծախսերին, ապա այն աշխատում է շահույթը, հակառակ դեպքում, բանկն աշխատում է վճառությունը:

Դրամական միջոցների հոսքի մասին հաշվետվությունը բացահայտում է ժամանակի որոշակի հատվածի (եռամսյակ, տարի) համար տնտեսավարող սուբյեկտի (բանկի) դրամական միջոցների փոփոխությունը, դրամական միջոցների հոսքը դարձանակությունը դրամական միջոցների հոսքի գործառնական, ներդրումային և ֆինանսական գործունեությունից:

IAS 30-ը (ՀՀՐՍ 30) սահմանում է նաև մի շաբթ այլ հաշվետվություններ, որոնցից յուրաքանչյուրն առանձնահատուկ տեղեկատվություն է ներառում բանկի գործունեության որոշակի բնագավառի վերաբերյալ (տեղաբաշխված և ներգրավված միջոցների ժամկետայնությունը և նրանց կենտրոնացումը, ակտիվների դրակար, փոխկապական անձնանկան հետ գործառնությունները և այլն):

Հաշվետվությունները պարունակում են նաև ծանոթագրություններ և հարակից այլ տեղեկատվություն: Օրինակ, դրանք կարող են պարունակել հաշվապահական հաշվեկշիռի հոդվածները բացահայտությունը, որն անհամար է օգտագործողների պահանջների բացարարուման համար:

Որակական պահանջները, որոնք ներկայացվում են ֆինանսական հաշվետվությունների կազմնար, նաև առաջարկույթը են դրանք օգտագործողների համար օգտակար դաշնակում: Այս առումով, ֆինանսական հաշվետվությունների կազմնական պահանջներն են. անընդհատությունը, հաշվապահական հաշվառման հաշվեգրումն սկզբունքը, ներկայացման հետևողականությունը, եականությունը և միավորումը, հաշվանցումը, համադրելի տեղեկատվությունը, բովանդակությունը, ֆինանսական հաշվետվությունների նույնականացումը, հաշվետու ժամանակաշրջանը և ժամանակակի լինելը:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Ի՞նչ նպատակ են հետապնդում ֆինանսական հաշվետվությունները:
2. Ովքե՞ր են ֆինանսական հաշվետվությունների օգտագործողները:
3. Ինչո՞վ է բնուրագրվում տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական վիճակը:
4. Ի՞նչն է օգնում գնահատել տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության արդյունավետության և ֆինանսական վիճակի փոփոխության մասին տեղեկատվությունը:
5. Որո՞նք են հիմնական ֆինանսական հաշվետվությունները և ո՞ր ստանդարտներն են սահմանում դրանց ներկայացման ձևերը:
6. Ինչի՞ համար են կիրառվում ծանոթագրություններ և հարակից այլ տեղեկատվությունը:
7. Որո՞նք են ֆինանսական հաշվետվություններին ներկայացվող դրակական պահանջները:

Թեմա 1.2. Ֆինանսական վերլուծության տեսակները

Թեմայի նպատակն է՝ ներկայացնել ֆինանսական հաշվետվությունների վերլուծության տեսակները, ինչպես նաև այն կանխորոշիչ նպատակները, որոնց գնահատման համար իրականացվում է ֆինանսական վերլուծությունը:

Ուսակությունների և հմտությունների նկարագիրը: Ներկայացնել ֆինանսական վերլուծության տեսակները և նպատակները, ընտրել վերլուծության նպատակահարմար մեթոդը:

Թեման անցնելուց հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝

բութագրել ֆինանսական վերլուծությունը

ընտրել այն գլխավոր երևույթները, որոնց գնահատման համար անհրաժեշտ է իրականացնել ֆինանսական վերլուծություն

յուրաքանչյուր երևույթի վերլուծության համար ընտրել վերլուծության նպատակահարմար մեթոդը

ներկայացնել բանկի ֆինանսական վերլուծության յուրահատկությունները

պարզաբանել ֆինանսական գործակիցների վերլուծությունը

ներկայացնել ֆինանսական վերլուծության եղանակները

իմանալ տնտեսավարող սուբյեկտների խճառավորման բնութագրերը:

1.2.1. Ֆինանսական վերլուծություն

Ֆինանսական վերլուծությունն իրենից ներկայացնում է ֆինանսական հաշվետվությունների տարրեր օգտագործողների կողմից դրանց վերձանումը, իմանական սեփական գիտելիքների, փորձի, ըմբռնման և գործակիցների վերլուծության վառ՝ հիմքում դնելով այլ անձանց նմանատիպ գործունեությունը:

Ներկայումս, որպես ֆինանսական վերլուծության տարրատեսակ, լայն տարածում է ստացել «ֆինանսական մենեքմենք» հասկացությունը, որը դրանական միջոցների ձևավորման և օգտագործման գործնարար կառավարումն է:

Տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության ընթացքում ֆինանսական վերլուծությունը պետք է բացահայտի հետևյալ խնդիրների լուծումները՝

ֆինանսական միջոցների կարիքի որոշումը

հնարավոր ֆինանսական աղյուրների վերլուծությունը և կոմկրետ խնդիրների լուծման համար դրանցից առավել նպատակահարմար ընտրությունը

ֆինանսական միջոցների (սեփական և ներգրավված) ընդունելի կառուցվածքի սահմանումը և ձևավորումը

ֆինանսական միջոցների ձևավորման և կառավարման ընթացքների ինկավարումը, որոնք իրենց մեջ ներառում են պլանավորումը, որոշումների ընդունումը և իրականացումը, ներկա վիճակի վերլուծությունը և օպերատիվ կարգավորումը:

Նման գործընթացն արդյունավետ կազմակերպելու և իրականացնելու համար ֆինանսական վերլուծողը պետք է՝

իմանալ տարրեր ֆինանսական հարաբերությունների և գործարքների եւթյունը

կարողանա հասկանալ և վերլուծել տարրեր տնտեսավարող սուբյեկտների, այդ բվում բանկերի և այլ ֆինանսական կազմակերպությունների ֆինանսական հաշվետվությունները

կարողանա կատարել տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական գործունեության վրա ներքին և արտաքին տարրեր գործուների ազդեցության վերլուծություն

կարողանա իրականացնել հանապատասխան ֆինանսատեսական հաշվարկներ

տիրապետի ֆինանսների կառավարման համաշխարհային և հայրենական փորձին և իրազեկ լինի տարրեր տիրապետի ֆինանսների կառավարման մեթոդներին ու եղանակներին:

Ֆինանսների կառավարման հետ կապված արկանիկ գործունեությունների կարելի է բաժանել երկու հիմնական ճասերի ֆինանսական վերլուծություն և ֆինանսական որոշումների ընդունում։ Եվ եթե վերջինս պայմանավորված է անձի փորձով, ըմբռնմանը, հետևանքների ըմբռնմանը և ռիսկը կրելու պատրաստակամությամբ, ապա ֆինանսական վերլուծությունը, դրա բովանդակությունը, սկզբունքները և մեթոդներն, անկասկա, կարելի է համարել գիտական ուղղություն, որը հիմնված է ինչպես տնտեսական նախադրյաների, այնպես էլ կուտակված փորձի ընդհանրացման վրա։

Քանի որ բանկը առանձնահատուկ տնտեսավարող սուբյեկտ է, ապա նրա ֆինանսական վերլուծությունն ունի որոշակի յուրահատկություններ։ Բանկի ֆինանսական վերլուծությունն իր մեջ ներառում է նրա կապիտալի, ակտիվների և պարտավորությունների վերլուծությունը։

Բանկի կապիտալի (սեփական միջոցների) չափը մեծ նշանակություն ունի նրա գործունեության համար, քանի որ, նախ կարգավորող մարմնները սահմանում են կապիտալի անհրաժեշտ նվազագույն չափը, երկրորդ՝ որպան մեծ է բանկի կապիտալը, այնքան մեծ է ներդրողների վարկառուների և հաճախորդների վատահությունը նրա նկատմամբ, որովհետև կապիտալի մեծությունը բանկի հուսալիության անմիջական արտահայտությունն է։

Բանկի ակտիվների և պարտավորությունների կառավարման նպատակները հետևյալ են՝ ստանալ եկամուտ, միաժամանակ պահպանելով իրացվելիության բույլատելի մակարդակը և կարգավորող մարմնների պահանջները։ Այսպիսով, ակտիվների և պարտավորությունների կառավարման ցուցանիշները կարելի է բաժանել 3 խմբի՝ եկամտաբերության ցուցանիշներ, իրացվելիության ցուցանիշներ և ցուցանիշներ, որոնք բնորոշում են կարգավորող մարմնների պահանջները։

1.2.2. Ֆինանսական գործակիցների վերլուծություն

Ֆինանսական վերլուծությունն երկու հաջորդական փուլերի սինթեզ է։ Առաջին փուլը իրենից ներկայացնում է ֆինանսական գործակիցների վերլուծությունը։ Ֆինանսական գործակիցները բավականին լայն պատկերացում են տալիս տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության վերաբերյալ և թույլ են տալիս գնահատել նրա ֆինանսական վիճակը։ Ֆինանսական գործակիցների կարևորությունը խնդրում է բանկերի համար կարևորագույն խնդիրն են։

Բանկերի համար

կապիտալի համարժեքություն

ակտիվների որակ

Զերնարկությունների համար

շահութաբերություն

իրացվելիություն

կառավարում
Եկանտարերություն
իրացվելիություն
գգայունություն

արդյունավետություն
կապիտալի կառուցվածք
ներդրումներ
անձնակազմ

Ֆինանսական գործակիցներն ինքնին չեն պատասխանում այն հարցին, թե ինչ անել, սակայն դրանք ուղեցույց են որոշումներ կայացնելու համար: Ֆինանսական գործակիցների վերլուծությունը բացահայտում է դրանց առանձնահատկությունները և միտումները, սակայն իրավանում դրանք կարող են ոչ թե լուծել, այլ ստեղծել հիմնախնդիրներ: Ուստի հատկապես կարևորվում է ֆինանսական վերլուծության երկրորդ փուլը, որի արդյունքում բացահայտվում են այն երևույթները, որոնք ֆինանսական ցուցանիշների առանձնահատկությունների և տատանումների պատճառ են հանդիսացել:

1.2.3. Ֆինանսական վերլուծության եղանակները և սահմանափակումները

Ֆինանսական վերլուծության ընթացքում անհրաժեշտ է առաջնորդվել հետևյալ եղանակներով.

Ցուցանիշների ուղղահայց վերլուծություն. տնտեսավարող սուբյեկտի տվյալ տարվա ցուցանիշները համեմատվում են կանխատեսված կամ համանման տնտեսավարող սուբյեկտի ցուցանիշների հետ: Այս վերլուծության ընթացքում բացահայտվում է, թե տնտեսավարող սուբյեկտը որբանով է կատարել իր առջև դրված խնդիրները (որբանով է նրա ակտիվների, պարտավորությունների և կապիտալի կառուցվածքը համապատասխանում նպատակայինին):

Ցուցանիշների հորիզոնական վերլուծություն. ուսումնասիրվում է տնտեսավարող սուբյեկտի գործունելությունը նախորդ տարիների ընթացքում: Այս վերլուծության դեպքում բացահայտվում է, թե տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական ցուցանիշներն արդյո՞ք բարելավվել են, թե վատթարացել այդ ժամանակահատվածում:

«Ստանդարտ ցուցանիշների» վերլուծություն. այս դեպքում տնտեսավարող սուբյեկտի ցուցանիշները համեմատվում են նմանատիպ տնտեսավարող սուբյեկտների խմբի միջինի կամ «հրեալական» ցուցանիշների հետ:

Ինտեգրացված ցուցանիշի գնահատում. այս վերլուծության դեպքում բացահայտվում է, թե արդյո՞ք առանձին ցուցանիշներն արտացոլում են այն հիմնախնդիրը, որը ցույց է տալիս այդ ցուցանիշների համախումը:

Ֆինանսական վերլուծությունն ունի իր սահմանափակումները և դրանցից կարևորագույնները հետևյալներն են՝

սկզբնական տվյալների անհամարելիությունը (ոչ համարժեքությունը), որը կարող է լինել տարբեր ֆինանսական հաշվառման սկզբունքների, քաղաքականության և այլնի հետևանքը

ֆինանսական գործակիցների հաշվարկման ձևերի տարրերությունը

տերմինաբառնության օգտագործման բարդությունը, որը կարող է հանգեցնել խառնաշփորի:

1.2.4. Տարբեր տնտեսավարող սուբյեկտների ցուցանիշների համարում

Տարբեր տնտեսավարող սուբյեկտների ցուցանիշների համեմատման ժամանակ պետք չէ առաջնորդվել միայն այն հանգամանքով, որ դրանք պատկանում են միևնույն ճյուղին կամ հատվածին: Միևնույն տնտեսավարող սուբյեկտի խմբում պետք է մերաւել տնտեսության միևնույն ճյուղին կամ հատվածին պատկանող սուբյեկտներին, որոնք նման են նաև ստորև բերված բնութագրերով.

- արտադրանքի (ծառայության) տեսականիով
- տնտեսավարող սուբյեկտի չափերով (ակտիվներ, կապիտալ և այլն)
- ֆինանսական տարվա պարտի անսաթվով
- հաշվառման քաղաքականությամբ
- արտադրության ձևերի և տեխնոլոգիաների օգտագործմանը
- պաշտոնների գնահատման սկզբունքների նմանությամբ
- այլ բնութագրերով:

Միջազգային պրակտիկայում ընդունված են բանկերի խմբավորման մի շարք մեթոդներ (ըստ ակտիվների, կապիտալի, մասնաճյուղերի քանակի, մասնագիտացման և այլն), սակայն ամենատարածված ձևը բանկերի խմբավորումն է ըստ ակտիվների մեծության:

Այսպիսով, ֆինանսական գործակիցների հիմնան վրա կարելի է կատարել տնտեսավարող սուբյեկտի ֆինանսական վերլուծություն: Ֆինանսական գործակիցների անհրաժեշտությունը կայանում է նրանում, որ բացարձակ տվյալները կարող են տնտեսավարող սուբյեկտի մասին լիակատար պատկերացւում տալ միայն բացարձակ դեպքերում: Օրինակ, եթե տնտեսավարող սուբյեկտի հաշվետվության մեջ սեփական կապիտալը բացասական թիվ է, ապա կարելի է չկասկածել այն բանում, որ տվյալ տնտեսավարող սուբյեկտը վճարունակ չէ, այսինքն տվյալ պահին գոտնում է վճարունակության խորը ճգնաժամում: Սակայն, եթե իրավիճակն այթքան էլ ակնհայտ չէ, ապա անհամապատասխանությունները և տնտեսավարող սուբյեկտի վիճակի ընդհանուր պատկերը կարելի է պարզել միայն օգտագործելով համապատասխան ֆինանսական գործակիցների վերլուծությունը:

Ինքնասուլգման հարցեր

1. Ի՞նչ է ֆինանսական վերլուծությունը:
2. Ի՞նչ խնդիրների լուծում է բացահայտում ֆինանսական վերլուծությունը:
3. Բանկի ֆինանսական գործակիցների հիմք կարևոր խմբեր է պետք վերլուծել:
4. Զերնարկության ֆինանսական գործակիցների հիմք կարևոր խմբեր է պետք վերլուծել:
5. Ֆինանսական վերլուծության հիմք եղանակներ են կիրառվում և ի՞նչ է բացահայտում այդ եղանակներից:
6. Որո՞նք են ֆինանսական վերլուծությունների սահմանափակումները:
7. Ի՞նչ բնութագրերի հիմնան վրա են խմբավորվում տնտեսավարող սուբյեկտները:

Թեմա 1.3. Միջավայրի գնահատման (վերլուծության) կարևորությունը

Թեմայի նպատակն՝ ներկայացնել այն միջավայրի գնահատման կարևորությունը, որտեղ գործում է տնտեսավարող սուբյեկտը։ Այն ներառում է ինչպես հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշների, այնպես էլ տվյալ սեկտորի հիմնավոր վերլուծությունը։ Դասընթացի մասնակիցները կծանոթանան նաև թիզնես սկսելու վերլուծության, այսպես կոչված, «Պորտերի 5 գործոնների տեսությանը»։

- **Ունակությունների և հմտությունների նկարագրությունը:** Վերլուծել և գնահատել այն միջավայրը, որտեղ գործում է տնտեսավարող սուբյեկտը։ Թեման անցնելուց հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝ թվարկել միջավայրը գնահատելու հաշվի առնվոր երեք ասպեկտները՝
առանձնացնել այն մակրոտնտեսական ցուցանիշները և օրենսդրական ակտերը, որոնք անմիջական ազդեցություն են թողնում թիզնեսի վրա
մակրոտնտեսական ցուցանիշների դիմանմիկայի հիմնան վրա կանխատեսել թիզնեսի զարգացումը
գնահատել ինչպես նոր ստեղծվող, այնպես էլ գործող թիզնեսի մրցունակությունը
նկարագրել Պորտերի 5 հիմնական գործոնների վերլուծության մեթոդը։

1.3.1. Միջավայրի գնահատման կարևորությունը

Յուրաքանչյուր միջավայր, որտեղ գործում է տնտեսավարող սուբյեկտը, բնորոշվում է իր տնտեսական իրավիճակով, օրենտրությամբ, գործարար ակտիվությամբ, հաշվապահական հաշվառման ստանդարտներով և դիմանմական առանձնահատկություններով։ Ֆինանսական վերլուծությունն անհրաժեշտ է կառուցել այնպես, որպեսզի հաշվի առնված

ա) շուկաները, որոնցում գործելու է տնտեսավարող սուբյեկտը - անհրաժեշտ է գնահատել շուկայի զարգացման այլընտրանները։ Դրա համար պետք է պատասխանել հետևյալ հարցին. արդյո՞ք դա նոր և ընդարձակվող շուկա է, թանի որ ընդարձակվող շուկայում ավելի հեշտ է շահույթ ստանալ, թան սեղմվող շուկայում։

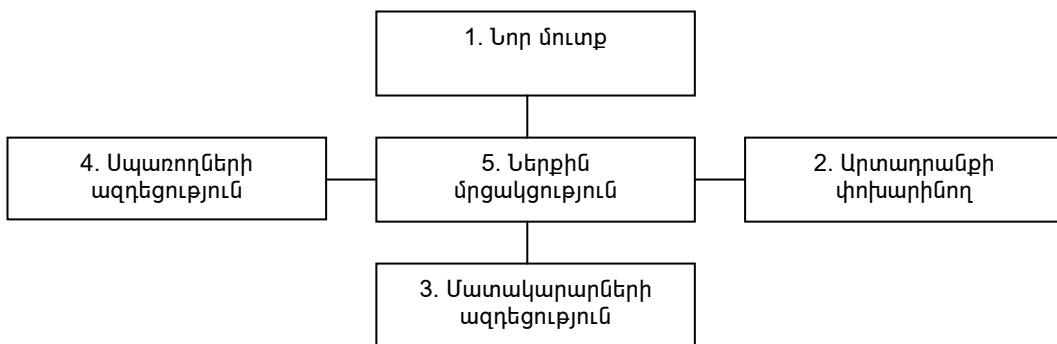
բ) տնտեսության ընդհանուր վիճակը տվյալ երկրում - թիզնեսի զարգացման հեռանկարները կանխորոշելիս անհրաժեշտ է կարողանալ գնահատել մակրոտնտեսական ցուցանիշների փոփոխության ազդեցությունը դրա վրա։ Այսպես, հանախառն ներքին արդյունքի դիմանմիկան կարելի է համադրել եկանուտների դիմանմիկայի հետ, որն իր հերթին բնորոշում է խնայողությունների մակարդակը։ Վճարային հաշվեկշռի (հատկապես ընթացիկ հաշվի) դեֆիցիտը բնորոշում է ազգային արժույթի փոխարժեքի տատանումները։ Բյուջեի դեֆիցիտի մակարդակը բնորոշում է պետական արժեքորերի եկանտարերությունը, որն իր հերթին ազդում է փոխատվական շուկայի միջին տոկոսադրույթների վրա և այլն։

գ) տնտեսավարող սուբյեկտի չափերը, համարդաշ այլ մրցակիցների հետ - տարբեր համակարգերում կարող են տարբեր պահանջներ առաջարկվել, սակայն ցանկացած համակարգում տնտեսավարող սուբյեկտը պետք է ունենա բավարար միջոցներ անհրաժեշտ ծառայությունների ամբողջ սպեկտրում առաջարկելու և առկա դիմանմական չեզոքացնելու համար։

Ընդ որում, միջավայրի զարգացման միտումները պետք է ուղեցույց հանդիսանան առաջիկայում թիզնեսի գործունեության ծրագրավորման համար։

1.3.2. Պորտերի հիմնական գործոնների վերլուծություն

Այս մեթոդն նկարագրում է այն 5 հիմնական գործոնների վերլուծությունը, որոնք անհրաժեշտ է հաշվի առնել տնտեսական գործունեության ընթացքում։

Նոր մուտք. բնութագրում է տնտեսավարող նոր սուբյեկտների մուտքի դժվարությունը տվյալ ոլորտ։ Օրինակ, նոր բանկ ստեղծելը կապված է որոշակի դժվարությունների հետ (լիցենզավորման պահանջներ), ուստի այս առումով կան մուտքի արգելքներ։

Արտադրանքի (ծառայության) փոխարինություն. Բնութագրում է այլ նմանատիպ արտադրանքով տվյալ արտադրանքի փոխարինման հնարավորությունը։ Բանկային ծառայություններն ըստ եռթյան յուրահատուկ են և փոխարինողներ չը ունեն։ Սակայն վերջին ժամանակներս լայն զարգացում են ապրել ոչ բանկային ֆինանսական կազմակերպությունները, որոնք բանկային ծառայությունների բավականին լայն ցանկ են առաջարկում։

Մատակարարների և սպառողների ազդեցությունը. Բնութագրում է մատակարարների և սպառողների նախասիրությունների փոփոխության ազդեցությունը թիզնեսի վրա։ Չնայած բանկային թիզնեսում կա ակտիվների և պարտավորությունների զգակի դիմուսիֆիկացիա, սակայն հաճախորդների որոշակի խնդիր նախասիրությունների փոփոխությունը կարող է առաջանալ իրացվելիության հիմնախնդիր։

Ներքին մրցակցությունը. Բնութագրում է տվյալ ոլորտում ներքին մրցակցության աստիճանը։ Բանկային թիզնեսում այս գործոնի ազդեցությունը շատ մեծ է, քանի որ այսուհետ մրցակցությունը մեծ է, ինչը և ստիպում է անընդհատ բանկային նոր ծառայություններ և տեխնոլոգիաներ ներդնել։

Այսպիսով, չնայած մուտքը բանկային բիզնես դժվար է, սակայն շատ մեծ են մյուս չորս գործոնների ազդեցությունները, որոնց գնահատմանը և պետք է ուղղված լինի բանկի ֆինանսական վերլուծությունը:

Ինքնասուլգման հարցեր

1. Ինչո՞վ է կարևորվում միջավայրի գնահատումը:
2. Որո՞նք են միջավայրը գնահատելիս հաշվի առնվող 3 ասպեկտները:
3. Ի՞նչ ազդեցություն է բողնում մակրոտնտեսական ցուցանիշների փոփոխությունը բիզնեսի վրա:
4. Նկարագրեք Պորտերի հինգ գործոնները:

ԳԼՈՒԽ 2. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱԶՍԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ (ԲԱՆԿԵՐԻ) ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմա 2.1. CAMELS համակարգը որպես բանկերի վերլուծության գործիք

Թեմայի նպատակն է՝ ներկայացնել միջազգային պրակտիկայում լայն տարածում գտած բանկերի վերլուծության (գնահատման) CAMELS համակարգը, նրա տարրերը և գնահատման մեթոդիկան:

Ուսակությունների և հստությունների նկարագիրը: Բացատրել բանկերի վերլուծության CAMELS համակարգը, նրա տարրերը և գնահատման մեթոդիկան:

Թեման անցնելուց հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝

- տարանջատել այն 6 հիմնական գործոնները, որոնց վերլուծության հիման վրա կարելի է գնահատել բանկի հուսալիությունը

- վերոհիշյալ գործոնների գնահատականների հիման վրա եզրակացություն տալ բանկի հուսալիության վերաբերյալ:

2.1.1. CAMELS համակարգի տարրերը

1980-ականներին, երբ ԱՄՆ-ի բանկային համակարգում շարունակվում էր խորը ճգնաժամը, երկրի վերահսկողների կողմից նշանվեց բանկերի գնահատման մի համակարգ, որն այժմ ճանաչում է գոյել աշխարհի գրեթե բոլոր երկրների բանկերի դեկավարների կողմից: Քանի որ բանկային բիզնեսը հանդիսանում է բարձր ռիსկային գործունեություն, այդ համակարգը նպատակատրդված է գնահատելու ոչ միայն բանկի գործունեությամբ արդյունավետությունը, այլև ռիսկայանությունը: Այն իրենից ներկայացնում է CAMELS վերլուծական համակարգը, որի անվանումն առաջացել է կապիտալի համարժեքություն (Capital adequacy), ակտիվների որակ (Asset quality), դեկավարություն կամ կառավարում (Management), շահույթ (Earnings), հոացվելիություն (Liquidity) և զայականություն (Sensitivity) անզերեն տերմինների սկզբնատարերից: Մեթոդի անվանումն արդեն իսկ հուշում է նրա էությունը, որը կայանում է վերոհիշյալ 6 գործոնների վերլուծության արդյունքում բանկի հուսալիության գնահատման մեջ: Ընդ որում, անհրաժեշտ է նշել, որ այդ մեթոդիկան անընդհատ կատարելագործվում է, իր մեջ ներառելով համաշխարհային ֆինանսական շուկաներում առաջացող նոր ռիսկերը: Այսպես, օրինակ, զայականությունը գործոնը մեթոդիկայում ընդգույքել է միայն վերջերս՝ 1997 թվականին, որը հաշվի առնելով ժամանակի պահանջը, գնահատում է շուկայական ռիսկերի նկատմամբ բանկի զայականությունը:

2.1.2. Գնահատման համակարգը

Բանկերի կողմից ռիսկերի կառավարումը գնահատվում է 5 բալանի համակարգով՝ 1-ից մինչև 5 աճողական կարգով բնութագրելով բանկի հուսալիությունը¹: Գնահատականները պետք է կազմվեն ինչպես քանակական (ֆինանսական ցուցանիշների վերլուծություն), այնպես էլ որակական վերլուծության հիման վրա և ի վերջո պետք է արտացոլեն բանկի կառավարման ամրող մակարդակը:

Ուժե՛՝ 5 (strong): Այս գնահատականը ցույց է տալիս, որ բանկն արդյունավետ է կառավարում բոլոր տիպերի հիմնական ռիսկերը, ներառյալ նոր ծարայություններով և շուկայում տեղի ունեցող փոփոխություններով պայմանավորված ռիսկերը: Բանկի խորհրդարարը և կառավարման մյուս նարմինները ռիսկերի կառավարման ակտիվ մասնակիցներ են և վարում են ճշշտ քաղաքականություն, ապահովելով ռիսկերի նոնիտորինգ, անհրաժեշտ վերլուծություն և համարժեք արձագանքում փոփոխվող պայմաններին:

Հնարավոր է ունենալ ամնշան դիտողություններ տվյալ բանկի ընդհանուր քաղաքականության վերաբերյալ, սակայն դրանք չեն հանգեցնի նյութական կորուստների: Այսինքն ռիսկերի կառավարումը տվյալ դեպքում անբողջովին արդյունավետ է և կայուն:

Լավ՝ 4 (satisfactory): Այս գնահատականը ցույց է տալիս, որ բանկի ռիսկերի կառավարումը հիմնականում արդյունավետ է, սակայն նկատվում է չնշյան վատրարացում: Այնուամենայնիվ, չնայած նրան, որ այս գնահատականն ունեցող բանկերը կարող են ունենալ աննշան դժվարություններ ռիսկերի կառավարման հարցում, այդ ռիսկերը ժամանակին նկատվել են և կվերացվեն: Ընդհանուր առնամբ, տվյալ բանկի ռիսկերի կառավարումը կարելի է համարել կայուն և արդյունավետ:

Բավարար՝ 3 (fair): Այս գնահատականը տրվում է այն բանկերին, որոնց ռիսկերի վերահսկմանը ընթացակարգերը բարելավման կարիք ունեն, որպեսզի դեկավարման օղակը կարողանա հայտնաբերել, հսկել և համարժեք կառավարել առաջացող ռիսկերը:

Սահմանային՝ 2 (marginal): Այս գնահատականը ստացող բանկերին չի հաջողվում բացահայտել, հսկել և կառավարել կարսորագույն ռիսկերը, որի պատճառով նրանք կարող են կրել զգալի նյութական վնասներ: Ընդհանրապես այսպիսի իրավիճակները արտացոլում են նաև դեկավարման օղակի համարժեք և նպատակատրդված հակողության բացակայությունը: Այս իրավիճակը պահանջում է շտապ շտկման գործողություններ դեկավարության կողմից:

Անբավարար՝ 1 (unsatisfactory): Այս գնահատականը ցույց է տալիս բանկի կողմից ռիսկերը հայտնաբերելու, հսկելու և կառավարելու արդյունավետ մեխանիզմների լիակատար բացակայությունը: Այս բանկերը գտնվում են խորը ճգնաժամի մեջ և պետք է իրավիճակը շտկելու համար անհապաղ միջոցառումներ ձեռնարկեն:

Ինքնատուգման հարցեր

1. Ի՞նչ գործոններ է գնահատում CAMELS համակարգը:
2. Քանի՞ բալանի համակարգով է գնահատվում բանկը և ի՞նչ կարգով է բնութագրվում բանկի հուսալիությունը:
3. Ինչպես են բացարկում բանկի 1-5 գնահատականները:

¹ ԱՄՆ-ում ընդունված է գնահատման հակառակ սամողակը:

Թեմա 2.2. Կապիտալի համարժեքություն (Capital adequacy)

Թեմայի նպատակն է՝ ներկայացնել բանկի կապիտալը և դրա տարրերը, կապիտալի հաշվարկման տարրեր մոտեցումները:

Ունակությունների և հմտությունների նկարագիրը: Բնորոշել բանկի կապիտալը և դրա տարրերը, հաշվարկել կապիտալի մեջությունը և համարժեքության ցուցանիշները:

Թեմայի ավարտից հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝

բնութագրել բանկի կապիտալի դերը

ներկայացնել կապիտալի (այդ թվում՝ հիմնական և լրացուցիչ կապիտալի) տարրերը՝ համաձայն ՀՀ օրենսդրության

բնութագրել ռիսկով կշռված ակտիվները

թվարկել կապիտալի համարժեքության ցուցանիշները և դրանց մեջություններն ըստ ՀՀ և միջազգային ստանդարտների

վերլուծել վարկային, շուկայական, համբավի և իրավական ռիսկերի ազդեցությունը բանկի կապիտալի վրա

գնահատել կապիտալի պահպանամ ընթացքն՝ ընդհանուր ռազմավարական պահպանամ հետ փոխկապակցության մեջ

գնահատել կարգավորման նպատակով բանկի կապիտալի համարժեքությունը:

2.2.1. Ներածություն

Կապիտալը փոխկապված է CAMELS համակարգի մնացած բոլոր բաղադրիչների հետ: Այն աջակցում է բանկի ամին, չեզոքացնում է կորուստները, շահարավիճակները, պահպանում է ռիսկային գործառնությունների հնարավորությունը: Կապիտալը երենմ համդես է գայիս որպես տարածայնությունների առարկա բանկիրների և վերահսկողների միջև: Վերահսկողները սովորաբար պահանջում են ավելի շատ կապիտալ՝ կորուստների կլանման և ռիսկի փոխհատուցման տեսանկյունից, երբ բանկերը նախընտրում են ավելի քիչ կապիտալ (մեծ լւերեց՝ հիմնադիրների կողմից ներդրված միջոցներն ավելի արդյունավետ օգտագործելու նպատակով): Սակայն, անկախ ամեն ինչից, կապիտալի մեջությունը դիտարկվում է որպես բանկի հուսալիության գործական և այդ պատճառով շատ երկրորդում սահմանվում է կանոնադրական կապիտալի նվազագույն չափ՝ հատկապես նոր ստեղծվող բանկերի համար: Դայատանում ընդհանուր կապիտալի նվազագույն չափ է սահմանվել 2 մլն ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամը, որը բանկերը պետք է պահուվեն մինչև 2003 թվականի հունիսի 1-ը:

2.2.2. Կապիտալի հասկացությունը

ա) Հիմնական և երկրորդային (լրացուցիչ) կապիտալներ

Կապիտալը խնճագործվում է երկու դասի: **Հիմնական կապիտալը** (tier 1) կարող է առանց դժվարության կանել կրուստները, այն դեպքում, եթե երկրորդային (լրացուցիչ) կապիտալը (tier 2) նախատեսված է հատուկ ռիսկերի համար, կամ կարող է պահանջել փոխհատուցում:

Հիմնական կապիտալը ներառում է.

կանոնադրական կապիտալը, ներառյալ բաժնետոմսերի հավելավճարը

գիշավոր պահուստը

չբաշխված շահույթը (եւամուտների պահուստներ):

Կարգավորման նպատակով հիմնական կապիտալի մեջությունը պակասեցվում է.

բանկի կողմից տրված երկարաժամկետ ստորադաս փոխստվությունների գումարի

բանկի կողմից հետ գնված սեփական բաժնետոմսերի գումարի

այլ բանկերի կանոնադրական կապիտալում ներդրումների գումարի

հեղինակության ընթացքի (վերագնահատման) արժեքի չափով

և այլն:

Այս նվազեցումները կատարվում են ենթադրելով, որ վերոհիշյալ ակտիվներն ամբողջությամբ ենթարկված են ռիսկի: Ուստի, բանկի ռիսկերը չեզոքացնելու կամ կորուստները կլանելու նպատակով դրանց ընդգրկումը կապիտալի հաշվարկում անհմաստ է դառնում:

Հիմնական կապիտալի տարրերից յուրաքանչյուրը սեփական միոցների աղբյուր է, որը կարող է հնարավորություն տալ չեզոքացնել բանկի ռիսկերը և կլանել նոր կորուստները:

Երկրորդային կապիտալը ներառում է.

հիմնական միոցների վերագնահատման պահուստը, ընդ որում դրա դրական լինելու դեպքում, լրացուցիչ կապիտալի հաշվարկում ընդգրկվում են միայն բանկի գործունեության համար անհրաժեշտ սեփական շենքերի և շինությունների վերագնահատման մասով

հաշվեկշիռի միավորման (կոնսոլիդացիայի) ընթացքում առաջացած արտարժության տարրերությունների պահուստը

այլ պահուստները (օրինակ ԱՄՆ-ում որոշակի սահմանափակումներով լրացուցիչ կապիտալի տարրը է հանդիսանում նաև վաստորակ վարկերի հնարարավոր կորուստների պահուստը),

Երկարաժամկետ ստորադաս փոխառությունները այն բանկերի համար, որոնց կանոնադրական հիմնադրամը գերազանցում է 2 մլն ԱՄՆ դոլարին համարժեք մեջությունը, ընդ որում երկարաժամկետ ստորադաս փոխառությունները, սկսած դրանց մարման ժամկետի սկզբին նախորդող հիմքերորդ և յուրաքանչյուր հաջորդ տարվա հունվարի 1-ից, լրացուցիչ կապիտալի հաշվարկից համնվում են դրանց սկզբնական ընդհանուր գումարի քանական տոկոսի չափով: Բանկի կողմից ստացված փոխառությունը համարվում է երկարաժամկետ ստորադաս փոխառություն, եթե՝

ա) տվյալ փոխառությունը ստացվել է բանկի չափահովված արժեթղթերի (պարտատոմսերի) բաց կամ փակ տեղաբաշխման արդյունքում:

բ) ըստ գործարքի պայմանների տվյալ փոխառությունը՝

տրամադրվել է 5 տարի կամ ավելի ժամկետով

ժամկետից շուտ մարման ենթակա չէ

բանկի լուծարման կամ վերակազմավորման դեպքում ստորադաս է բանկի բոլոր այլ պարտավորությունների նկատմամբ, բացառությամբ բաժնետերերի (փայտերերի) նկատմամբ բանկի ունեցած պարտավորությունների

չի տրամադրվել բանկի նկատմամբ որոշակի պարտավորության կամ պարտավորությունների կատարումն ապահովելու նպատակով կամ որպես դրանք ապահովելու միջոց (գրավ)

գ) բանկը տվյալ փոխառության դիմաց պարտավոր է հատուցում վճարել միայն այն դեպքում, եթե բանկում առկա չքաշչափած գույտ շահույթի գումարը գերազանցում է նման հատուցումը վճարելու ասին բանկի կրած կորուստները (վնասներն ու ծախսերը) և միայն դրանց տարբերությունը չգերազանցող գումարի սահմաններում,

դ) բանկը տվյալ փոխառության դիմաց հատուցում վճարելու պարտավորությունից ազատվում է, եթե տվյալ հատուցումը վճարելը կիանգեցնի կենողոնական բանկի կողմից սահմանված կապիտալի համարժեքության նորմատիվների խախտմանը

ե) մինչև փոխառության (արժեքրեթերի) սահմանված մարման ժամկետը բանկը չի պարտավորվել վաղաժամկետ մարել կամ փաստացի չի մարել փոխառության որևէ մասը

գ) փոխառությունը տրամադրող անձը կամ արժեքրեթերի որևէ տիրապետող (ըստ ներկայացնողի արժեքրեթերի դեպքում), սեփականատեր (անվանական արժեքրեթերի դեպքում) կամ նրանց կողմից լիազորված անձը տվյալ բանկի կառավարման ուղղակի կամ անուղղակի մասնակցելու իրավունք ձեռք չի բերում կամ փաստացի չի մասնակցում

Կարգավորման նպատակով կապիտալի հաշվարկում երկրորդային կապիտալն ընդգրկվում է ոչ ավել, քան ինչնական կապիտալի 50%-ի չափով:

բ) Ռիսկով կշռված ակտիվներ

Ինչպես հայտնի է, բանկերի ոչ բոլոր ակտիվներն ունեն կորստի միևնույն հավանականությունը, այդ պատճառով հաշվեկշի յուրաքանչյուր տարր (ակտիվ) խնճավորվում է ռիսկային որևէ խճում: Որոշ ակտիվներ, օրինակ դրամական միջոցները, ունեն ռիսկի շատ ցածր աստիճան կամ ռիսկ չունեն ընդհանրապես: Դրանք ռիսկով կշռված ակտիվների հաշվարկում վերցվում են գրոյական ռիսկային կշռով, և այդպիսի ակտիվների ռիսկայնության փոխառուցման համար բանկերը կարիք չունեն կապիտալ պահելու: Մնացած ակտիվները կշռվում են 0, 10, 20, 50 (70), 100 ռիսկային կշիռներով: Նման մոտեցում է կիրառվում նաև հետհաշվեկշռային (ծանուցման) հաշվների համար՝ դրանք կշռվում են վերադարձելիության ռիսկի հավանականության համապատասխան կշիռներով և ընդգրկվում են ակտիվների կազմում:

գ) Կապիտալի համարժեքության ցուցանիշներ

Ռիսկերի կապիտալով ապահովման շրջանակներում մեծ կարևորություն ունեն կապիտալի համարժեքության ստորև թվարկված 5 հարաբերակցությունները.

Ցուցանիշ	ՏՐ ստանդարտ	Միջազգային ստանդարտ
Ընդհանուր կապիտալի (միջին) և ռիսկով կշռված ակտիվների (միջին) գումարի միջև նվազագույն հարաբերակցություն (Ն11 նորմատիվ), որը բնութագրում է ընդհանուր կապիտալի համարժեքության մակարդակն ըստ ակտիվների ռիսկայնության աստիճանի:	12%	8%
Նիմնական կապիտալի և ռիսկով կշռված ակտիվների (միջին) գումարի միջև նվազագույն հարաբերակցություն (Ն12 նորմատիվ), որը բնութագրում է հիմնական կապիտալի համարժեքության մակարդակն ըստ ակտիվների ռիսկայնության աստիճանի:	8%	4%
Ընդհանուր կապիտալի (միջին) և ընդհանուր ակտիվների (միջին) նվազագույն հարաբերակցություն, որը բնութագրում է բանկի ընդհանուր վճարումնակության մակարդակը (կապիտալի լարեր):	10%	5%
Նիմնական կապիտալի (միջին) և ընդհանուր ակտիվների (միջին) նվազագույն հարաբերակցություն, որը բնութագրում է բանկի ընդհանուր վճարումնակության մակարդակը (հիմնական կապիտալի լարեր):	6%	3%
Բանկի հետ կապված բոլոր անձանց պարտավորությունների համրագումարի և ընդհանուր կապիտալի (միջին) հարաբերակցությունը (Ն42 տնտեսական նորմատիվ), որը բնութագրում է բանկի հետ կապված բոլոր անձանց գծով ռիսկի առավելագում չափը:	60%	-

Ինչպես արդեն նշվել է, կապիտալը սերտորեն փոխապահած է CAMELS համակարգի այլ տարրերի հետ, սակայն այն առավել կապված է ակտիվների որակի և եւկանուտների հետ: Այդ պատճառով ուժեղ (5) կապիտալի համարժեքություն կարող է ունենալ այն բանկը, որը վերին աղյուսակում ներկայացված ստանդարտները պահպանելուց զատ ունի ռիսկերի լավ ռիվերսիֆիկացում (ներառյալ տոկոսային ռիսկը), գերազանց ակտիվների որակ, բարձր իրացվելիություն և բավարար եկանտարերություն:

Հատ երկրություն մշակվում են միջոցառումներ, որոնք նպատակ ունեն ստիպել բանկերին և վերահսկողներին արագ միջոցներ ծեռնարկելու (արագ ճշգրտման գործողություններ), երբ բանկի կապիտալը

շեղվում է նվազագույն պահանջներից: Ըստ այդմ, բանկերը պետք է արագ քայլեր կատարեն կապիտալի համարնան ուղղությամբ, իսկ վերահսկողները՝ պահանջեն բանկերից ավելացնել իրենց կապիտալը կամ, ավելի խիստ դեպքերում, արագ միջոցներ ծեռնարկեն բանկի գործունեությունը դադարեցնելու ուղղությամբ, մինչև կապիտալի հիմնական մասի կորցնելը:

2.2.3. Կապիտալի աղբյուրները

Ժամանակակից բանկերը հնարավորություն ունեն շեղվել կապիտալի դասական հաշվապահական խիստ սահմանումից, որը ներառում է կանոնադրական կապիտալը (ներայալ բաժնետոմսերի հավելավճարը), գլխավոր պահուստը, չբաշխված շահույթը (եկամուտների պահուստներ): Ֆինանսական նոր ուղղվածությունը ունեցող մոտեցումների ներդրման միջոցով, որը ներառում է պարտքային արժեքները և հատուկ տեսակի արժեքերը (կվազի կապիտալային), այժմ բանկերը կարող են էլ ավելի մեծացնել իրենց կապիտալը: Այս գործիքների կիրառումը հնարավորություն է տալիս բանկերին ապահովել կապիտալի շահութաբերության ընդունելի նակարդակ, միևնույն ժամանակ պահպանելով կապիտալի համարժեքության պահանջները, իսկ վերահսկողներին՝ բանկային համակարգի համար ստեղծել կապիտալի բուժքը: Բանկերը համարում են կապիտալը կամ բարեւավուն են կապիտալի համարժեքությունը 3 ճանապարհով:

ա) Կապիտալի ներքին աղբյուրներ

Կապիտալի ուղղությամբ աղբյուր է շահույթի պահպանումը (չբաշխումը): Դա կարելի է իրականացնել կամ շահաբաժնների կրծատման միջոցով, կամ եկամուտների ստացումն ավելացնելով՝ պահպանելով շահաբաժնների նախկին մակարդակի վրա: Այս աղբյուրը հիմնականում շատ պրակտիկ միջոց է միայն փորբ բանկերի համար: Կապիտալի համարժեքությունը կարող է պահպանվել ընթացիկ մակարդակի վրա, եթե կապիտալի աճի տեսապես հավասար է կամ գերազանցում է ակտիվների աճի տեսապես:

բ) Կապիտալի արտաքին աղբյուրներ

Լավ ֆինանսական վիճակում գտնվող խոշոր բանկերը կապիտալի շուկայում կապիտալը համալրելու քիչ դժվարություններ են ունենում: Այս բանկերի համար կապիտալի համարնան հնարավորությունների վրա ազդող գործունները կապիտալի (արժեքերի) առաջարկվող կոնկրետ գործիքներն են և տիպերը:

Փոքր բանկերը կարող են փորձել համարել իրենց կապիտալը գոյություն ունեցող բաժնետերերի շրջանակում: Նրանց բաժնետոմսերի շուկաները զարգացած չեն և բաժնետոմսերի առաջարկը կարող է ազդել կառավարման փոփոխության վրա:

Պրոբլեմային բանկերը կարող են կապիտալի համարնան դժվարությունների հանդիպել: Նման բանկերը սովորաբար կապիտալիզացիայի հիմնախնդիրը լուծում են նպատակային (ստրատեգիական) ներդրողների միջոցով (հաճախ օտարերկրյա): Նման ներդրողները շահագրգրված են բանկի ֆինանսական վիճակի արագ լավացմանը և նպատակ ունեն վաճառել իրենց մասնակցությունը հավելավճարով:

գ) Ակտիվների վաճառք կամ վերաբաշխում

Կապիտալի պահանջների պահպանման նպատակով կապիտալի համարնան այլընտրանք է կապիտալի պահանջների նվազեցումը: Այս կարելի է իրականացնել ակտիվների վաճառքի կամ ակտիվների վերաբաշխման միջոցով՝ նախընտրությունը տալով ցածր ռիსկայնությամբ ակտիվներին, կամ իրականացնելով այնպիսի գործարքներ, որոնք չեն պահանջում ակտիվների կշռում և, հետևաբար, չեն առաջանաւ կապիտալի պահանջներ: Այս քաղաքականությունը կարող է կիրարվել և թույլ և ուժեղ բանկերի կողմից՝ կապիտալի պահանջներն արագ կրծատելու համար: Ակտիվների կրծատումը շահաբաժնների նվազեցնան կամ բացառման հետ մեկտեղ սովորաբար կիրարվում է պրոբլեմային բանկերի կողմից:

Ոիսկային ակտիվների կրծատման տեխնիկան կարող է բացասաբար ազդել բանկերի եկա մուտների (քանի որ ակտիվները վաճառվում են հաշվեկշռային արժեքից ցածր), հաճախորդների բարյացականության և բանկի համբարձ վրա, սակայն այն դրական է անդրադարձում բանկի կապիտալի համարժեքության և հուսալիության վրա:

2.2.4. Կապիտալի պլանավորում

Բանկի պարտատերերը, մասնակիցները (բաժնետերերը) և վերահսկողներն ունեն տարրեր սպասումներ բանկի ֆինանսական վիճակից, սակայն ընդհանուր առանձ բանկային կազմակերպություն: Եթե տնտեսությունը կայուն է, բաժնետերերի սպասումները հիմնականում կենտրոնացած են ներդրումների շահութաբերության վրա (ROE - return on equity), եթե տնտեսության և բանկերի վիճակը անկայուն է, և բաժնետերերի ու վերահսկողների մտահղության հիմնական առարկա է դառնում կապիտալի համարժեքությունը ROE-ն դառնում է երկրորդական խնդիր:

Կապիտալի պլանավորումը պետք է սերտորեն կապված լինի բանկի ընդհանուր ռազմավարության հետ: Կապիտալի համարժեքության հաշվարկման առումնվ պետք է գնահատվի բանկի ընդհանուր ռազմավարության և պլանների ազդեցությունը կապիտալի համարժեքության վրա: Եթե նախատեսվում է ակտիվների կամ նոր ռիսկային գործառնությունների աճ, ապա կարող է առաջանալ լրացուցիչ կապիտալի անհրաժեշտություն: Ենուշային եքսպանսիան, կենտրոնացումը կամ հանակարգչային պլատֆորմի և համակարգերի զարգացումը նոյնպես պետք է ներառվեն կապիտալի պլանավորման մեջ:

Կապիտալի համարժեք մակարդակների որոշումը կապիտալի պլանավորման գործընթացի մի մասն է միայն, նրա առավել կարևոր մասը պետք է կազմեն այդ ծրագրերի իրագործման սխեմաները:

2.2.5. Կապիտալի գնահատական

- Կապիտալի վերլուծության ընթացքում անհրաժեշտ է քննարկել մի շարք խնդիրներ, որոնցից են՝
 - կապիտալի հարաբերակցությունները
 - ակտիվների դրակը
 - կառավարման ռազմավարությունը
 - շահույթը
 - իրացվելիությունը
 - զգայունությունը
 - ֆոնդերի կառավարումը
 - հաշվեկշռային և հետահաշվեկշռային հաշիվների համադրությունը
 - զարգացման պլանները

- շահաբաժինները
 - լրացուցիչ կապիտալի ձեռքբերման հնարավորությունները
 - վարկերի հնարարավոր կորուստների պահուստի համարժեքությունը
 - բանկի բաժնետոմսերի շուկայական արժեքը
 - չիրացված ակտիվների արժեքը:
- Անհրաժեշտ է մեկ անգամ ևս շեշտել ակտիվների որակի, եկամուտների և կապիտալի համարժեքության միջև գոյություն ունեցող սերտ կազմը: Ակտիվներն եկամուտ են բերում, որոնք ապահովում են շահաբաժիններ, ինչպես նաև կապիտալի ավելացման աղբյուր են հանդիսանում: Պատմականորեն կապիտալի համարժեքության և ակտիվների որակի միջև կապն այնքան ուժեղ է, որ կապիտալի համարժեքությունը հազվադեպ կարող է գնահատվել 1 միավորով ավելի բարձր, քան ակտիվների որակի գնահատականն է: Իհարկե, այս մոտեցման առումով կան նաև բացառություններ, օրինակ՝ նոր ստեղծված բանկերը, որոնք ունեն հսկայական կապիտալ և ցածր եկամտաբերություն:

Կապիտալի համարժեքության բաղադրիչների համեմատական գնահատականն ավելի ընդարձակ է, քան CAMELS-ի մյուս բաղադրիչների գնահատականները: 5 կամ 4 գնահատված բանկերը, ենթադրվում է, որ պետք է ունենան համարժեք կապիտալ, մինչդեռ հետագայում ծևավորված կապիտալի հարաբերակցությունները գերազանցում են այն: 3 գնահատական կարող է վերագրվել այն բանկերի կապիտալի համարժեքությանը, որոնց կապիտալի և ռիսկով կշռված ակտիվները հարաբերակցությունը, վատորակ ակտիվների ծավալը, զարգացման փորձը, պլանները, հեռանկարներն անբարենպաստ են՝ նույնիսկ դեկավարման մակարդակի կշիռը որպես մեղմացնող գործոն վերցնելու դեպքում: Շատ դեպքերում այս բանկերի կապիտալի հարաբերակցությունները գտնվում են խսրի միջինից ավելի ցածր մակարդակի վրա: 2 և 1 գնահատված բանկերը թերկապիտալացված են, ինչը նույնականացնում է հանգեցնել վճարունակության և բանկի գործունեության դադարեցման վտանգի: 1 գնահատականը նաև նշանակում է, որ բանկը անհապաղ կարիք ունի արտաքին ֆինանսական աջակցության:

Ինքնասուլգման հարցեր

1. Ո՞ն է բանկի կապիտալի դերը:
2. Որո՞նք են կապիտալի տարրերը:
3. Որո՞նք են երկարաժամկետ ստորադաս փոխառությունները և ինչպե՞ս են դրանք ընդգրկվում երկրորդային կապիտալի հաշվարկում:
4. Ի՞նչ ռիսկային կշիռներով են կշռվում ակտիվները:
5. Որո՞նք են կապիտալի համարժեքության գնահատման հիմնական ցուցանիշները:
6. Որո՞նք են կապիտալի համարժեքության հարաբերակցությունների բարելավման աղբյուրները:
7. Ի՞նչ հիմնական խնդիրներ պետք է քննարկվեն կապիտալի համարժեքությունը գնահատելիս:
8. Ինչպե՞ս է կապիտալի համարժեքությունը փոխկապված CAMELS-ի այլ բաղադրիչների հետ:

Թեմա 2.3. Ակտիվների որակ (Assets quality)

Թեմայի նպատակն է՝ ներկայացնել ակտիվների որակի դերը և վերլուծությունը, գնահատման հիմնական ցուցանիշները (հարաբերակցությունները), որակի վրա ազդող գործոնները, ինչպես նաև վարկերի դասակարգումը և դրանց հնարավոր կորուստների պահուստի ձևավորումը՝ համաձայն գործող կարգի:

Ունակությունների և հմտությունների նկարագրը: Գնահատել ակտիվների (այդ թվում վարկերի) որակը, հաշվարկել ակտիվների որակը որոշելու համար օգտագործվող հարաբերակցությունները:

Թեմայի ավարտից հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝

- տարրերել բանկի վարկավորման գործընթացը և բանկի ներկարության ռիսկ կրելու հակվածությունը
- որոշել ակտիվների որակը՝ գնահատելով վարկային ներդրումներով, այլ ներդրումներով և պայմանական պարտավորություններով պայմանավորված՝ գոյություն ունեցող և պոտենցիալ փոխատվական ռիսկը
- գնահատել փոխատվական ռիսկի կառավարման գործընթացը վարկային ներդրումների կառավարման որակի գահատման միջոցով, որը ներառում է վարկավորման քաղաքականությունը, գործընթացը, վերանայումը, ռիսկի գնահատման ներքին համակարգը
- տարրերակել ժամկետանց, չաշխատող և երկարածված (վերանայված) վարկերը, ակտիվների որակի որոշման և ակտիվների որակի պոտենցիալ հիմնախնդիրների հայտնաբերման նպատակով
- գնահատել վարկավորման կենտրոնացումը, ինչպես նաև տնտեսական ու մրցակցային միջավայրի ազդցությունը դրա վրա
- գնահատել վարկերի հնարավոր կորուստների պահուստի համապատասխանությունը բանկի վարկային պորֆելին
- հաշվարկել համապատասխան հարաբերակցությունները, որոնք օգտագործվում են ակտիվների որակի որոշման համար:

2.3.1. Ներածություն

Բանկի ակտիվների որակը կարևոր է, քանի որ բանկի ֆինանսական վիճակի և կառավարման վերաբերյալ եղակացությունները խիստ կապված են ակտիվների որակի հետ: Ակտիվների որակն ազդում է բանկի եկամուտների մակարդակի վրա, որն էլ, իր հեեցք, ազդում է կապիտալի և իրացվելիության վրա:

Ակտիվների որակի գնահատման ուղղակի չափանիշներ են դասակարգված ակտիվների մակարդակը և դասակարգման խելամտությունը: Չնայած վարկային ներդրումները կազմում են դասակարգված ակտիվների հիմնական մասը, դասակարգված ակտիվները կարող են ներառել նաև ներդրումային արժեթղթերը, այլ ակտիվները և հետհաշվեկշռային հաշվները:

2.3.2. Ակտիվների որակի վերլուծության համառոտ երկայացում

Բանկային ակտիվների որակի հետ առնչվող ռիսկերից անենանշանակալիներից մեկը փոխատվական ռիսկն է: Բանկի տարրեր ակտիվներ ունեն ռիսկի տարրեր աստիճաններ: Օրինակ, գանձապետական արժեթղթերը, միջքանակային պարտավորությունները և օվերնայքներն ունեն պարտավորության չկատարման շատ փոքր ռիսկ, այն դեպքում, եթե առևտրային վարկերն ունեն պարտավորությունների չկատարման ամենաբարձր ռիսկը: Ակտիվների որակը և ապահովածությունը քննարկելիս, անհրաժեշտ է առավել հետաքրքրվել բանկի պորտֆելում արժեթղթերի կառուցվածքով և տեսակներով: Պարտքային արժեթղթերը կարող են ունենալ ցածր, միջին կամ բարձր ռիսկայինություն՝ կախված արժեթղթեր բողոքակողից:

Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ փոխատվական ռիսկը արժեթղթերի պորտֆելը բնութագրող միայն մեկ ռիսկն է: Շուկայական և իրացվելիության ռիսկերը նույնական չափ կարևոր են արժեթղթերի պորտֆելը գնահատելիս: Շուկայական ռիսկը ի հայտ է գալիս, քանի որ տոկոսադրույթների փոփոխության հետ կարող են զգալիորեն տատանվել նաև արժեթղթերի գները (այս ռիսկը կբնարկվի հետագայում): Իրացվելիության ռիսկն աճում է պորտֆելում երկարաժամկետ արժեթղթերի և գրավադրված արժեթղթերի ածին գուգահեռ: Արժեթղթերի պորտֆելը, այնուամենայնիվ, կարող է իրացվելիության բավականին լավ երկրորդային միջոց հանդիսանալ, եթե համենատարար կարճաժամկետ և չգրավադրված արժեթղթերը կարող են արագ վերածվել կանխիկի:

2.3.3. Ժամկետանց, չաշխատող² և երկարածված վարկեր

Վարկերի ժամկետին չմարզելու գործակիցները կարող են լինել լավ ցուցանիշներ ակտիվների հնարավոր կորուստները բացահայտելու համար, սակայն միայն այդ հարաբերակցությունների հիման վրա չի կարելի գնահատել բանկի ակտիվների որակը: Ներկայացնենք նման մի բանի հարաբերակցություններ:

Զաշխատող վարկեր և լիզինգ

Ընդհանուր վարկեր և լիզինգ

Այս հարաբերակցությունը գնահատում է պորտֆելում ժամկետին չմարզած վարկերի մակարդակը և լավ ցուցանիշ է վարկերի ապագա դուրսգրումները կանխատեսելու համար: Այն միջազգային պրակտիկայում սովորաբար տատանվում է 1 - 4 տոկոսի սահմաններում, և 1 - 2 տոկոսը համարվում է ընդունելի մակարդակ:

Զաշխատող վարկերի և լիզինգի կառուցվածքն ըստ տեսակների

Տեսակարար կշռները հաշվարկվում են յուրաքանչյուր խմբի ժամկետին չմարզած վարկերի և լիզինգի գումարը հարաբերելով այդ խմբի վարկերի և լիզինգի ընդհանուր ծավալին: Այս ցուցանիշը բացահայտում է վարկերի այն խմբերը, որոնք ունեն մարման դժվարություններ: Անհրաժեշտ է վարկերը բաժանել համարժեք մեծության խմբերի, քանի որ վարկերի առանձին խմբում ժամկետին չմարզած վարկերի

² Զաշխատող են այն վարկերը, որոնք եկամուտ չեն ստեղծում և որոնց.

ա) հիմնական գումարի (կամ դրա մի մասի) մարմանը կամ տոկոսների վճարումն ուշացել է սահմանված ժամկետից կամ թ) տոկոսային վճարմերը կապիտալացվել են (գումարվել են չմարզած վարկի գումարին), կամ զ) վճարման պայմանները վերանայվել, կամ էլ փոխանցվել են նոր վարկի գումարին:

բարձր տեսակարար կշիռը մտահոգության տեղիք չի տա, եթե, օրինակ այդ խմբի վարկերի ծավալը փոքր է ակտիվների 1%-ից:

Ժամկետանց վարկեր և լիզինգ
Ընդհանուր վարկեր և լիզինգ

Ուշադրություն

Միայն վարկերի ժամկետին չճարվելու գործակիցների հիման վրա չի կարելի դատողություններ անել ակտիվների որակի մասին, քանի որ դրանց ցածր մակարդակը կարող է նշանակել հետևյալը.

- Բանկը կարող է դուրս գրած լինել մեծ քանակությամբ ժամկետանց վարկեր: Ժամկետանց վարկերի և դուրսգրումների միտումների ուսումնասիրությունը կարող է բացահայտել դա:

- Չնայած ժամկետանց վարկերի տեսակարար կշիռը ցածր է, դրանք կարող են դասակարգվել որպես անհուսալի:

- Ժամկետանց վարկերը կարող են վերածնակերպված լինել որպես նոր կամ երկարածված վարկեր, իսկ տոկսավճարները կարող են կապիտալացվել:

2.3.4. Վերանայված վարկեր

Վարկային ներդրումները և լիզինգը համարվում են վերանայված, եթե նրանց պայմանները փոփոխվել են, ելենով փոխառուի ֆինանսական վիճակի վատթարացումից, որպեսզի նվազեցվեն վճարվելիք տոկոսագումարները կամ մայր գումարը:

Ժամկետանց և չաշխատող վարկերը չեն համապատասխանում նորմալ գործող վարկի նախօրոք համաձայնեցված պայմաններին, իսկ ինչ կարելի է ասել վերանայված վարկերի համար: Չնայած վարկի վերանայումը թույլ է տալիս խուսափելու նրա ժամկետանց դառնալու խնդրից, սակայն այդ վարկն ունի մեծ ռիսկի դաս, քանի որ իրենից ներկայացնում է նախկին պրոբլեմային վարկը: Այդ պատճառով վերանայված վարկերը պահանջում են ավելի ուշադիր մոնիթորինգ:

2.3.5. Վարկերի հնարավոր կորուստների պահուստաֆոնդ (ՎՀԿՊ)

Ինչպես արդեն գիտեք, գոյություն ունի վարկերի կորուստները չեզոքացնելու երեք աղբյուր. շահույթը, հիմնական կապիտալը և ՎՀԿՊ-ն: Ուստի անհրաժեշտ է համոզվել, որ բանկը ծևավորել է իր վարկային պորտֆելին համարժեք ՎՀԿՊ: ՎՀԿՊ-ի համարժեքությունը կարող է ազդել CAMELS-ի ակտիվների որակի գնահատման վրա: ՎՀԿՊ-ի համարժեքությունը գնահատելու համար օգտագործվում են նի շարք հարաբերակցություններ.

ՎՀԿՊ
Վարկային ներդրումներ

Այս հարաբերակցությունը ապահովում է ՎՀԿՊ-ի համեմատական չափը: Իհարկե պահուստի ցանկալի չափը պայմանավորված է վարկային պորտֆելի որակով.

Չաշխատող վարկեր
ՎՀԿՊ
Դասակարգված վարկեր ³
ՎՀԿՊ

Այս հարաբերակցությունները ցույց են տալիս վարկերի հնարավոր կորուստի պահուստով չաշխատող կամ դասակարգված վարկերի պահովվածությունը (կարելի է կիրառել նաև հակառակ բանաձևները): Դրանց համար սահմանային արժեքները տարրեր են, կախված բանկի մեծությունից, գնահատականից և ակտիվների կառուցվածքից: Լուրջ չվճարումների հիմնախնդիր ունեցող բանկերի համար պահանջվում է պահուվածության ավելի բարձր մակարդակ:

Յիմնականում բանկերն իրենք պետք է շահագրգուված լինեն ծևավորել վարկային պորտֆելին համարժեք ՎՀԿՊ, սակայն հաշվի առնելով Յայաստանի տնտեսության առանձնահատկությունները, վերահսկողության կողմից սահմանվել է ՎՀԿՊ-ի ծևավորման կարգ, որը սահմանում է պահուստի համարժեք մակարդակ՝ հիմնվելով ինչպես քանակական, այնպես էլ որակական գնահատականների վրա: Պահուստի համարժեք մակարդակը պետք է ցածր չլինի հետևյալների գումարից:

- ստանդարտ վարկերի 1%-ից
- հսկող վարկերի 10%-ից
- ոչ ստանդարտ վարկերի 20%-ից
- կասկածելի վարկերի 50%-ից
- անհուսալի վարկերի 100%-ից:

Բանկի քաղաքականության, գործունեության, վարկերի կորուստների պատմական տվյալների և վարկառուների ֆինանսական վիճակի վատթարացման վերլուծության հիման վրա բանկը կարող է լրացնել հատկացնումներ կատարել պահուստին հետևյալ սահմանաշափերով.

- ստանդարտ վարկերի 1%-ը
- հսկող և ոչ ստանդարտ վարկերի 5%-ը
- կասկածելի վարկերի 20%-ը:

Եթե պահուստի փաստացի չափն ավելի փոքր է, քան վերը նշված սահմանաշափերը, ապա պետք է ավելի խորը վերլուծության ենթարկել վարկային պորտֆելը, որպեսզի պարզվի, թե արդյոք բոլոր գործուներն են բնարկվել վարկի ռիսկը որոշելիս: Վարկերի հնարավոր կորուստների պահուստաֆոնդը ծևավորելիս

³ Դասակարգված վարկեր = հսկող վարկեր + ոչ ստանդարտ վարկեր + կասկածելի վարկեր + անհուսալի վարկեր

բանկերը սովորաբար ցանկանում են պահել պահուստը հայտնի և սպասվող կորուստների ծածկման համար բավարար մակարդակում, սակայն դա ստեղծում է մեկ այլ հիմնախնդիր, այն նվազեցնում է բանկի շահույթը և չի ընդգրկվում կապիտալի հաշվարկում (ԱՄՆ-ում ռիսկով կշռված ակտիվների միայն 1.25% տոկոսի չափով է պահուստափոնդ ընդգրկվում երկրորդային կապիտալի հաշվարկում):

Վարկային պորտֆելի որակին պահուստի համարժեքությունը պարզելու նպատակով պետք է իրականացնել թեսք, որը կազմված է երկու մասից. առաջին մասում հաշվարկում է պահուստի պահանջվող ծավալը, հիմնվելով վարկային պորտֆելի փաստացի որակի վրա, երկրորդ մասում՝ համեմատվում է պահուստի ընթացիկ արժեքը պահանջվող չափի հետ:

Մաս 1.	Վարկային ներդրումներ	ճանաչված կորուստ	Մաս 2.
Վարկային ներդրումներ	400,000		
ՆՎԱԶԵՑՎԱԾ.			
Հակվող	0 *10% =	0	Անհուսալի
Ոչ ստանդարտ	8,400 *20% =	1,680	Փաստացի
Կասկածելի	1,100 *50% =	550	ՎՐԿՊ
Անհուսալի	500		Պահանջվող
Չդասակարգված վարկեր	390,000 *1% ⁴ =	3,900	ՎՐԿՊ
	Պահանջվող	(ա) 6,130	ԱՎԵԼցուկ (բ-ա)
	ՎՐԿՊ		370

Վարկերի որակի գնահատման հետագա աշխատանքների համար օգտակար են՝ դուրս գրումների, դուրս գրված վարկերի վերադարձի (փոխհատուցումների) և ՎՐԿՊ-ի մասին պատճական տվյալները:

Վարկերից և լիզինգից գուտ կորուստ

Միջին ընդհանուր վարկեր և լիզինգ

Այս հարաբերակցությունը բացահայտում է վարկային պորտֆելի կրած կորուստների տեսակարար կշռը: Նախկին ժամանակահատվածների նկատմամբ կամ ինքին միջնից բարձր դուրսգրումները կարող են նշանակել, որ բանկի դեկավարությունը որոշեգույք է վարկերի ավելի ակտիվ դուրսգրման քաղաքականություն, այլ ոչ թե պայմանավորված է վարկերի աճող պորտֆենայնությամբ: Ցածր դուրսգրումները կարող են ցույց տալ հակառակը: Այս հարաբերակցությունը նաև հնարավորություն է տալիս տեսնել, թե տնտեսական անկումից հետո ինչքան վաղ է գուտ դուրսգրումների աստիճանը հասնում իր առավելագույն արժեքին: Եթե շուտ է հասնում, ապա բանկի դեկավարությունը կարող է բանկի կորուստները վաղ հայտնաբերել և բացահայտել: Դակառակ դեպքում, դեկավարությունն անտեսում է բանկի հնարավոր կորուստները և չի ցանկանում նվազեցնել շահույթը և կապիտալը:

Նպատակահարմար է հաշվարկել նաև գուտ կորուստներն ըստ վարկերի առանձին տեսակների: Ցուրաքանչյուր հարաբերակցություն կազմվում է տարվա ընթացքում տվյալ տեսակի ներդրման գծով գուտ կորուստները հարաբերելով նույն ժամանակահատվածում այդ տեսակի ներդրումների միջին մեծությանը: Այս հարաբերակցությունները ցույց են տալիս, թե վարկերի որ խմբերում են ավելի հաճախ հիմնախնդիրներ առաջանում:

Այն դեպքում, եթե գուտ կորուստի հարաբերակցությունները հնարավորություն են տալիս վերլուծել այն կորուստները, որոնք ճանաչել է բանկի դեկավարությունը, հաջորդ փոխհատուցման հարաբերակցությունը թույլ կտա հասկանալ կարավարման դուրսգրման քաղաքականությունը:

Փոխհատուցումներ

Նախորդ ժամանակահատվածի վարկերի կորուստ

Վերոհիշյալ հարաբերակցությունը հիմնված է այն ենթադրության վրա, որ ընթացիկ ժամանակահատվածի փոխհատուցումների մեջ մասը կապված է նախորդ ժամանակահատվածի դուրսգրումների հետ: Այս հարաբերակցության ընդունելի չափը 20 - 30 տոկոսն է: Բանի որ հարաբերակցությունը ենթադրում է, որ փոխհատուցումները միշտ իրականացվում են դուրսգրմանը հաջորդող ժամանակահատվածում, ապա այն կարելի է հեշտությամբ խեղարյուրել: Դուրսգրումների ծավալը տատանվում է տարիների ընթացքում, հետևաբար հարաբերակցությունն ավելի ճշգրիտ կլինի մի քանի տարիների դիմանմակայի դիտարկումների դեպքում:

Հարաբերակցության ցածր մակարդակը՝ 10 - 15 տոկոս, ցույց է տալիս վատ վարկերը բացահայտելու և նախկինում դուրս գրված վարկերի փոխհատուցման բանկի անկարողությունը և վարկերի կորուստի ճանաչման հետաձգման միտուններ: Սի քանի տարիների ընթացքում ցածր փոխհատուցումները և չաշխատող վարկերի մեջ ծավալը ենթադրում են, որ դուրսգրումները նվազեցված են:

Վերականգնման բարձր հարաբերակցությունը՝ 30 - 35 տոկոս, տարիների ընթացքում չաշխատող վարկերի ցածր մակարդակի հետ միասին, ենթադրում են, որ բանկի դեկավարությունը վարում է վարկերի դուրսգրման պահպանողական քաղաքականություն, և խոսում է նրա պրոբեմային վարկերի փոխհատուցման և հավաքագրման կարողության մասին:

Վարկերի կորուստի չեզոքացման առաջին աղբյուրը շահույթն է: Եթե բանկն ունի ընթացիկ եկամուտների բավարար ծավալներ, ապա այն կարող է կատարել ծախսեր ընթացիկ կորուստները ծածկելու համար: Դա հաշվարելու համար օգտագործվում է շահույթի ծածկման գործակիցը:

⁴ Միջազգային պրակտիկայում այս տոկոսը որոշվում է, հիմնվելով առնվազն նախորդ երկու տարիների ընթացքում բանկի վարկային կորուստների միջին չափի վրա:

⁵ Գուտ կորուստ = դուրս գրումներ - փոխհատուցումներ

Զուտ գործառնական եկամուտներ մինչև հարկելը + ՎՀԿ-ի ծախսեր
Վարկերի զուտ կորուստ

ՎՀԿ-ի ծախսերն ավելացվում են շահույթին, որպեսզի դիտարկվեն վարկերի կորուստը ծածկելու համար ազատ ամբողջ միջոցները: Այս հարաբերակցության միջազգայնորեն ընդունելի չափ է համարվում 5-14 անգամը:

2.3.6. Վարկի կառավարում

1980-ականների վերջին և 1990-ականների սկզբին համաշխարհային ֆինանսական շուկաների ճնշամաները և Յայաստանի բանկային համակարգի կայացման գործընթացն իրենց ազդեցությունը թողեցին բանկերի վարկավորման կուլտուրայի վրա: Այն ուղղորդվեց դեպի հնարավոր նվազագույն պրոբեմներով և կորուստներով վարկավորմանը, որը նշանակում է ոիսկի ցածր մակարդակ և վարկավորման անհատական գործառնությունների խիստ վերահսկողություն: Միևնույն ժամանակ մակարդակը բանկային հատվածում ուժին մրցակցությունը նպաստեց տոկոսադրույթների նվազեցմանը և նոր փոխառություններով ապահովելու նպատակով նվազեցվեցին վարկավորման գործընթացին ներկայացվող քանակական պահանջները (գրավադրված արժեքներ և այլն): Վարկավորման նոր կուլտուրան նախատեսում է կայունության և կանխատեսելիության առաջնայնությունը, որը ձեռք է բերվել ոիսկի ցնահատման և կառավարման մոտեցումների գարգացման արդյունքում: Մոտեցման օրինակ է առևտրային վարկերի գնահատումը տնտեսամարթենատիկական մոդելների օգնությամբ, որը սկզբնական շրջանում հիմնականում կիրառվում էր փոքր վարկերի համար: Յավանաբար կարելի է ասել, որ ապագայում մոդելների կիրառումը լայն տարածում կարող է ստանալ:

Վարկերի որակը գնահատելիս պետք է առանձնակի ուշադրություն դարձնել կառավարման տեղեկատվական համակարգին: Կառավարման տեղեկատվական համակարգը, որ կիրառվում է վարկային պորտֆելի կառավարման համար, տարիների ընթացքում փոփոխվել և զգալի առաջընթաց է ապրել: Բանկի դեկավարումը պետք է զարգացնի այնպիսի համակարգ, որն ապահովի ճշգրիտ որոշումների կայացման համար անհրաժեշտ տեղեկատվություն: Նման տեղեկատվություն կարելի է ապահովել խելամիտ վարկավորման քաղաքականության, արդյունավետ ներքին վերահսկողության և վարկավորման գործընթացի փաստաթրավորման միջոցով: Բանկի կառավարումը պարտավոր է մշակել վարկային քաղաքականություն և հետևել դրա իրականացմանը: Այդ քաղաքականությունը պետք է պարբերաբար վերանայվի և անհրաժեշտության դեպքում նաև փոփոխվի: Վարկավորման քաղաքականության գլխավոր տարրերն են.

ապահովագրման ստանդարտները

վարկավորման պայմանները

հավաքագրման միջոցառումները

վարկերի վերահսկողությունը

պորտֆելի ընդունելի կառուցվածքը

վարկը հաստատող նարմինները

համաճամանությունները և սահմանափակումները

շուկայի հատվածը

ՎՀԿ-ի համարժեքությունը:

Վերը ներկայացված չափանիշների ողջ համախումբը չէ, սակայն դա այն նվազագույնն է, որ բանկերը պետք է ունենան առողջ վարկային քաղաքականություն վարելու համար: Վարկային քաղաքականությունը պետք է ուշադրություն դարձնի նաև տարբեր ոիսկային գործնների վրա, քանի որ վերջներս ուղղակիորեն ազդում են ակտիվների որակի վրա: Ստորև ներկայացվում են այդ ոիսկերից մի քանիսը.

• Տնտեսական ռիսկ - տնտեսական պայմանների փոփոխություն (տեղական, ազգային և միջազգային):

• Շուկայական ռիսկ - դրամական շուկայի պայմաններ:

• Ֆինանսական ռիսկ - բանկի ֆինանսական վիճակ:

• Վարկային ռիսկ - վարկառուի փոփոխվող բնութագիր:

• Միջավայրի ռիսկ - մրցակցության պայմաններ:

• Գործառնական ռիսկ - պորտֆելի վարկերի հաշվետվությունների խնդիր:

• Գրավի ռիսկ - ապահովություն, (գնային, որակական հաշվարկների եւ քանակի տատանումներ):

• Դաշտակենտրոնացման ռիսկ - վարկային պորտֆելի դիվերսիֆիկացիա:

• Կառավարման ռիսկ - ինացություն, որոշումներ և միասնություն:

• Երկիր ռիսկ - տնտեսական, քաղաքական փոփոխությունները կարող են ազդել երկրների միջև ֆինանսական հարաբերությունների զարգացման վրա, և նույնիսկ բերել պարտավորություններից հրաժարմանը:

• Փոխարկման ռիսկ - ազգային արժույթով եկամուտներ ունեցող վարկառուի անկարողությունը մարելու արտարժույթով ստացված վարկը: Միջազգային շուկաներում ակտիվ բանկերը հաճախ ծնավորում են փոխանակման ռիսկի պահուստ, արտասահմանյան վատ վարկերի հնարավոր կորուստները չեզոքացնելու համար:

Կարևոր հարց է նաև, թե դեկավարությունը որքանով է հետևում իր իսկ նախընտրած քաղաքականության ինմանական ուղղություններին: Այդ իսկ պատճառով վարկի կառավարման արյունավետության տեսանկյունից շատ կարևոր է կառավարման տեղեկատվական համակարգի արյունավետության գնահատումը բանկի ներքին վերահսկողության կողմից, որը ներառում է.

• Վարկերի վերաբերյալ հաշվետվություններ, որոնք արագ և առանց դժվարությունների հասանելի են կառավարմանը և դեկավարությանը:

• Ժամկետանց վարկերի հաշվարման, նոնիտորինգի և հավաքագրման գործընթացներ:

• Պրոբլեմային վարկառուների ցուցակի առկայություն (պոտենցիալ դասակարգումներ):

• Բանկի քաղաքականության հետ շահանտեղվող վարկերի նախին հաշվետվություններ:

- Զնարկած վարկերի պահանջի իրավունքի փոխանցման հաշվետվություններ:
- Վարկային ներդրումների՝ ըստ վարկառուների, արդյունաբերության ճյուղերի, ապահովածության և այլնի համակենտրոնացման, մասին տեղեկատվություն:

2.3.7. Համակենտրոնացում (կոնցենտրացիա)

Վարկերի համակենտրոնացումը ներառում է մեկ փոխառուին տրված ուղղակի վարկի և նրա պարտավորությունների դիմաց տրված երաշխավորությունների գումարը, որը չպետք է գերազանցի բանկի ընդհանուր կապիտալի 20%-ը (միջազգային պահանջներով այն չպետք է գերազանցի բանկի հիմնական կապիտալի և ՎՀԿ-ի գումարի 25%-ը): Համակենտրոնացումը առկա է, եթե վարկավորումը կամ այլ պարտավորություններն առաջացնում են համանման ռիսկեր: Օրինակ, միջանց հետ փոխվասպած վարկառուներին հատկացված փոխառությունները, վարկերը, որոնք ունեն միջնույն կամ նույն ընթացքներով ապահովածություն, փոխառությունները, որոնք տրամադրվել են տնտեսության միևնույն ռիսկը պարունակող փոխառուներին և այլն:

Տարբեր պետություններում մշակվել են սահմանափակումներ, որոնք նպատակ ունեն խոչնորություն առանձին անհատների կամ համեմատարար փոքր խմբերի կողմից չափազանց մեծ փոխառություններ ներդրությունը և ակտիվների դիվերսիֆիկացման միջոցով պաշտպանելու դեպոզիտները: Ռիսկերի դիվերսիֆիկացիայի քաղաքականությունը պետք է սահմանվի իրավաբանորեն կոռեկտ և խելամիտ սահմանափակումներին համապատասխան: Մինչև սահմանափակումներ մտցնելը, դեկավարությունը պետք է ունակ լինի տարբերակել կենտրոնացումը և մշակի համակարգ, որը հնարավորություն կտա բացահայտել և նոնհութինքի ենթակել համակենտրոնացումները:

Համակենտրոնացման պրոբլեմներ սովորաբար լինում են երկարաժամկետ, ուստի վարկավորման գործնարարությունը զգնու քաղաքականությունը և կառավարման ստանդարտները պետք է ապահովեն համարժեք կապիտալ՝ պորտֆելի հնարավոր վերակազմակերպում ընթացքուն բանկին պաշտպանելու համար: Ակտիվների համակենտրոնացման գնահատման ժամանակ բանկը պետք է նկատի ունենա ոչ միայն վարկառուների ներկա փոխկազմակերպությունը, այլև դրա առաջացնան հեռանկարները և այն մեղմելու նպատակով կարող է պահանջել լրացուցիչ ապահովածություն և երաշխիքներ:

2.3.8. Ակտիվների որակի գնահատում

Վարկային ներդրումներն ընդհանուր առմամբ ներառում են ակտիվների դասակարգման հիմնական բաղադրիչը: Այնուհանդերձ, ակտիվների որակը լիարժեք գնահատելու համար անհրաժեշտ է ամբողջ ակտիվների և հետհաշվեկշռային հոդվածների համապարփակ դասակարգում: Դասակարգված ակտիվների և հիմնական կապիտալի (կամ հիմնական կապիտալի և ՎՀԿ-ի գումարի) հարաբերակցությունը կարևոր ցուցանիշ է ակտիվների պորբեմների բացահայտման համար: Կարելի է կիրարել նաև դասակարգմանը հարմարեցված ակտիվների հարաբերակցությունը, որն ավելի լիարժեք է բացահայտում ակտիվների ընթացիկ պորբեմները և նրանց ապահանջությունը կապիտալի մեջության վրա:

ա) Ընդհանուր դասակարգման հարաբերակցություն

Պչ ստանդարտ + կասկածելի + անհուսալի ակտիվներ

Հիմնական կապիտալ + ՎՀԿ

բ) Կշռված դասակարգման հարաբերակցություն

20% • ոչ ստանդարտ + 50% • կասկածելի + 100% • անհուսալի ակտիվներ

Հիմնական կապիտալ + ՎՀԿ

Միջազգային կիրավում են հետևյալ ժամանշները.

Կշռված դասակարգման հարաբերակցություն	0 – 5%	5 – 15%	15 – 30%	30 – 50%	50%-ից ավելի
Ակտիվների որակի գնահատական	5	4	3	2	1

Կարող են լինել հատուկ պայմաններ, որոնց դեպքում որակական դատողությունների հիման վրա կարելի է նվազեցնել գնահատականը շեղվելով նշված չափանիշներից: Անհրաժեշտ է նշել, որ ակտիվների որակը գնահատելիս պետք է հաշվի առնել նաև այս գլխում նշված այլ գործակիցները և դատողությունները:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Ինչո՞վ է կարևորվում ակտիվների որակի գնահատումը:
2. Ինչպես կարելի է համարու երկայացնել ակտիվների որակի վերլուծությունը:
3. Ո՞ր վարկերն են համարվում չաշխատող և վերանայված:
4. Որո՞նք են վարկերի ժամկետին չմարզվելու գործակիցները և ի՞նչ են բնութագրում դրանք:
5. Ինչո՞ւ չի կարելի դատողություններ անել ակտիվների որակի մասին, առաջնորդվելով միայն վարկերի ժամկետին չմարզվելու գործակիցներով:
6. Որո՞նք են վարկերի կրոռուստները չեղորացնելու 3 աղբյուրները:
7. Որո՞նք են ՎՀԿ-ի համարժեքությունը գնահատելու գործակիցները և ինչ են բնութագրում դրանք:
8. Որո՞նք են վարկերի դասերը, ի՞նչ նվազագույն սահմանաչափ է նախատեսված ՎՀԿ-ին յուրաքանչյուր դասի վարկի հատկացում կատարելու համար: Որքա՞ն կարող են բանկերը լրացուցիչ հատկացում կատարել յուրաքանչյուր դասի վարկի համար:
9. Ինչպես ս է հաշվարկվում վարկային պորֆելի որակին ՎՀԿ-ի համարժեքությունը:
10. Ի՞նչ են բնութագրում փոխառուցման հարաբերակցությունը և շահույթի ծածկման գործակիցը:
11. Որո՞նք են վարկավորման քաղաքականության գլխավոր տարրերը:
12. Ի՞նչ ռիսկային գործուներ են ազդում ակտիվների որակի վրա:
13. Ի՞նչ է համակենտրոնացումը որևէ սահմանաշահիք:
14. Որո՞նք են ակտիվների որակի գնահատման 2 հիմնական ցուցանիշները և ի՞նչ սանդղակ է կիրառվում ակտիվները գնահատելիս:

Թեմա 2.4. Կառավարում (Management)

Թեմայի նպատակը՝ Ենթակայացնել բանկի կառավարման հիմնական խնդիրները և գնահատման գործոնները:

Ունակությունների և հմտությունների մկարագիրը: Կարողանալ վերլուծել և գնահատել կառավարումը, դրա համար օգտագործվող գործոնները:

Թեմայի ավարտից հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝

- Ելելով մակրոհեռանկարից, քննարկել և վերլուծել կառավարման և դեկավարման խնդիրները
- գնահատել ներքին վերահսկողության դերը՝ բանկի անվտանգության և կայունության տեսանկյունից
- կիրառել կառավարման և դեկավարման գնահատման համար օգտագործվող գործոնները:

2.4.1. Ներածություն

CAMELS-ի այս բաղադրիչն ամենակարևորն է բանկի գնահատման համար և նրանով են պայմանավորված անալիտիկ համակարգի մնացած բաղադրիչները: Եթե բանկի դեկավարները և կառավարիչները պարտաճանաւում են վերաբերվում իրենց պարտականությունների կատարմանը, ապա CAMELS-ի մյուս բաղադրիչները կարտացոլեն այդ: Այդ իսկ պատճառով բանկը պետք է ունենա համապատասխան դեկավարում, ներքին վերահսկողության գործուն համակարգ, կառավարման համարժեք տեղեկատվական համակարգ, ինչպես նաև լավ հաշվետվական համակարգ և քաղաքականություն:

Կառավարումը սահմանում է բանկի գործունեության քաղաքականությունը և ընթացակարգը, և իրականացնում է դրա ամենօրյա դեկավարում: Կառավարումը պետք է գնահատվի նրա տեխնիկական հմացության աստիճանով, դեկավարելու ունակություններով և հնարավորություններով, բանկային գործունեությունը կարգավորող և կանոնակարգող օրենքների և կանոնակարգերի հմացությամբ:

2.4.2. Կառավարման գնահատման գործոնները

Կառավարման դրակոն է բնութագրվում բանկի գործունեությունը և հակառակը՝ բանկի ֆինանսական, իրացվելիության և հուսալիության ցուցանիշները բնութագրում են նրա կառավարման որակը: Այդ պատճառով, որպես կառավարման գնահատման առաջին գործուն պետք է դիտարկել համակարգի 5 տարրերի (CAMELS) միջին գնահատականը: Կառավարման գնահատման համար անհրաժեշտ է նաև հետևյալ գործոնների ուսումնասիրությունը:

Կարևոր է, որպեսզի կառավարման գործունեությունը ներառի բանկի բնականուն գործունեության համար անհրաժեշտ բոլոր գործուները: Սակրոհեռանկարի որոշ գործուները պայմանավորված են համարժեք քաղաքականության և ընթացակարգերի, ներքին վերահսկողության կառուցվածքի, բանկի դեկավարության և կառավարման հսկողության, կառավարման տեղեկատվական համակարգի և մոնիթորինգի առկայությամբ:

Կառավարման հիմնական ռազմավարություններից մեկը բանկի խորհրդի կողմից սահմանված խնդիրների և նպատակների իրականացումն է: Ռազմավարական ծրագրավորումը ուղղված է երկարաժամկետ և կարծածամկետ ռազմավարական նպատակներին, և ուղեցույց է բանկի կառավարման գործունեության համար: Բյուջետավորման գործունեությունը ներառում է բանկի հեռանկարային նպատակներին և խնդիրներին հասնելու տակտիկական որոշումները և հանդիսանում է ռազմավարական պլանի մի մասը: Ռազմավարական զարգացումը կանխորոշում է բանկի զարգացման ընդհանուր ուղղությունները, միջոցների ընդհանուր տեղաբաշխումը, հաշվեկշիռի փոխկապվածությունը կապիտալի պահանջներին, աճի տեմպերը, ակտիվների կառուցվածքը և ռիսկերը:

Բանկի ներքին և արտաքին առողջություններն երկուստեր իրենցից ներկայացնում են բանկի դեկավարների և կառավարման «աչքերն» ու «ականջները»: Ոխսի կառավարման այս երկու վճռական ֆունկցիաները մյուսների հետ մեկտեղ երաշխավորում են, որ ներքին վերահսկողության համակարգը համարժեք է և բանկը մնում է կայուն ֆինանսական վիճակում:

Բանկի համապարփակ ներքին վերահսկողության գործունեությունը նրա կառավարման կարևորագույն տարր և հիմք է բանկի կայուն ու անվտանգ գործունեության համար: Ներքին վերահսկողության ուշադրությունը պետք է սևովի հետևյալ 5 բնույթի հիմնախնդիրներին.

համարժեք կառավարչական վերահսկողության և պատասխանատվության պակասը, բանկում ուժեղ ներքին վերահսկողության համակարգի անկարողությունը

բանկային գործունեության ռիսկերի, հատկապես հետհաշվեկշիռային ռիսկերի ոչ համարժեք գնահատումը

հիմնական վերահսկողական գործունեության, ինչպիսիք են՝ պարտականությունների տարանջատումը, գործառնությունների ստուգումը և հաստատումը և այլն, իսպառ բացակայությունը կամ ոչ պատշաճ նակարդակով կիրառումը

բանկի ներսում կառավարման տարբեր մակարդակների միջև (մասնավորապես ներքեւ վերև) տեղեկատվության փոխանցման անհամապատասխանությունը

առողջությունը անհամարժեքությունը կամ անարդյունավետությունը:

Անհրաժեշտ է վստահ լինել, որ ռիսկի կառավարման գործունեությունը առկա է բանկի գործունեության բոլոր իրավականություններում և նրա բոլոր ինստիտուցիոնալ կառուցվածքներում:

Կառավարման գնահատման համար օգտագործվող գործուները ներառում են. բանկի ֆինանսական վիճակը, որդեգրած քաղաքականության և նիշոցառումների իրականացումը, ռազմավարական ծրագրավորման իրագործումը, ներքին և արտաքին առողջությունների արդյունավետությունը և ապագա գործունեության ուղղվածությունը:

Կառավարումը պետք է նպատակաւորված լինի գործունեության արդյունավետությանը, բայց ոչ ի հաշիվ ռիսկերի ավելացման: Նպատակները և խնդիրները պետք է լինեն որոշակի և չափելի: Կառավարումը պետք է զարգացնի չափանիշների այնպիսի համակարգ, որը հնարավորություն կտա գնահատել, թե որքանով է բանկը հասել և ֆինանսական նպատակներին:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Որո՞նք են կառավարման հիմնական խնդիրները:
2. Որո՞նք են կառավարման գնահատման ցուցանիշները և գործոնները:
3. Ինչի՞ համար է անհրաժեշտ բանկի ռազմավարական ծրագրավորումը և բյուջետավորումը:
4. Ի՞նչ հիմնախնդիրների ուսումնասիրությանը պետք է սևովի բանկի ներքին վերահսկողության ուշադրությունը:

Թեմա 2.5. Ծահույթ (Earnings)

Թեմայի նպատակը է՝ ներկայացնել բանկի շահույթի վերլուծության առանձնահատկությունները, շահութաբերության ցուցանիշների հաշվարկը և չորս հիմնական բաղադրիչները:

Ունակությունների և հմտությունների նկարագիրը: Կարողանալ վերլուծել և գնահատել բանկի շահութաբերությունը, բանկի կայուն աճի առավելագույն հնարավորությունը:

Թեմայի ավարտից հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝

- գնահատել բյուջետավորման գործընթացը
- գնահատել բանկի առողջիկ և ներքին վերահսկողության մտահոգությունը շահույթի մակարդակով
- վերլուծել բանկի շահութաբերության 5 հիմնական տարրերի համարժեքությունը, կայունությունը և շարունակականությունը
- գնահատել կառավարման վերահսկողությունը շահութաբերության նկատմամբ
- տալ բանկի շահութաբերության գնահատականը CAMELS համակարգում, հաշվի առնելով գործակիցների մակարդակը բանկի շահութաբերության քաղաքականությունը և հաշվետվական համակարգը
- բոլությունը միջին ակտիվների շահութաբերությունը
- բացահայտել բանկի շահութաբերության հիմնախնդիրները՝ կիրառելով շահութաբերության մոդելը գնահատել բանկի կայուն աճի առավելագույն հնարավորությունը:

2.5.1. Ներածություն

Բանկերը կենտրոնական դեր են խաղում ֆինանսական շուկաներում՝ ներգրավելով ավանդներ և դրանք օգտագործելով վարկային և այլ ներդրումներ իրականացնելու համար։ Սովորաբար, բանկերի շահույթը ծևավորվում է նրանց կողմից տրամադրված վարկերի և այլ ներդրումների դիմաց ստացված և դեպոզիտների դիմաց վճարված տոկոսավճարների տարբերությունից։ Այդ պատճառով բանկերի շահույթի վերլուծության համար հիմք է հանդիսանում զուտ տոկոսային եկամուտների գնահատումը։ Այնուամենամեծ, վարկային շուկայի մրցակցության ուժեղացումը ստիպել է բանկերին եկամուտների այլ աղյուրներ բացահայտել (ոչ տոկոսային եկամուտներ)։ Արդյունքում, շահույթի խորը վերլուծության համար կարևոր է նրա բոլոր բաղադրիչների վերլուծությունը։

2.5.2. Ներքին վերահսկողություն և առողջիք

Ոխկային միջավայրում շահույթի վերլուծության առաջին քայլը պետք է բխի բանկի եկամուտների վերաբերյալ տեղեկատվության պահպանման և հաշվետվական հանձնարարության սահմանված քաղաքականությամբ, ընթացակարգի և գործընթացի ուսումնասիրությունից։ Անհրաժեշտ է քննարկել բանկի հաշվապահական համակարգը, գիշավոր գիրքը, բացառությունների վերաբերյալ տեղեկամքները, պարզեցն համար, թե որքանով է վերահսկողներին և բանկի կառավարմանը ներկայացվող տեղեկատվությունը համապատասխանում իրականությամբ։ Դաշվապահական գիշավոր գրքի եկամուտների և ծախսերի հաշիվները ստուգվում են ոչ սովորական և խոշոր հաշվանցումների մասով, և քննարկվում են պարտականությունների ծից տարանջատնան ընթացակարգերը։ Ուշադրության արժանի եկամուտների և ծախսերի հաշիվները ներառում են խոշոր այլ եկամուտների հաշիվները, վարկերի դիմաց ստացված տոկոսավճարները, ինսայդերների ծախսային հաշիվները, իրավաբանական մարմիններին վճարված գումարները և այլ խոշոր հոդվածներ։

Բանկի առողջիկ ֆունկցիաների քննարկումը կարևոր է բանկի շահութաբերության վերլուծության համար։ Անհրաժեշտ է ծանոթանալ շահույթի վերաբերյալ բանկի առողջիկ նախկին ստուգումների եղանակացություններին։ Պետք է քննարկել ներքին և արտաքին առողջիկ վերջին եղանակացությունները և հաշվետվությունները, նրանց նպատակների համարժեքությունը, հաշվապահական ստանդարտների և տեղեկատվական համակարգի վատահելիության բացահայտման համար։ Դատուկ ուշադրություն պետք է արժանացնել հարկային պլանավորման քաղաքականությանը։

2.5.3. Բյուջեն

Բանկի եկամուտների վերաբերյալ տվյալների ծցգրտության մեջ համոզվելուց հետո անհրաժեշտ է գնահատել նրա բյուջեն, որը պետք է համահում լինի բանկի ռազմավարկական նպատակներին և ներառի իրատեսական ենթադրություններ։ Բյուջեն համարժեքության քննարկման ժամանակ պետք է կարևորվի այն հանգամանքը, որ հետևյալ գործուների վերաբերյալ ենթադրությունները ներառված լինեն նրանում։

- տոկոսադրույթների սպասվող (կանխատեսվող) մակարդակը և փոփոխականությունը
- երկրի տնտեսական հրավիճակը
- ֆինանսավորման ռազմավարությունը
- ակտիվների և պարտավորությունների կառուցվածքը և գինը
- զարգացման (աճի) նպատակները
- տոկոսադրույթների և ժամկետայնության անհամապատասխանությունները (ճեղքվածքները)։

Բանկի կառավարման ենթադրությունների իրատեսականությունը գնահատելու համար նրա նախկին տարիների շահույթը պետք է համենատվի այդ ժամանակաշրջանի բյուջեի հետ։ Անհրաժեշտ է, որ բանկի տեղեկատվական համակարգը ապահովի բյուջեի տատանումների վերաբերյալ բավարար տեղեկություններ։ Բանկի կառավարումը պետք է ուսումնասիրի բյուջեի փոփոխությունների առաջացման պատճառները։

2.5.4. Ծահութաբերության վերլուծություն

Ծահութաբերության վերլուծությունը պետք է սկսել նրա մակարդակը և միտումները գնահատելուց։ Ծահութաբերության մակարդակը գնահատելու ամենատարածված ցուցանիշը է միջին ակտիվների շահութաբերությունը (ROA):

Ծահույթ
Միջին ընդհանուր ակտիվներ

Ստորև բերված աղյուսակի օգնությամբ կարելի է գնահատել բանկի ROA-ի մակարդակը (այն համեմատելով ընդունված մակարդակի և խմբի միջինի հետ) և միտումները։

ROA	30.6.96		30.6.95		31.12.95		31.12.94		31.12.93	
	Բանկ	Խումբ	Բանկ	Խումբ	Բանկ	Խումբ	Բանկ	Խումբ	Բանկ	Խումբ
Ա	0.68	0.68	0.68	0.7	0.68	0.68	0.68	0.69	0.68	0.72
Բ	0.95	1.03	0.94	1.05	0.92	1.01	0.90	1.05	0.89	1.06
Գ	0.48	0.95	0.50	0.54	0.52	0.95	0.68	1.01	0.81	1.02
Դ	1.40	1.25	1.18	1.18	1.20	1.20	1.15	1.18	1.10	1.12

ROA-ի քննարկման ընթացքում պետք է ուսումնասիրել, թե որ ժամանակահատվածում է հարաբերակցությունը ցանկալի մակարդակից ցածր կամ որ ժամանակահատվածում հարաբերակցությունն ունի նվազման միտում: Եթե ROA-ն ցածր է ցանկալի մակարդակից, սակայն այն միտումներ ունի, նշանակում է բանկը հաղթահարում է դժվարությունները և շահույթը վերադառնում է նորմալ մակարդակի: Այսպես տագնապալի են այն իրավիճակները, երբ բանկի շահույթը ունի նվազման միտում կամ տևականորեն ցածր է մնում ցանկալի մակարդակից: Սյուս կողմից, եթե բանկն ունի շահութաբերության շատ բարձր մակարդակ, նշանակում է, որ այն իրականացնում է բարձր եկամտաբեր և միաժամանակ բարձր ռիսկային գործունեություն: Շահութաբերության նշանակալի տատանումները պետք է ցույց տան բանկային ռիսկերից մեկի կամ մի քանիսի առկայության հնարավորություն:

Բանի որ ROA-ն հնարավորություն է տալիս գնահատել բանկի շահութաբերությունը՝ այն կապելով ակտիվների մեջության հետ և համարելով նախորդ ժամանակաշրջանի ու նմանատիպ բանկերի խմբի միջինի հետ, ուստի ընդունված է CAMELS անալիտիկ համակարգի «E» բաղադրիչի գնահատման համար կիրառել ROA-ի հետևյալ սահմանաշափերն ըստ բանկերի խմբերի:

Ակտիվների շահութաբերության (ROA) սահմանաշափեր

Ընդհանուր ակտիվների մեջությունը					
Գնահատական	մինչև \$100 մլն	\$100 - 300 մլն	\$300 - 1,000 մլն	\$1 - 5 մլրդ	\$5 մլրդ-ից ավելի
5	1.15 %	1.05 %	0.95 %	0.85 %	0.75 %
4	0.95 %	0.85 %	0.75 %	0.65 %	0.55 %
3	0.75 %	0.65 %	0.55 %	0.45 %	0.35 %
2	<0.75 %	<0.65 %	<0.55 %	<0.45 %	<0.35 %
1	Զուտ վնաս	Զուտ վնաս	Զուտ վնաս	Զուտ վնաս	Զուտ վնաս

Անհրաժեշտ է հիշել, որ վերոհիշյալ սահմանաշափերը որոշվել են պատճականորեն և բնորոշ են լայուն տնտեսություններին, որտեղ տեղաբաշխված և ներգրավված միջոցների տոկոսադրույթների տարբերությունը կազմում է 2 - 4%: Այդ ցուցանիշների կիրառումը շահութաբերության գնահատման միայն սկզբն է, որա ամբողջական վերլուծության և համապատասխան որակական գնահատական տալու համար պետք է վերլուծել շահութաբերության 4 հիմնական բաղադրիչները:

զուտ տոկոսային մարժա (NIM)

ոչ տոկոսային եկամուտ

պահուստավիրտման ծախսեր

գերատեսչական ծախսեր:

Զուտ տոկոսային մարժան հնարավորություն է տալիս վերլուծությունը կենտրոնացնել եկամտաբեր ակտիվների եկամտաբերության մակարդակի և այդ ակտիվների ֆինանսավորման միջոցների ծախսերի գնահատման վրա: Այն որոշվել է հետևյալ բանաձևով:

(Տոկոսային եկամուտներ - տոկոսային ծախսեր)⁶

Միջին եկամտաբեր ակտիվներ⁷

Միջազգայնորեն այս ցուցանիշի համար ընդունելի մակարդակ է սահմանվել 3%-ը: Իհարկե անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ այդ ցուցանիշը կարող է տարբեր լինել տարբեր մեջության բանկերի մոտ:

Ոչ տոկոսային եկամուտները բանկի եկամուտների երկրորդ խոշոր աղբյուրն են և դրանք հիմնականում ունեն պարզավճարների բնույթ: Ժառայությունների (չեկային և տրաստային գործարքներ, դեպոզիտների ապահովագրություն, որոնք ոչ տոկոսային իհմք ունեն) դիմաց ստացված եկամուտները (պարզավճարներ): Եկամուտների վերլուծությունը պետք ենթաօրի ոչ տոկոսային եկամուտների ծավալների վերաբերյալ տեղեկատվություն, որի հիմնա վրա կարելի է պարզել, թե ընդհանուր եկամուտների որ մասն են կազմում դրանք, և որքանով են իրականանում բանկի կառավարման ծրագրերը ոչ տոկոսային եկամուտների մասով: Սակայն կոնկրետ առանձին գործունեության եկամտաբերության կամ ընդհանուր եկամուտների վրա նրա ազդեցության գնահատման ուղղակի մեթոդ չկա: Այն իրականացնելու համար կա երկու անուղղակի ճանապարհ, որից առաջին՝

Զուտ ոչ տոկոսային եկամուտներ

Զուտ գործառնական եկամուտներ⁸

Եթե այդ հարաբերակցությունը փոքր է և տևական ժամանակի ընթացքում, ապա նշանակալի շահույթի կամ վնասի հավանականությունը ցածր է: Դակառակ դեպքում ընդհանուր եկամուտների վրա ոչ տոկոսային եկամուտների այդ ոլորտը

⁶ Զուտ տոկոսային եկամուտ

⁷ Եկամտաբեր ակտիվներ են, օրինակ, վարկային ներդրումները (առանց չաշխատող վարկերի), տեղաբաշխված դեպոզիտները, ֆակտորինգը, արժեթթերում ներդրումները և այլ ակտիվներ, որոնք տոկոսային եկամուտ են գեներացնում:

⁸ Զուտ գործառնական եկամուտներ = Զուտ տոկոսային եկամուտներ + Զուտ ոչ տոկոսային եկամուտներ

կարիք ունի մանրամասն մոմիտորինգի, հատկապես, եթե տարիների ընթացքում առկա են մեծ տատանումներ:

Ոչ տոկոսային եկամուտների գնահատման երկրորդ մեթոդը **գերատեսչական ծախսերի** (բանկի բնականոն գործունեության ապահովման համար կատարվող ծախսերն են, մասնավորապես՝ աշխատավարձեր, վարձակալություն, տեխնիկական ծախսեր, պարզմեր և այլն) քննարկումն է ոչ տոկոսային եկամուտների նկատմամբ⁹: Գերատեսչական ծախսերի գործակիցը հաշվարկվում է.

Գերատեսչական ծախսեր

Միջին ընդհանուր ակտիվներ

Այս հարաբերացության սպասվածից բարձր մակարդակը կարող է նշանակել ոչ տոկոսային եկամուտների ցածր մակարդակ: Գերատեսչական ծախսերը կարող են տատանվել, կախված բանկի ուղղվածությունից՝ «մեծածախ» կամ «մանրածախ»: Հատ բանկերի համար ընդհանուր ծախսերը պետք է մոտ կամ ցածր լինեն խմբի միջինից: Անհրաժեշտ է գնահատել, թե գերատեսչական ծախսերի այդ մակարդակը դրական թե բացասական ազդեցություն է բողոքում ROA-ի վրա: Այս բանկերի համար, որոնց մոտ գերատեսչական ծախսերի հարաբերակցությունը բարձր է խմբի միջինից, անհրաժեշտ է իրականացնել ավելի խորը վերլուծություն, և պարզել թե այդ ծախսերը ինչու են այդքան բարձր և ինչ է մտադրված իրականացնել բանկի դեկավարությունն այդ առօնմով:

Պահուատավորման ծախսերը սովորաբար շահութաբերության ազդեցիկ բաղադրիչ են հանդիսանում, որոնց վրա մեծ ազդեցություն ունի վարկային պորտֆելի որակը: Այս ցուցանիշով պայմանավորված կիրավում է ակտիվների ճշգրտված շահութաբերության գործակիցը, որը հնարավորություն է տալիս պարզել՝ արդյոք բանկի շահույթը գերազահատված է, թե բերագնահատված և հաշվարկվում է:

Շահույթ + զուտ հատկացումներ ՎՃԿՊԴ - զուտ հարկային էֆեկտ

Միջին ընդհանուր ակտիվներ

Եթե ճշգրտված և ներկայացված ROA-ները համընկնում են (կա 10%-ից փոքր շեղում), ապա նշանակում է, որ ներկայացված եկամուտները վստահելի են: Դակարակ դեպքում անհրաժեշտ է պարզել այդ շեղման պատճառները:

ROA-ն ճշգրտելիս անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել **արժեթղթերից օգուտներին** (կորուստներին) և **արտառոց հոդվածներին**¹⁰: Քանի որ դրանք բանկային գործունեության հետ ուղղակիորեն չառնչվող օգուտներ (կորուստներ) են և չեն կարող հանդիսանալ եկամտի կայուն, շարունակական աղյուր, ապա դրանք պետք է ցույց տրվեն գործառնական ծախսերից և եկամուտներից առանձին և չընդգրկվեն ROA-ի հաշվարկում:

Քանի որ բոլոր եկամտաբեր բանկերը վճարում են շահութահարկ, ապա նրա ազդեցությունը ընդհանուր է բոլորի համար և դրա վերաբերյալ շատ բան հնարավոր չէ ասել: Սակայն առանձին բանկեր կարող են իրականացնել հարկային պլանավորում և հարկային ամբողջ բեռը գեներացնելով համարժանի վերջին, տարվա ընթացքում օգտագործելով այդ միջոցները:

2.5.5. CAMELS համակարգի «Ե» տարրի գնահատումը

Անհրաժեշտ է մեկ անգամ ևս նշել, որ ROA-ի սահմանաչափերը հանդիսանում են «Ե» տարրի գնահատման միայն ուղեցույց և շահութաբերության վերջնական գնահատականը պետք է պայմանավորված լինի բանկի շահույթի որակով: Եթե վերլուծությունը բացահայտում է, որ շահույթի որակը ցածր է, ապա անհրաժեշտ է պատասխանել հետևյալ հարցերին՝ արդյոք դա նշանակում է, որ զուտ տոկոսային եկամուտների մակարդակը ցածր է կամ գերատեսչական ծախսերը բարձր են, արդյոք բանկի կառավարումը փորձում է բացանել շահույթի ցածր մակարդակը ՎՃԿՊ-ին համարժեք հատկացումները չկատարելու ճանապարհով:

Եթե շահույթի որակը բավարար է, ապա «Ե» տարրի գնահատման համար կարելի է կիրառել ROA-ի սահմանաչափերը, հակառակ դեպքում անհրաժեշտ է նվազեցնել այդ սահմանաչափերով կանխորոշված գնահատականը:

2.5.6. Շահութաբերության մոդել (Dupont analysis)

Սենք քննարկեցինք շահութաբերության գնահատման համար կիրավող մի շարք գործակիցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս գնահատել նրա մակարդակը՝ վերլուծելով բանակական և որակական պարամետրեր: Սակայն անհրաժեշտ է նշել մեկ ցուցանիշը ևս, որը հավասարապես կարևոր է շահույթ հետապնդող ցանկացած տնտեսավարող սուրյակությունը և հատկապես բանկերի համար.

Շահույթ

Ընդհանուր կապիտալ

Այն բնութագրում է կապիտալի շահութաբերությունը (ROE) և համարվում է կարևորագույն ցուցանիշ, որը ուղեցույց է բանկի ներդրողների համար: Զարգացած երկներում բանկի ներդրողները ցանկանում են տեսնել այս ցուցանիշի 15 - 20% մակարդակ:

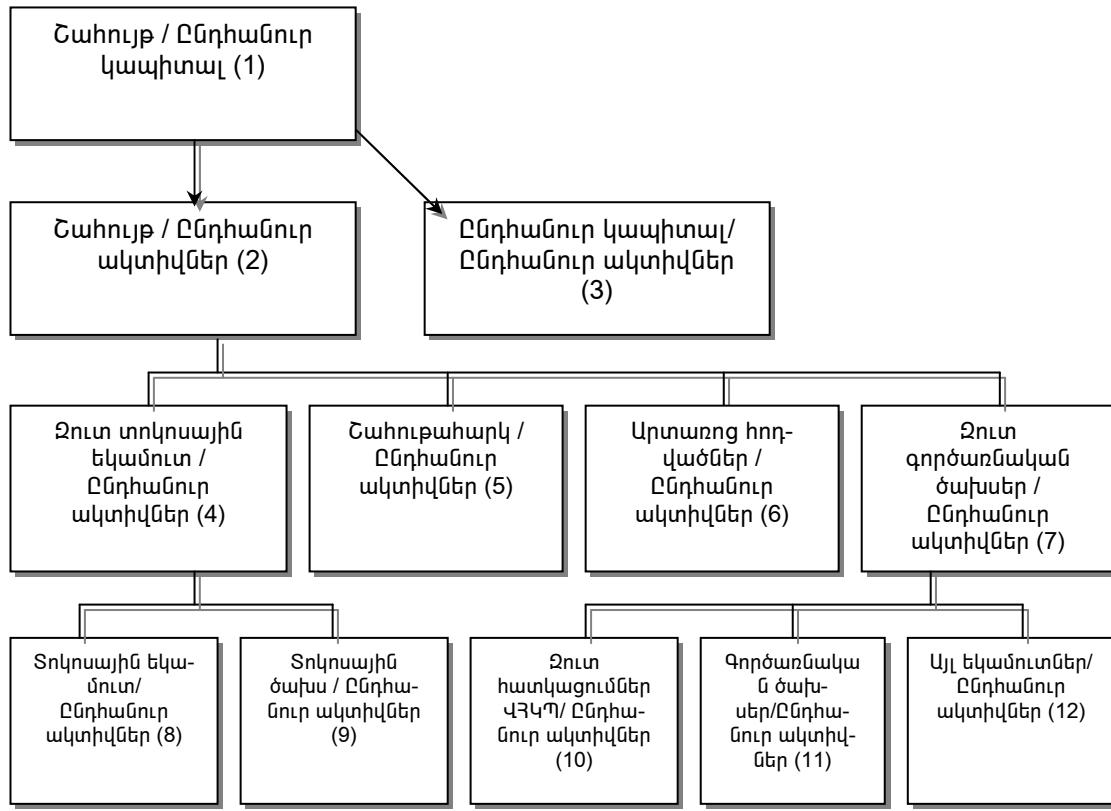
ROE-ն կարելի տարանջատել բաղադրիչների, որը կոչվում է շահութաբերության մոդել:

	Եկամուտներ	Շահույթ	Ընդհանուր ակտիվներ
ROE	= $\frac{\text{Եկամուտներ}}{\text{Ընդհանուր ակտիվներ}}$	* $\frac{\text{Շահույթ}}{\text{Եկամուտներ}}$	* $\frac{\text{Ընդհանուր կապիտալ}}{\text{Ընդհանուր կապիտալ}}$
	$\frac{\text{Ընդհանուր ակտիվներ}}{\text{Ընդհանուր կապիտալ}}$	$\frac{\text{Եկամուտներ}}{\text{Ընդհանուր կապիտալ}}$	

⁹ Ենթաշվեկռային գործունեությունից եկամուտները և ծախսերն ազդում են միայն եկամուտների և ծախսերի հաշվետության վրա:

¹⁰ Օրինակ հիմնական միջոցների վաճառքի ստացված օգուտ (կորուստ):

Այս բաղադրիչներից առաջինը բնութագրում է բանկի ակտիվների օգտագործման արդյունավետությունը, երկրորդը բնութագրում է բանկի արդյունավետությունը և երրորդը՝ բանկի որպես ֆինանսական միջնորդ կայանալու աստիճանը և կոչվում է ֆինանսական լծակ: Մոդելը կարելի է տարանջատել նաև ավելի մանր բաղադրիչների:

Այս մոդելը կարելի է նկարագրել հետևյալ կերպ. $(1) = (2)/(3)$, $(2) = (4) - (5) + (6) - (7)$, $(4) = (8) - (9)$, $(7) = (10) + (11) - (12)$: Մոդելի նման կառուցվածքը հնարավորություն է տալիս զնահատել բանկի շահութաբերության բոլոր տարրերը և բացահայտել շահույթի մակարդակի նվազման պատճառները: Այդ պատճառով այս մոդելը հատկապես նպատակահարմար է կիրառել դիմանմկայի մեջ՝ տվյալ տարվա ցուցանիշները համեմատելով նախորդ տարիների ցուցանիշների հետ:

Այսուհետ անհրաժեշտ է նշել, որ կա որոշակի հակասություն ROE-ի մակարդակի և բանկի հուսալիության միջև: Այսպես, դիտարկեմք 2 օրինակ.

Բանկ 1		Բանկ 2	
Ակտիվներ	1,000,000	Ակտիվներ	1,000,000
Պարտավորություններ	900,000	Պարտավորություններ	950,000
Կապիտալ	100,000	Կապիտալ	50,000
ROA	1.5%	ROA	1.4%
ROE	15.0%	ROE	28.0%
Կապիտալ / ակտիվներ	10.0%	Կապիտալ / ակտիվներ	5.0%

Ինչպես տեսնում ենք այս պարզ օրինակից, ներդրողներն առաջին հայացքից շահագրգրված են, որ բանկն ունակ լինի ներգրավել զգալի միջոցներ, քանի որ այդ դեպքում չնայած նվազում է բանկի ROA-ն, սակայն աճում է ROE-ն և հետևաբար նաև պոտենցիալ դիվիդենտները: Սակայն նյութ կողմից դա բացասաբար է ազդում բանկի կապիտալի համարժեքության մակարդակի և հետևաբար նաև նրա հուսալիության վրա:

2.5.7. Բանկի կայուն աճի գնահատում

Սովորաբար բանկի աճի համար որպես առաջին նախապայման դրվում է լրացուցիչ կապիտալի ներարկումը, քանի որ հուսալի բանկի ակտիվների աճի տեմպերը չափությունը կերպարանցեն կապիտալի աճի տեմպերին: Սակայն գոյություն ունի բանկի կայուն աճի գործակից, որը ցույց է տալիս, թե բանկն ինչ տեմպերով կարող է աճել առանց լրացուցիչ կապիտալ ներարկելու (շահութաբերության առկա մակարդակի դեպքում): Այդ գործակիցը հաշվարկելու համար կիրավում են 3 փոփոխականներ.

- շահութաբերության գործող մակարդակ, որը չափում է ակտիվների շահութաբերությամբ (ROA)
 - չբաշխված շահույթի տեսակարար կշիռ
 - կապիտալի հարաբերակցություն ակտիվներին (ֆինանսական լծակ):
- Կայուն աճի գործակիցը հաշվարկվում է.

ROA * (1- շահաբաժնների տեսակարար կշիռ) * 100%
(կապիտալ / ակտիվներ) - ROA * (1 - շահաբաժնների տես. կշիռ)

Դիտարկենք հետևյալ օրինակը.
Բանկ XYZ

Ակտիվներ	1,000,000
Կապիտալ	80,000
ROA	1.10%
Դիվիդենտների տեսակարար կշիռ	50.00%
Կապիտալ / ակտիվներ	8.00%
Կայուն աճի գործակից	7.38%

Այս օրինակը ցույց է տալիս, որ Բանկ XYZ-ն առանց փոխելու իր շահաբաժններ վճարելու քաղաքականությունը, շահութաբերության մակարդակը, կարող է աճել կապիտալի ներքին աղբյուրների հաշվին ոչ ավել քան 7.38%, կապիտալի համարժեքությունը պահելով 8%-ի վրա:

Ինքնատուզման հարցեր

1. Ինչո՞վ է պայմանավորված առլիտի և ներքին վերահսկողության մտահոգությունը շահույթի մակարդակով:
2. Որո՞նք են ներքին վերահսկողության ուշադրությանն արժանի եկամուտների և ծախսների հաշիվները:
3. Ի՞նչ գործոնների վերաբերյալ ենթադրություններ պետք է ներառված լինեն բանկի բուժենում:
4. Ո՞րն է շահութաբերության գնահատման ամենատարածված ցուցանիշը և ինչպե՞ս են գնահատվում նրա սահմանաշահակերը:
5. Որո՞նք են շահութաբերության գնահատման մյուս 4 տարրերը:
6. Ինչպե՞ս է հաշվարկվում ծջգրտված շահութաբերության գործակիցը և ի՞նչ է այն բնութագրում:
7. Ի՞նչ ցուցանիշի վերլուծության համար է կիրառվում շահութաբերության մոդելը և ո՞րն է այդ ցուցանիշի ցանկալի մակարդակը:
8. Ի՞նչ է բնութագրում բանկի կայուն աճի գործակիցը և ինչպե՞ս է այն հաշվարկվում:

Թեմա 2.6. Իրացվելիություն (Liquidity)

Թեմայի նպատակն է՝ բացատրել բանկի իրացվելիության դերը, ներկայացնել իրացվելիության գնահատման մեխանիզմը, փոքր և խոշոր բանկերի իրացվելիության ռազմավարությունները:

Ունակությունների և հմտությունների նկարագիր: Կարողանալ վերլուծել և գնահատել բանկի իրացվելիությունը ներկայացնել փոքր և խոշոր բանկերի իրացվելիության ռազմավարությունները:

Թեմայի ավարտից հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն:

- վերլուծել բանկի իրացվելիությունը՝ հաշվապահական հաշվեկշիռի ուսումնասիրությամբ
- հասկանալ խոշոր և փոքր բանկերի իրացվելիության առանձնահատկությունները և տարրերությունները
- գնահատել բանկի իրացվելիության վրա ազդող այլ գործոնները
- հասկանալ բանկային ռիսկերի ազդեցությունը շահույթի վրա
- գնահատել բանկի իրացվելիությունը՝ օգտագործելով իրացվելիության գործակիցները, դրանք դիտարկելով ժամանակահատվածի ընթացքում և համեմատելով խնդիր միջնին հետ
- տալ բանկի իրացվելիության գնահատականը CAMELS համակարգում, հաշվի առնելով գործակիցների մակարդակը, իրացվելիության պլանավորումը, իրացվելիության մոնիթորինգի և հաշվետվական համակարգը
- գնահատել բանկի իրացվելիությունը, կիրառելով տեղաբաշխված և ներգրավված միջոցների ժամկետայնության ճեղքածքը:

2.6.1. Ներծություն

Բանկն ունի համարժեք իրացվելիություն, եթե շատ արագ և խելամիտ գնով կարող է ստեղծել բավարար միջոցներ՝ պարտավորությունները ներգրավելու միջոցով կամ ակտիվները փոխարկելու ժամապարհով: Իրացվելիությունը համարվում է բանկի կարևորագույն հիմնախնդիրներից մեկը, քանի որ նրա պարտապանների կամակացը հիմնավոր, թե անհիմն, հաշվված րոպեների ընթացքում կարող են անվճարումակ դարձնել ամենակայուն բանկը:

2.6.2. Իրացվելիության կառուցվածքը

Իրացվելիությունը պարտավորությունները կատարելու կամ ակտիվների աճը ֆինանսավորելու բանկի ունակությունն է: Ուստի, բանկի իրացվելիության ամրողական պատկերն ստանալու նպատակով անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ինչպես նրա ակտիվները, այնպես էլ պարտավորությունները:

ա) Ակտիվներ

Իրացվելիության գնահատումը սկսվում է հաշվեկշիռի ուսումնասիրումից: Յաշվեկշիռ երևում է, թե ինչպես է իրականացվում բանկի ակտիվների կառավարումը և ինչ այլընտրանքային իրացվելի միջոցներ կան: Իրացվելիության ռիսկը գնահատելու համար բավական է գնահատել ակտիվների 3 հետևյալ բնորոշիչները՝ կառուցվածք, ժամկետայնություն, իրացվելիություն:

Կառուցվածքը. Ակտիվների կառուցվածքը ցույց է տալիս, թե ակտիվների որ մասն են կազմում այս կամ այն կարգի ակտիվները՝ վարկեր, արժեքորեր, պահանջներ կառավարության նկատմամբ և այլն: Այս հարցի պատասխանը ցույց է տալիս ակտիվների կառավարման ռեկավարության ռազմավարությունը: Այստեղ հարկ է նշել, որ բանկերի ռեկավարության առջև մշտապես կանգնած է հետևյալ երկնտրումները՝ եկամուտ թե իրացվելիություն: Որքան շատ վարկ է տրամադրում բանկը, այնքան մեծ եկամուտ է ստանում և այնքան ցածր է նրա իրացվելիությունը, և հակառակ՝ ինչքան բարձր է բանկի իրացվելիությունը, այնքան քիչ են նրա եկամուտները:

Ժամկետայնությունը (մարմանը մնացած ժամկետը). Ժամկետայնությունը իրացվելիության գլխավոր գործոններից մեկն է, քանի որ կարծ ժամկետայնությամբ ակտիվները հանդիսանում են կանխիկի արագ ձեռքբերման աղբյուր և ունեն համեմատարար կայուն գիմ: Եվ հակառակ՝ երկարաժամկետ ակտիվներն ունեն ցածր իրացվելիություն, որովհետև դրանք ավելի զգայուն են տոկոսադրույթների տատանումների նկատմամբ (այս հարցին մենք ավելի մանրամասն կանրադարձնանք «Տ» կոմպոնենտը քննարկելիս), այսինքն, փորձը ցույց է տալիս, որ ժամկետայնությունը կանխորոշում է շուկայական ռիսկը, վերջինս էլ բնորոշում է ակտիվի իրացվելիությունը:

Իրացվելիությունը. Ակտիվները համարվում են բարձր իրացվելի (կամ ուղղակի իրացվելի), եթե հնարավոր է դրանք շատ կարծ ժամանակում և նվազագույն կորուստնորով փոխարկել կանխիկ դրամական միջոցների: Ակնհայտ է, որ հիմնականում ակտիվներն իրացվելի են այնքանով, որքանով շուկայում բարձր է դրանց պահանջարկը: Այսինքն, որքան բանկը շատ ունի ակտիվներ, որոնք կարող են իրացնել արագ և շուկայական գնից ոչ ցածր, այնքան բարձր է նրա իրացվելիության աստիճանը: Որպես օրինակ կարող են ծառայել պետական պարտասումները:

բ) Պարտավորություններ

Իրացվելիությունը գնահատելու համար կարևոր է ուսումնասիրել նաև բանկի պարտավորությունները, դիտարկելով հիմնականում պարտավորությունների ժամկետայնությունը և կառուցվածքը.

Ժամկետայնությունը (մարմանը մնացած ժամկետը). Բանկի պարտավորությունները կարելի է տարածատել ըստ հետևյալ ժամկետայնությունների: ցպահանջ, կարճաժամկետ (մինչև 1 տարի) և երկարաժամկետ (1 տարուց ավելի): Իրացվելիության վրա մեծ ազդեցություն են բողնում ցպահանջ պարտավորությունները, որոնք ցանկացած պահի կարող են հետ պահանջվել պարտատերերի և հաճախորդների կողմից:

Ժամկետայնությունը իրացվելիության գնահատման հիեալյական գործիք է, եթե օրենսդրության ավանդատունները չեն կարող ժամկետից շուտ հետ պահանջել իրենց ավանդները: Այդ պատճառով, այն երկրներում, որտեղ նաև սահմանափակումներ չկան (օրինակ Հայաստանը), իրացվելիության գնահատման ժամկետայնությունից զատ առանձնահատուկ վերլուծության ենթարկել նաև պարտավորությունների կառուցվածքը:

Կառուցվածքը. Ավանդները (դեպոզիտները) բաժանվում են 2 խմբի՝ հիմնական ավանդներ և ոչ հիմնական ավանդներ: Հիմնական ավանդներ են համարվում ցագահանջ ավանդները, ոչ մեծ գումարների ավանդային սերուիֆիկատները: Հիմնական ավանդները միջոցների կայուն և վստահելի արյուղ են:

Ոչ հիմնական ավանդներ են համարվում մեծ գումարների (խոշոր) ավանդային սերուիֆիկատները և օտարերկրյա ավանդները: Այս միջոցները, ինչպես նաև շուկայականից բարձր տոկոսադրույքներով ներգրավված միջոցները շատ անկայուն են, քանի որ նման միջոց ներդրողները նպատակ են հետապնդում վաստակել մեծ տոկոսային եկամուտ, և շուկայում մեկ այլ բանկի կողմից ավելի բարձր տոկոսադրույքների առաջարկի դեպքում տեղի կունենա դրանց չնախատեսված արտահոսք (հատկապես, եթե կա դեպոզիտների ապահովագրում): Խոշոր փոխառություններին անհրաժեշտ է առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել նաև այն պատճառով, որ դրանց չնախատեսված արտահոսքը կապահանջ մեծ ծավալների դրամական միջոցներ:

Բանկերի կառավարումը սովորաբար ունի ավանդների կառուցվածքը և ծավալները կառավարելու սահմանափակ հնարավորություն: Բանկերը կարող են փոփոխել տոկոսադրույքները, նվազեցնել ծառայությունների համար գանձվող վճարները, առաջարկել նոր ծառայություններ, սակայն աճող նրանցության պայմաններում այդքան էլ հեշտ չէ ներգրավել հիմնական ավանդներ: Դրան խանգարում են նաև վերջին ժամանակներու լայն գարգացում ստացած ոչ բանկային ֆինանսական կազմակերպությունները, որոնք պատճառ են հանդիսանում բանկային համակարգից զգալի միջոցների արտահոսքի: Այդ պատճառով բանկերն երեխն ստիպված են լինում ներգրավել զգալի ծավալների ոչ հիմնական ավանդներ, սակայն, ինչպես արդեն նշել ենք, այդ «տաք» փողերն ունեն իրացվելիության բարձր ռիսկ:

2.6.3. Իրացվելիության ռազմավարություն

Կարևոր է հասկանալ վարկային ռիսկը և իրացվելիության ռիսկի միջև գոյություն ունեցող սերտ կապը: Անկախ բանկի չափերից, վարկերը բանկի իրացվելիությունը պայմանավորող հիմնական ուժն են: Սակայն վարկավորման աճը և վարկային պորտֆելի մեծությունը կազմում են հավասարման մի մասը միայն: Փորձը ցույց է տվել իրացվելիության ճգնաժամի և ակտիվմետրի որակի միջև առկա սերտ կապը: Բանկերը, որոնք վարում են ագրեսիվ վարկային քաղաքականություն՝ մեծացնելով վարկավորման ծավալները կամ ռիսկային վարկեր տրամադրելով, չեն կարող պահպանել իրացվելիության բավարար մակարդակ:

Չնայած փոքր և խոշոր բանկերը կարող են գործել միևնույն շուկայում, դրանք ունենում են իրացվելիության տարրեր ռազմավարություն: Խոշոր բանկերը (օրինակ \$1 մլրդից ավելի ակտիվներ ունեցող) սովորաբար լինում են «մանրածախ» (սպառողական) բանկեր: Ինքը երկու դեպքերում էլ կարող են լինել բացառություններ: Այնուամենայնիվ, գոյություն ունի կապ բանկի կառավարման գաղափարախոսության և բանկի հաշվեշքի միջև: Խոշոր բանկը կարող է հեշտությամբ միջոցներ ներգրավել, օգտվելով իր հանրածանաչությունից, ուստի և իրացվելիության կառավարումն իրականացնել հիմնականում պարտավորությունների կառավարման միջոցով: Փոքր բանկն իրացվելիության կառավարումը հիմնականում իրականացնում է ակտիվների կառավարման միջոցով, քանի որ այն ունի պարտավորությունների ավելացման սահմանափակ հնարավորություն: Այժմ քննարկենք, թե փոքր և խոշոր բանկերն ինչ մոտեցումներ են ցուցաբերում իրացվելիության ռազմավարության հարցում:

ա) Փոքր բանկ

Փոքր բանկի դեկավարը հիմնականում առնչվում է հետևյալ երկու հարցերի հետ:

1. Ինչպես կարելի է ընդլայնել ավանդների բազան՝ վարկերի պահանջարկի աճը բավարարելու համար:
2. Ինչպես ներդնել ներգրավված միջոցները:

Այս հարցերին պատասխանելը բավականին հեշտ է թվում, սակայն բանկի դեկավարը պետք է հաշվի առնի շատ գործոններ, որոնց ազդեցությունն իրենից կախված չէ: Նա կարող է գնահատել ընթացիկ վարկերի ծավալները, որպեսզի գնահատի պահանջվող ներգրավված միջոցների ծավալը, սակայն շուկայում լայ վարկերի առաջարկը բանկի հսկողությունից դուրս է: Մյուս կողմից, ակտիվների կառավարումը առաջանաւ զգալի անորոշություններ:

Փոքր բանկերի համար ֆինանսական միջոցների նշանակալի արյուրն են հանդիսանում հիմնական ավանդները: Այդ բանկերի համար հաճախ մեծ ավանդային սերուիֆիկատները և առևտուրային հետգնանա համար հաճախանագրերը ոչ հիմնական ավանդների ուղղակի բաղադրիչներն են: Այս միջոցները, սակայն, երբեմն կարող են հանդես գալ որպես հիմնական ավանդներ, մասնավորապես եթե ավանդն ընդունվի և հիմնական հաճախորդից կամ պատկանում է բանկի աշխատակիցներին (դեկավարին): Սովորաբար փոքր բանկերը չեն ցանկանում օգտագործել բարձր տոկոսներով ներգրավված ավանդներ: Այս «տաք փողեր» սովորաբար ավելի բանք են և կարող են ունենալ չնախատեսված արտահոսք տոկոսադրույքների աճի դեպքում:

Բանկն իր գործունեության ընթացքում առնչվում է նաև շուկայի իր հատվածն ընդլայնելու կամ ձեռք բերած պահելու խնդրի հետ: Նա պետք է ենթադրություններ անի, թե ինչպիսի՞ն պետք է լինեն ավանդների տոկոսադրույքները, ինչպիսի՞ն է լինելու նրանցությունը, որքա՞ն ագրեսիվ պետք է լինել, նպատակահարմա՞ր է միջոցներ ծախսել մարքեթինգի համար:

Քանի որ վարկային ռեսուրսներ տրամադրելու համար փոքր բանկերն օգտագործում են հիմնական ավանդները, այլ ոչ թե դրամական շուկան, դրանք ունեն ցածր ճկումներուն և վերահսկելիություն պարտավորությունները կառավարելու համար: Իրացվելի ակտիվների պահուստ ստեղծելը փոքր բանկերի համար հանդիսանում է չնախատեսված իրացվելիության պահանջի ապահովագրում: Այս բանկերն իրացվելիության կառավարումը սովորաբար իրականացնում են սահմանելով վարկերի և դեպոզիտների հարաբերակցության առավելագույն թույլատրելի մակարդակ: Վարկերի վաճառքը համար հանդիսանում է վարկային վարկերի վաճառքը: Քանի որ այդ գործընթացը արագ չի իրականացնում, վարկերի վաճառքը կարող է կիրառվել իրացվելիության ճշշումների թույլատրելու համար:

բ) Խոշոր բանկ

Խոշոր բանկերի դեկավարներն, ի տարբերություն փոքր բանկերի դեկավարների, առնչվում են առավել բազմազան հարցերի հետ: Այդ բանկերն իրենց հաշվեկշռով կազմում են, ելեկտրոն իրենց ներդրումային քաղաքականությունից, որին և համապատասխանեցնում են իրենց պարտավորությունների կառուցվածքը: Այս բանկերն իրենց միջոցների ներգրավման ռազմավարության առումով իրմանվում են պարտավորությունների հրացվելիության հիմնախնդիրներ:

Խոշոր և փոքր բանկերի իրացվելիության միջև գլխավոր տարրերությունն այն է, որ մեծ բանկերն առավելագույնս կառավարում են իրենց պարտավորությունների և ակտիվների մակարդակն ու կառուցվածքը: Մեծ բանկերը դրամական շուկայում միջոցներ ներգրավելու ավելի մեծ հնարավորություններ ունեն, շնորհիվ իրենց չափերի, հաճրավի, շուկայում ունեցած դիրքի: Լավ հաճրավի ձեռքբերումը վճռորոշ է դրամական շուկայում միջոցների ձեռքբերման հաջողությունների համար (հաճրավի ռիսկ): Անհրաժեշտ է մեկ անգամ ևս նշել, որ փոքր բանկի դեկավարությունը ներդրումներ իրականացնելու քաղաքականությունը կառուցվածք է, իմանվելով պարտավորությունների կառուցվածքի վեհականությունը պարտավորությունների կառուցվածքը հարմարեցնում է ներդրումների վերաբերյալ արդեն կայացված որոշումներն իրականացնելու համար:

Խոշոր բանկերի համար բարձր իրացվելի ակտիվների բարձր մակարդակի ապահովումը մեծ դժվարություններ չի պահանջում, քանի որ դրամը հեշտությամբ կարող են դրամական շուկա մտնել: Արդյունքում, եկամուտների ապահովման առումով այս բանկերի համար անսովոր չէ կարճաժամկետ ակտիվների փոքր ծավալը և կարճաժամկետ (ոչ հիմնական) պարտավորությունների մեծ ծավալը: Ուստի, քանի որ դրամց պարտավորություններում ավանդները մեծ տեսակարար կշիռ չեն կազմում, մեծ բանկերի մոտ նկատվում է վարկերի և դեպոզիտների հարաբերակցության բարձր մակարդակ:

Այս բանկերն ունեն վարկերի ոչ ցանկալի բարձր մակարդակի կրճատման շատ միջոցներ: Փոքր բանկերի նման դրամը կարող են վաճառել վարկերը, սակայն խոշոր բանկերն ունեն մեկ այլ գործիք՝ կարող են վարկերն արժեքորագործել: Վարկերի արժեքորագործմը բանկի վարկերի մակարդակի կառավարման առումով դեկավարության համար համեմատաքար հեշտ է: Բանկը կարող է շահել նաև այլ վարկերի սպասարկման գծով եկանություն ստանալով: Խոշոր բանկերը կարող են օգտվել նաև կենտրոնական բանկի կողմից տրվող վարկերից, հետզանան համաձայնագրերից և այլն (ներառյալ մեծ գումարների ավանդային սերտիֆիկատներով): Այդ բանկերին բնորոշ է մասնաճյուղերի լայն ցանց՝ հիմնական ավանդների ներգրավման համար, սակայն ֆինանսական կենտրոններում գործող բանկերը սովորաբար ունեն «մեծածախ» գործառնություններ, որը հաճախորդների ներգրավման համար չի պահանջում նաև ավանդությունների լայն ցանց:

2.6.4. Իրացվելիության գնահատման համար կիրառվող հարաբերակցությունները

Իրացվելիության գնահատման համար հարաբերակցությունների վերլուծությունը առաջին քայլ է, որը տախս է իրացվելիության գնահատման նախապատճենում և մեկնարկային կետը: Պարզելու համար, թե ինչ ճանապարհով է գնում բանկը, կարևոր է հասկանալ.

1. Որտեղ էր բանկը:

2. Որտեղ է բանկը հիմա:

Այդ հարցերին կարելի է պատասխանել, վերլուծելով իրացվելիության ցուցանիշները, որոնց բաղադրիչները բերված են ստորև.

Կարճաժամկետ ներդրումներ – ներառում են ավանդային կազմակերպություններում տոկոս բերող հաշիվները, կենտրոնական բանկում պարտադիր պահուստավորումն ու թղթակցային հաշիվները և հակադարձ հետզանան համաձայնագրերը, մինչև մեկ տարի մարման ժամկետ ունեցող արժեքորերը, այլ բանկերի առևտրային արժեքորերը:

Կարճաժամկետ ակտիվներ – ներառում են կարճաժամկետ ներդրումները և մինչև մեկ տարի մարման ժամկետ ունեցող ֆիքսված և փոփոխվող տոկոսադրությունով վարկերը և լիզինգները, առանց այլ բանկերի առևտրային արժեքորերի (ընթացիկ ակտիվներ):

Ոչ հիմնական պարտավորություններ – ներառում են շուկայականից բարձր տոկոսներով ներգրավված փոքր ավանդները (օրինակ ԱՄՆ-ում մինչև \$100,000), խոշոր ժամկետային ավանդային սերտիֆիկատները (օրինակ ԱՄՆ-ում \$100,000 և ավելի), հետզանան համաձայնագրերը, օտարերկրյա կազմակերպությունների ժամկետային ավանդները: Ելնելով իրենց բնույթից, այս միջոցները հիմնականում համարվում են ոչ կայուն:

Կարճաժամկետ ոչ հիմնական միջոցներ – ներառում են խոշոր (օրինակ ԱՄՆ-ում \$100,000 և ավելի) կարճաժամկետ (մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով) ավանդները, մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով շուկայականից բարձր տոկոսներով ներգրավված փոքր ավանդները (օրինակ ԱՄՆ-ում մինչև \$100,000), կենտրոնական բանկից ներգրավված միջոցները և հետզանան համաձայնագրերը, մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով ներգրավված այլ միջոցները, մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով օտարերկրյա կազմակերպությունների ժամկետային ավանդները: Ելնելով իրենց բնույթից այս միջոցները հիմնականում համարվում են ոչ կայուն:

Կարճաժամկետ պարտավորություններ – ներառում է մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով ժամկետային ավանդները, կենտրոնական բանկից ներգրավված միջոցները և հետզանան համաձայնագրերը, մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով ներգրավված այլ միջոցները, մինչև մեկ տարի մարման ժամկետով օտարերկրյա կազմակերպությունների ժամկետային ավանդները:

Մինչև իրացվելիության գնահատումը սկսելով պետք է համեմատական կարգով գաղափար ունենալ իրացվելիության հարաբերակցությունների բույալարելի մակարդակների վերաբերյալ, չնայած համեմատությունները երեքն կարող են բացընդունել ունենալ: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև ընդարձակությունների առանձնահատկությունները:

Կարճաժամկետ ակտիվներ	Կամ	Բարձր իրացվելի ակտիվներ ¹¹
Ընդհանուր ակտիվներ		Ընդհանուր ակտիվներ ¹²

¹¹ Բարձր իրացվելի ակտիվներ են. կամիսկի դրամական միջոցները, կամիսկի հավասարեցված վճարային փաստաթղթերը, ՀՀ կենտրոնական բանկում թղթակցային հաշիվների և պարտադիր պահուստավորումների միջոցները և ներդրված ավանդները, ուկու ստանդարտացված ծովագրությունները, ուղղական հաշիվների:

¹² Ավելի շրջահայցը են իրացվելիության մակարդակը կառավարելու համար անհրաժեշտ է ընդհանուր ակտիվներին ավելացնել հետհաշվելարային վարկային համաձայնագրերեն (տրված երաշխիքներ, վարկային գեներ, վարկային քարտեր սահմանաշահեր, ակտերի հատիկներ և այլն):

Այս հարաբերակցությունը բնութագրում է բանկի ընդհանուր իրացվելիության մակարդակը (Երկրորդ ցուցանիշի համար ընդունելի սահմանային արժեք է համարվում 20%-ը):

Չուտ վարկեր և լիգինգ	կամ	Չուտ վարկեր և լիգինգ
Ընդհանուր ակտիվներ		Ընդհանուր ավանդներ

Այս ցուցանիշը պատկերացում է տալիս վարկավորման ընդլայնման մասին, ինչը պայմանավորված է վարկի պահանջարկով և ռիսկի զնալու բանի դեկավարման հակվածությամբ:

Հիմնական ավանդներ
Ընդհանուր ակտիվներ
Ընդհանուր ակտիվներ

Այս ցուցանիշը ցույց է տալիս, թե ակտիվների որ մասն է ֆինանսավորվել կայուն միջոցների հաշվին:
Ոչ հիմնական ներգրավված միջոցներ

Այս ցուցանիշը ցույց է տալիս, թե ակտիվների որ մասն է ֆինանսավորվել ոչ կայուն միջոցների հաշվին:

Կարճաժամկետ ոչ հիմնական պարտավորություններ
Ընդհանուր ակտիվներ

Այս ցուցանիշը ցույց է տալիս, թե ակտիվների որ մասն է ֆինանսավորվել ոչ կայուն, կարճաժամկետ միջոցների հաշվին:

Չուտ ոչ հիմնական ավանդներից կախվածություն – հաշվարկվում է ոչ հիմնական ներգրավված միջոցների և կարճաժամկետ ներդրումների տարբերությունը բաժանելով վարկերի, մեկ տարուց ավելի մարման ժամկետով արժեթղթերի գումարի վրա: Եթե այս հարաբերակցությունը դրական է, ապա բանկը երկարաժամկետ ակտիվները և վարկերը ֆինանսավորելու համար հիմնվում է ոչ հիմնական ներգրավված միջոցների վրա:

Չուտ կարճաժամկետ ոչ հիմնական ավանդներից կախվածություն – հաշվարկվում է կարճաժամկետ ոչ հիմնական ներգրավված միջոցների և կարճաժամկետ ներդրումների տարբերությունը բաժանելով վարկերի, մեկ տարուց ավելի մարման ժամկետով արժեթղթերի գումարի վրա: Ցույց է տալիս, թե որքանով են երկարաժամկետ ակտիվները ֆինանսավորվել կարճաժամկետ ոչ հիմնական միջոցների հաշվին:

Կարճաժամկետ ներդրումներ

Կարճաժամկետ ոչ հիմնական միջոցներ

Այս կոչվում է ծածկման հարաբերակցություն: Իրացվելիության համար ցանկալի է, եթե բանկը կարճաժամկետ ոչ հիմնական ներգրավված միջոցները տեղաբաշխություն է կարճաժամկետ ներդրումներում և այս ցուցանիշի ընդունելի մակարդակը 100%-ն է: Այս ակտիվները դիտարկվում են բարձր իրացվելի և բանկի կառավարություն ունի շատ տարբեր մոտեցումներ նրանց ցանկալի ծավալների վերաբերյալ և կարճաժամկետ ներդրումների, և ոչ հիմնական դեպոզիտների ծածկման տեսանկյունից: Ոչ հիմնական փոխառու միջոցները պետք է ուղղվեն կարճաժամկետ ներդրումների: Սակայն խոշոր բանկերն ունեն այլ ռազմավարություն և նրանց մոտ չեն հանդիպում կարճաժամկետ ոչ հիմնական միջոցների և կարճաժամկետ ներդրումների փոխադարձ ծածկման դեպքեր:

Կարճաժամկետ ակտիվներ	կամ	Բարձր իրացվելի ակտիվներ
Կարճաժամկետ պարտավորություններ		Ցանկանաց պարտավորություններ

Այս հարաբերակցության (ընթացիկ իրացվելիություն) համար ինեալական սահմանաշափ է 100%-ը և երկրորդ հարաբերակցության համար ընդունելի սահմանաշափ է 80%-ը:

Չուտ կարճաժամկետ պարտավորություններ

Ընդհանուր ակտիվներ

Այս հարաբերակցությունը հաշվարկվում է կարճաժամկետ պարտավորությունների և ակտիվների տարբերությունը ընդհանուր ակտիվներին հարաբերելու միջոցով: Այս ընթացիկ իրացվելիության ընդլայնման տարբերակն է: Եթե բանկի նախորդ ցուցանիշը 100% չէ, ապա այս ցուցանիշը ցույց կտա, թե որքան մեծ է այդ տարբերությունը համեմատած բանկի ատիմների մեջնության հետ:

Չուտ վարկեր	կամ	Չուտ վարկեր	կամ	Չուտ վարկեր
Ընդհանուր ակտիվներ		Ավանդներ		Հիմնական ավանդներ

Վարկերը բանկի իրացվելիությունը բնորոշող հիմնական գործոնն էն: Վարկերի բարձր մակարդակը կարող է իրացվելիության լարվածություն առաջանանալ, եթե շուկայում դեպոզիտներ ներգրավելը դյուրին չէ: Վարկերի ցածր մակարդակը կարող է եթերել իրացվելիության բարձր մակարդակի: Միջազգայնորեն առաջին ցուցանիշի համար ընդունելի մակարդակը է համարվում 65-75%-ը, դրանից ցածր դեպքում բանկը վարում է պահիվ վարկային քաղաքականություն, իսկ ավելի դեպքում՝ ազդեսիվ: Իրացվելիության տեսանկյունից ցանկալի է, որ վարկավորումն իրականացվի հիմնական ավանդների հաշվին, սակայն հիմնական ավանդները

պետք է միջոց հանդիսանան նաև այլ ակտիվների համար: Ուստի վերջին հարաբերակցության ցանկալի սահմանը 100 %-ն է, եթե հարաբերակցությունը բարձր է, անհրաժեշտ է պարզել, թե որ գործոնի ազդեցության հետևանք է դա:

Այս հարաբերակցություններից յուրաքանչյուրը պատկերացում է տախիս բանկի վարկավորման գործունեության մասին՝ արդյոք վարկերի մակարդակն աճել է, նվազել է, մնացել է նույնը, ինչպիսին է այն խմբի հետ համեմատած: Եթե միտումները աճող են, ապա պետք է պարզել, թե դեկավարությունը ինչ միջոցներով է ապահովել այդ աճը՝ ներքին միջոցների, թե հիմնական ավանդների ամեն հաշվին:

Վարկային համաձայնություններ

Ընդհանուր ակտիվներ

Ինչպես արդեն նշել ենք, իրացվելիության գնահատման ժամանակ անհրաժեշտ է դիտարկել նաև արտահաշվեկշռային հաշվները՝ պարզելու միջոցների ինչպիսի պոտենցիալ պահանջ կարող է ունենալ բանկը:

Իրացվելիության վերլուծության ժամանակ առանձնահատուկ ուշադրության պետք է արժանացնել բանկի կողմից վարվող տոկոսադրույքների քաղաքականությանը: Եթե պավանդների համար բանկը վճարում է բարձր տոկոսներ, ապա ինչն է պատճառը. արդյոք բանկի հաճախորդներն են պահանջում բարձր տոկոսադրույքներ, թե ուս շուկայական նրացակցության ճնշումն է, արդյոք պավանդները երկարաժամկետ են, ինչ կարող է դա մշանակել պավանդների կառուցվածքի կայունության համար:

Համապարփակ վերլուծության նպատակով իրացվելիության ցուցանիշները պետք է դիտարկվեն, հաշվի առնելով նրանց փոխկապածությունը և մեկ առանձին ցուցանիշի գնահատման հիմնա վրա չի կարելի գնահատել բանկի իրացվելիությունը:

2.6.5. Իրացվելիության ռիսկի կառավարում

Իրացվելիության ռիսկը կարող է առաջանալ ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին գործուների ազդեցության հետևանքով: Իրացվելիության արտաքին ռիսկը կարող է լինել աշխարհագրական, համակարգային, կամ գործիքների առանձնահատկություններից բխող, իսկ ներքին ռիսկը հիմնականում պայմանավորված է բանկի տարրեր շուկաների ընկալումից: Բանկի կառավարումը պետք է բացահայտի այդ ռիսկը և ներդիմի ռիսկի կառավարման համապատասխան համակարգ, որը կգնահատի իրացվելիության կառավարման հետևյալ 4 կողմերու:

1. Ուղարկարական խնդիրներ:
2. Քաղաքականություն և նպատակներ:
3. Հաշվետվություններ և ծրագրավորում:
4. Անսպասելի դեպքերի ծրագրավորում:

ա) Ուղարկարական խնդիրների վերլուծություն

Իրացվելիության վերլուծությունը չի կարող վերջնական համարվել միայն պատճառական տվյալների քննարկմանը: Անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև կառավարման ռազմավարությունները միջոցների ներգրավման և տեղաշխաման վերաբերյալ: Իրացվելիության ծրագրերը պետք է հանաձայնեցված լինեն բանկի կառավարման ընդհանուր ռազմավարության հետ և մեծապես ուղղված լինեն ռիսկերի կառավարմանը: Հակառակ դեպքում կառավարման ռազմավարությունը կարող է ազդել իրացվելիության հանարավորությունների և ծախսերի վրա: Օրինակ, եթե կառավարման ընդհանուր ռազմավարությամբ նախատեսվում է վարկային ներդրումների աճ, ապա պետք է ռազմավարությամբ նախատեսվի նաև, թե ինչ միջոցների հաշվին է հրականացվելու այդ աճը՝ բանկը նոր դեպոզիտներ ներգրավելու ինչպիսի հնարավորություններ ունի, հաշվի առնելով շուկայական նրացակցությունը, դեպոզիտների տոկոսադրույքները և ժամկետները: Բարձր նրացացային շուկայում դժվար կլինի ավելացնել դեպոզիտների ծավալներն առանց տոկոսադրույքների բարձրացնան, հետևաբար բանկը ստիպված կլինի դիմել ֆինանսավորման այլ աղյուրների: Անհրաժեշտ է գնահատել, թե ինչքանով են այդ խնդիրներն իրատեսական, և եթե իրատեսական են, ապա շուկայական և վարկային ռիսկերի այդ մակարդակը, որը ցանկանում է վերցնել բանկը, կարող է եւկան ազդեցություն ունենալ բանկի իրացվելիության և ընդհանուր ֆինանսական վիճակի վրա:

բ) Քաղաքականություն և նպատակներ

Կարևոր ոչ միայն ֆորմալ քաղաքականություն ունենալն է, այլ թե ինչքանով է այդ քաղաքականությունը նպաստում բանկի գործունեությամբ: Քաղաքականությունը պետք է հանապատասխանի ոչ միայն բանկի առանձնահատուկ բնութագրերին, այլ նաև ռազմավարական խնդիրներին: Քաղաքականության շրջանակները կարող են տարրերվել, կախված բանկի մեծությունից և բարդությունից: Այն պետք է սահմանափակի որոշումների կայացման իրավունքը, նպաստի բանկի հանապատասխան ստորաբաժնումների գործունեության փոխհամաձայնեցմանը, ներառի չնախատեսված դեպքերի ծրագրերը: Քաղաքականությունը պետք է սահմանի իրացվելիության բնորոշ ցուցանիշների սահմաններ, օրինակ՝ վարկերի և ավանդների հարաբերակցությունը, փոխառությունների սահմանները և աղյուրները, կարճաժամկետ ակտիվների նակարդակը և մարման ժամկետների փոխհամաձայնեցումը:

գ) Հաշվետվություններ և մոնիթորինգ

Կարևոր է ոչ միայն բանկի կողմից իրացվելիության ապահովման քաղաքականության իրականացումը, այլև իրացվելիության չափանիշների և հաշվեկշռի կառուցվածքի անընդհատ մոնիթորինգը: Այն պետք է ներառի բանկի ներգրաված միջոցների մասին տեղեկատվություն, ներառյալ դրանց կառուցվածքը և դիվերսիֆիկացման աստիճանը: Բանկի դեկավարությունը պետք է մշտապես տեղեկացված լինի նրա իրացվելիության մակարդակի մասին:

Բանկի կառավարման գործունական տեղեկատվական համակարգը կազմում է իրացվելիության կառավարման անբաժանելի մասը: Տարբեր բանկերի մոտ տեղեկատվական համակարգի կողմից մշակված հաշվետվությունների ծերող կարող են տարբեր լինել, այնուամենայնիվ դրանք պետք է պարունակեն իրացվելիության մոնիթորինգի և պարտավորությունների կառավարման համար անհրաժեշտ հիմնական տեղեկատվությունը: Կառավարման լավ տեղեկատվական համակարգն առնվազն պետք է առանձնացնի կարճաժամկետ իրացվելիության պահանջները՝ ավանդների հնարավոր արտահոսքը և վարկային հա-

մածայնագրերի կատարումը, ինչպես նաև միջոցների կարծաժամկետ աղբյուրները: Տեղեկատվական համակարգը պետք է հնարավորություն տա գնահատել իրացվելիությունը երկար ժամանակահատվածում և, դրանքի բանի դեկավարությունն անհրաժեշտ ճշգրտումներ մնանականության մեջ:

դ) Աննախաղեա իրավիճակների ծրագրավորում

Հասարակության կողմից բանկի հանդեպ վստահության կորուստը (բանկի վատ համբավը) կարող է հանգեցներ ավանդների չնախատեսված արտահոսքի և նոր միջոցներ ներգրավելու հնարավորությունների կրծատման: Այդ իսկ պատճառով բանկի դեկավարության կողմից պետք է նշանակի աննախաղեա իրավիճակների ծրագրավորում, որտեղ կներկայացվեն իրացվելիության ճշնաժամների հնարավոր սցենարները և դրանց վերացման հնարավոր գործողությունների հաջորդականությունը: Առավել բարդ կառուցվածք ունեցող բանկերում բարդ իրավիճակների սցենարները պետք է ներառեն նաև այսպես կոչված «ցնցումների թեսքը» իրացվելիության ճանաժամների ազդեցության բանակական գնահատականը տալու համար: Փոքր բանկերում աննախաղեա իրավիճակների ծրագրավորումը կարող է պարզապես ներառել վարկերի ձեռքբերման ուղիների նկարագիրը (Վարկային գծերը):

2.6.6. CAMELS համակարգում իրացվելիության գնահատման նշանակությունը

Քանի որ տարբեր մեծության և տարբեր մասնագիտացում ունեցող բանկերի համար դրվում են իրացվելիության տարբեր պահանջներ, ապա գոյություն չունեն իրացվելիության հարաբերակցությունների գնահատման կոնկրետ սահմանաշահեր կամ որոշակի կանոններ: Օգտագործելով հարաբերակցությունները, հաշվեկշիռ վերլուծությունը, ինչպես նաև ռազմավարական խնդիրների, քաղաքականության և նպատակների, հաշվետվությունների և մոնիթորինգի, աննախաղեա իրավիճակների ծրագրավորման վերաբերյալ տեղեկատվությունը, կարելի է գնահատել CAMELS-ի «Լ» (իրացվելիության) ցուցանիշը: Որպես ուղեցույց կարելի է կիրառել հետևյալ սահմանումները:

- Իրացվելիության 5 գնահատականը վկայում է իրացվելի ակտիվների պահանջվող մակարդակից ավելին լինելու, և բանկի ակտիվների ու պարտավորությունների հարաբերակցության կառավարման ընդհանուր ռազմավարության շրջանակներում իրացվելիության արտաքին աղբյուրների հեշտ հասանելիության մասին:

- Նվազող, սակայն բավարար իրացվելիության մակարդակ ունեցող և ներգրավված միջոցների օգնությամբ իրացվելիություն պահպանել հուսացող բանկը կարող է գնահատվել 4 գնահատականով:

- 3 գնահատականը վկայում է իրացվելի ակտիվների անբավարար մակարդակի կամ տոկոսադրությամբ փոփոխության նկատմամբ զգայուն (ոչ կայուն) ներգրավված միջոցներով իրացվելիության ընդունելի սահմանաշահերը պահպանելու մասին:

- 2 և 1 գնահատակամները վկայում են իրացվելիության աճող լուրջ դժվարությունների մասին, եթե բանկերը կարիք են զգում վերականգնման միջոցառումների կամ արտաքին ֆինանսական աջակցության հրենց պարտավորությունների կատարման համար:

Ինչպես տեսնում եք, վերը նշված բնութագրիները ավելի շատ ունեն ընդհանրական բնույթը և ներկայացնում են իրացվելիության գնահատման հիմնական գծերը, այլ ոչ թե տալիս են որոշակի սահմանաշահեր:

2.6.7. Բանկերի իրացվելիության գնահատումը տեղաբաշխված և ներգրավված միջոցների ժամկետայնության ճեղվածքի միջոցը

Միջազգային պրակտիկայում կիրառվում են բանկերի իրացվելիության մակարդակի հաշվարկման մի քանի տարբեր եղանակներ և մեթոդներ, որոնց հիմնական նպատակը բանկերի իրացվելիության ոխսկի արդյունավետ կառավարումն է: Այդ մեթոդներից մեկը ներկայացված է ստորև, որի նպատակն է որոշել, թե արդյոք բանկը տնօրինում է բավարար քանակությամբ իրացվելի միջոցների, որպեսզի կատարի իր ցախանց և ժամկետային պարտավորությունները:

I. Սահմանումներ

Տվյալ մեթոդում.

ա) Ժամկետային պարտավորություններ և տեղաբաշխված միջոցներ դիտարկվում են մինչև 180 օր մարման ժամկետ ունեցող պարտավորություններն ու տեղաբաշխված միջոցները:

բ) Ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների մարման ժամկետները դասակարգվում են ըստ հետևյալ խմբերի:

- ցախանց
- մինչև 29 օր
- 30 - 59 օր
- 60 - 89 օր
- 90 - 119 օր
- 120 - 149 օր
- 150-ից 180 օր:

գ) Հաշվարկները կատարվում են, ելեկով տեղաբաշխված միջոցների և պարտավորությունների մարմանը մնացած ժամկետներից: Հաշվարկների համար նախապայման է հանդիսանում այն, որ՝

- բանկն իր պարտավորությունները չի մարում նոր պարտավորություններ ներգրավելու միջոցով
- ժամկետային պարտավորությունները մարփում են բացառապես պայմանագրով նախատեսված ժամկետներում:

դ) Իրական իրացվելիությունը ցախանց և ժամկետային տեղաբաշխված միջոցներն են, ընդ որում ցախանց տեղաբաշխված միջոցները վերցվում են իրացվելիության համապատասխան կշիռներով:

ե) Ակնթարթային իրական իրացվելիությունը ցախանց տեղաբաշխված միջոցներն են իրացվելիության համապատասխան կշիռներով:

գ) Ժամկետային իրական իրացվելիությունը ժամկետային տեղաբաշխված միջոցներն են:

դ) Անհրաժեշտ իրացվելիությունը ցախանց և ժամկետային ներգրավված միջոցներն են (պարտավորությունները), ընդ որում ցախանց ներգրավված միջոցները վերցվում են հաճախորդի պահանջելու հավանականության համապատասխան կշիռներով:

Ա) Ակնթարթային անհրաժեշտ իրացվելիությունը ցպահանջ ներգրավված միջոցներն են (պարտավորությունները) հաճախորդի պահանջելու հավանականության համապատասխան կշիռներով:

Բ) Ժամկետային անհրաժեշտ իրացվելիությունը ժամկետային ներգրավված միջոցներն են (պարտավորությունները):

Ծ) Ակնթարթային իրացվելիությունը ակնթարթային իրական և ակնթարթային անհրաժեշտ իրացվելիության տարբերությունն է:

Հ) Ժամկետային իրացվելիությունը ժամկետային իրական և ժամկետային անհրաժեշտ իրացվելիության տարբերությունն է:

Լ) **Իրացվելիության ճեղքածքը** ակնթարթային իրացվելիության և ժամկետային իրացվելիության գումարն է:

II. Ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների կշիռները (ցպահանջ պարտավորությունների հավանականություն)

Ցպահանջ ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցները¹³ հաշվարկմերում ընդգրկվում են ներքոհիշյալ կշիռներով:

1. **Պարտավորություններ**¹⁴ (ցպահանջ ակտիվների իրացվելիության կշիռ)

Բանկի թղթակցային հաշիվներ	100%
Պարտավորություններ բանկերի նկատմամբ	85%
Պարտավորություններ ֆիզիկական անձանց նկատմամբ	70%
Պարտավորություններ տնտեսավարող սուբյեկտների նկատմամբ	80%
Բանկի կողմից թողարկված արժեքներ	100%
Պարտավորություններ այլ անձանց նկատմամբ	100%
Հաշվարկված վճարվելիք տոկոսներ	100%

2. **Տեղաբաշխված միջոցներ**

Կանխիկ դրամական միջոցներ, ինչպես նաև ՀՀ ԿԲ խորհրդի համաձայնությամբ՝ կանխիկին հավասարեցված վճարային փաստաթրեթ՝ բացառությամբ ճանապարհին գտնվողների, ուսկու ստանդարտացված ձուլակտորներ, ուսկով ներդրված ավանդներ	100%
Պահանջներ ՀՀ ԿԲ-ի նկատմամբ	100%
Պահանջներ ՀՀ բանկերի նկատմամբ	90%
Պահանջներ Եվրահամայնքի միության կազմի մեջ մտնող երկրների, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի, Կանադայի, ճապոնիայի և Չինասարքական Հանրապետությունների նկատմամբ	100%
Պահանջներ այլ երկրների բանկերի նկատմամբ	80%
Պահանջներ ՀՀ կառավարության նկատմամբ ¹⁵	90%
Պահանջներ Եվրահամայնքի միության կազմի մեջ մտնող երկրների, ԱՄՆ-ի, Կանադայի, ճապոնիայի և Չինասարքական Հանրապետությունների նկատմամբ	100%
Այլ երկրների կառավարությունների նկատմամբ	80%
Վարկային ներդրումներ	70%
Հաշվարկված ստացվելիք տոկոսներ	50%
Ոչ պետական արժեքներ	50%
Ֆինանսական լիգիներ, ֆակտորիներ	50%
Պահանջներ այլ անձանց նկատմամբ	50%

¹³ Ցպահանջ ներգրավված միջոցների կազմում ընդգրկվում են նաև այն պարտավորությունները, որոնց մարման ժամկետը լրացել է, սակայն հաճախորդը ստանալու հայտ չի ներկայացրել:

¹⁴ Պետական արժեքները, անկախ նրանց ժամկետայնությունից, համարվում են ցպահանջ և կշռվում են 90% իրացվելիության կշռով:

¹⁵ Վերը նշված կշռները որոշվում են բանկի պատմական տվյալների հիման վրա:

III. Սահմանափումներ

ա) Եթե տեղաբաշխված և ներգրավված միջոցները ցպահանջ չեն և չունեն հստակ սահմանված մարման ժամկետներ, ապա տեղաբաշխված միջոցները համարվում են 180 օրից ավելի մարման ժամկետ ունեցող, իսկ ներգրավված միջոցները՝ ցպահանջ:

բ) Պարտավորությունների կազմում չեն ընդգրկվում պարտավորություններն այն մասով, որը հանդիսանում է ապահովածություն տեղաբաշխված միջոցների համար:

գ) Տեղաբաշխված միջոցների կազմում չեն ընդգրկվում տեղաբաշխված միջոցներն այն մասով, որի համար համապատասխան պարտավորությունները հանդիսանում են ապահովածություն:

դ) Տեղաբաշխված միջոցների կազմում չեն հաշվառվում բանկերի կանոնադրական հիմնադրամի համարման կուտակման հաշիվները, ինչպես նաև սարեցված հաշիվները:

IV. Իրացվելիության ծեղըվածքի գնահատման մեթոդիկա

Բանկի իրացվելիությունը գնահատելու համար անցկացվում են ակնթարթային, ժամկետային և ընդհանուր իրացվելիության թեսքեր:

Ակնթարթային իրացվելիության թեսքի անցկացման քայլերը հետևյալն են.

1. Ցպահանջ տեղաբաշխված միջոցների համար հաշվարկվում է իրական իրացվելիության մեծությունը, ելենով իրացվելիության կշիռներից (ԿՏՏ):

2. Ցպահանջ պարտավորությունների համար հաշվարկվում է անհրաժեշտ իրացվելիության մեծությունը՝ ելենով հաճախորդի պահանջելու հավանականության համապատասխան կշիռներից (ԿՊՊ): Խոշոր ցպահանջ պարտավորությունները¹⁶ հաշվառվում են կրկնակի՝ երկրորդ անգամ 20% կշռով:

3. Ակնթարթային իրացվելիությունը (ԱԻ) հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով. $A_I = ԿՏՏ - ԿՊՊ$
Ժամկետային իրացվելիության թեսքի անցկացման քայլերը հետևյալն են.

4. Ժամկետային տեղաբաշխված միջոցների համար հաշվարկվում է իրական իրացվելիության մեծությունը (ԺՏ): Խոշոր ժամկետային պարտավորությունները հաշվառվում են կրկնակի՝ երկրորդ անգամ 20% կշռով:

5. Ժամկետային պարտավորությունների համար հաշվարկվում է անհրաժեշտ իրացվելիության մեծությունը (ԺՊ): Խոշոր ժամկետային պարտավորությունները հաշվառվում են կրկնակի՝ երկրորդ անգամ 20% կշռով:

6. Ժամկետային իրացվելիությունը (ԺԻ) հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևերով:
 $I_I = (dS - d\pi), \text{ եթե } (dS - d\pi) > 0, \text{ կամ}$

$I_I = (dS - d\pi) \times 60\%, \text{ եթե } (dS - d\pi) < 0 :$

Իրացվելիության ծեղըվածքը (ԻԾ) հաշվարկվում է որպես ակնթարթային և ժամկետային իրացվելիության գումար հետևյալ բանաձևով $I_IS = A_I + I_I$

Բանկը համարվում է իրացվելի, եթե ակնթարթային և ժամկետային իրացվելիության մեծությունների գումարը դրական կամ հավասար է 0-ի ($IIS \geq 0$) և չունի ժամկետանց պարտավորություններ:

Իմբնաստուգման հարցեր

1. $I^{\circ}N_2$ է իրենից ներկայացնում իրացվելիությունը և $N^{\circ}R_2$ է նրա դերը:
2. $O^{\circ}P$ դեպքում բանկն ունի համարժեք իրացվելիություն:
3. $O^{\circ}P^{\circ}N_2$ են ակտիվների իրացվելիության գնահատման 3 բնորոշչերը:
4. $O^{\circ}P^{\circ}N_2$ են պարտավորությունների 2 բնորոշչերը, որ պետք է ուսումնասիրվեն իրացվելիության գնահատման համար:
5. Իրացվելիության $I^{\circ}N_2$ ռազմավարություն են վարում փոքր բանկերը:
6. Իրացվելիության $I^{\circ}N_2$ ռազմավարություն են վարում խոշոր բանկերը և կինը՝ դրանք կարող են ունենալ կարճաժամկետ ակտիվների ցածր մակարդակ և վարկային ներդրումների մեջ ծավալներ:
7. Իրացվելիության գնահատման համար $I^{\circ}N_2$ հիմնական հարաբերակցություններ են կիրառվում և $N^{\circ}R_2$ է դրանց ընդունելի սահմանաչափը:
8. $I^{\circ}N_2$ 4 հիմնախնդիրներ է ուսումնասիրում իրացվելիության ռիսկի կառավարումը:
9. $O^{\circ}P^{\circ}N_2$ են իրացվելիության ցուցանիշների բաղադրիչները:
10. $O^{\circ}P^{\circ}N_2$ ակտիվներն են համարվում բարձր իրացվելի՝ համաձայն ՀՀ օրենսդրության:
11. $I^{\circ}N_2$ է իրականացվում բանկերի իրացվելիության գնահատումը տեղաբաշխված և ներգրավված միջոցների ժամկետայնության ծեղըվածքի միջոցով:
12. $O^{\circ}P^{\circ}N_2$ են CAMELS համակարգում իրացվելիության L գնահատման նշանակությունները:

¹⁶ Խոշոր պարտավորությունների (ցպահանջ և ժամկետային) շարքին դասվում են մեկ պարտապանի և նրա հետ կապված անձանց նկատմամբ պարտավորությունները, որոնց գումարը գերազանցում է ընդհանուր պարտավորությունների 20%-ը:

Թեմա 2.7. Ծովայական ռիսկի նկատմամբ զգայունություն (Market Risk Sensitivity)

Թեմայի նպատակը է՝ ներկայացնել այն ռիսկերը որոնց հետ առնչվում են բանկերը ֆինանսական շուկայում, (տոկոսային ռիսկերի տարրերը և տեսակները, ռիսկերի կառավարման հիմունքները):

Ունակությունների և հմտությունների նկարագիրը: Կարողանալ վերլուծել և գնահատել շուկայական ռիսկը, առաջարկել միջոցառումների համախումը այդ ռիսկը սահմանափակելու համար, ինանալ տոկոսային և արտաքինական ռիսկերի կառավարման հիմունքները:

Թեմայի ավարտից հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝

- հասկանալ շուկայական ռիսկի էռլրյունը և նրա տարրերը

- գնահատել տոկոսային ռիսկը և առաջարկել միջոցառումների համախումը այդ ռիսկը սահմանափակելու համար

- գնահատել արտաքինական ռիսկը և առաջարկել միջոցառումների համախումը այդ ռիսկը սահմանափակելու համար

2.7.1. Ներածություն

Բանկերն իրենց գործունեության ընթացքում առնչվում են մի շարք ռիսկերի հետ՝ մասնավորապես շուկայական, իրացվելիության, վարկային, հրավարանական, գործառնական և այլն, քանի որ բանկերը հանդիսանում են ֆինանսական միջնորդներ, որոնք իրենց եկամուտների մեջ մասը ստանում են գնուացաքարտ ռիսկի ենթարկելով իրենց ակտիվները։ Ֆինանսական գործարքների և ռիսկերի գնահատման մեխանիզմների հետզիտես բարդացնանը զուգընթաց բանկային կառավարման և ֆինանսական վերլուծությունների մեջ գնալով արժեքափորվում են ռիսկերի գնահատման չափանիշները։

Վերջին տարիների ընթացքում տեղի ունեցած եական փոփոխությունները, որոնք կատարվում էին բանկային տեխնոլոգիաներում, շուկայական պրակտիկայում և բանկային գործառնություններում, ինչպես նաև ֆինանսական շուկաներում վարկային կազմակերպությունների գործունեության ակտիվացումը բերեցին այսպես կոչված շուկայական ռիսկի կառավարման և վերահսկման արժեքի բարձրացմանը։ Ծովայական ռիսկն իրենից ներկայացնում է։

Տոկոսային ռիսկը

- արտաքինական ռիսկը
- գնահատ փոփոխության հետ կապված ռիսկը։

Առայժմ Հայաստանի բանկային համակարգի համար իրական վտանգ են ներկայացնում արտաքինական և տոկոսային ռիսկերը։

2.7.2. Տոկոսային ռիսկի կառավարման և սահմանափակման սկզբունքները

Տոկոսային ռիսկը շուկայում տոկոսադրույթների անբարենպաստ փոփոխություններով պայմանավորված բանկի կողմից կորուստ կրելու հավանականություն է, որն արտահայտվում է ներգրավված միջոցների դիմաց վճարվող տոկոսագումարների ավելացմամբ կամ տեղաբաշխված միջոցներից ստացված եկամուտների նվազմամբ, այսինքն տոկոսային ռիսկի ազդեցությունն անմիջապես արտահայտվում է բանկի տոկոսային մարժայի¹⁷ վրա։ Յաշվի առնելով այն փաստը, որ բանկերի եկամուտների և ծախսների հիմնական մասը կազմում են տոկոսային եկամուտները և ծախսները, ակնհայտ է դառնում բանկերի ուղղակի կապվածությունը տոկոսային ռիսկից և այդ ռիսկի կարգավորման ունակության կարևորությունը բանկերի համար։

Տոկոսային ռիսկը կարող է լինել չորս տեսակի.

- ժամկետների անհամապատասխանության ռիսկ։ Այս ռիսկն առաջ է գալիս, եթե ակտիվների և պարտավորությունների տոկոսադրույթների վերանայման (վերագնահատման) ժամկետները չեն համընկնում։ Միջազգային հետազոտությունները ցույց են տվել, որ եկամտաբերության կորի ռիսկին և այս ռիսկին բաժին է ընկնում տոկոսային ռիսկի 20 - 25%։

- Բազիսային ռիսկ։ Այս ռիսկը կապված է տոկոսադրույթների կառուցվածքի փոփոխության հետ։ Այս հայտ է գալիս, եթե բանկի ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների տոկոսադրույթները ունեն կառուցվածքային տարրերություն։ Տվյալ ռիսկը առաջանում է տարբեր տեսակի տոկոսադրույթների ապագա փոփոխությունների անորոշության հետևանքով։ Բազիսային ռիսկը կտրուկ աճում է, եթե բանկը միջոցներ է ներգրավվում բազիսային տոկոսադրույթով, իսկ տեղաբաշխությունը փոփոխվող տոկոսադրույթով և հակառակը։ Այս ռիսկը կարող է նաև հանդես գալ, եթե բանկը ավելացնում է տեղաբաշխված միջոցները կապված են տարբեր բազիսային տոկոսադրույթների հետ։ Դարձ է նշել, որ Հայաստանում այդ ռիսկի ազդեցությունն աճրող բանկային համակարգի վրա այդքան էլ մեծ չէ, սակայն միջազգային փորձը ցույց է տվել, որ այս ռիսկին բաժին է ընկնում տոկոսային ռիսկի 50 - 60%-ը։

- Օպցիոնային ռիսկ։ Այս ռիսկն առաջանում է ժամկետից շուտ փոփոխության հետ։ Այս փոփոխությունները նաբելու և ավանդառությունների կողմից ավանդների հետ վերցնելու հետևանքով։ Օրինակ, կարճաժամկետ պետական պարտասումների եկամտաբերությունը կարող է նվազել ավելի արագ քան երկարաժամկետներ։ Այս ռիսկը տարբեր է ժամկետների անհամապատասխանության ռիսկից, որտեղ տոկոսադրույթները տարբեր են միևնույն մարման ժամկետ ունեցող տարբեր ֆինանսական գործիքների համար։

- Եկամտաբերության կորի ռիսկ։ Այս ռիսկն առաջանում է տարբեր ժամկետայնությամբ միևնույն ֆինանսական գործիքի եկամտաբերության սպրենի փոփոխության հետևանքով։ Օրինակ, կարճաժամկետ պետական պարտասումների եկամտաբերությունը կարող է նվազել ավելի արագ քան երկարաժամկետներ։ Այս ռիսկը տարբեր է ժամկետների անհամապատասխանության ռիսկից, որտեղ տոկոսադրույթները տարբեր են միևնույն մարման ժամկետ ունեցող տարբեր ֆինանսական գործիքների համար։

- Այսպիսով կարելի է եզրակացնել, որ տոկոսային ռիսկը հիմնականում պայմանավորված է ակտիվների և պարտավորությունների տոկոսադրույթների (եկամտաբերության) փոփոխման նկատմամբ բանկի կախավորության աստիճանով և տոկոսադրույթների փոփոխման նկատմամբ բանկի զգայուն ակտիվների և պարտավորությունների անհամապատասխանությամբ։

Տոկոսային ռիսկի կառավարման երեք հիմնական մոդելներն են՝

¹⁷ (տոկոսային եկամտաբեր-տոկոսային ծախսներ) / Եկամտաբեր ակտիվներ

- Մարման ժամկետների մոդել (ճեղքածքի (GAP) վերլուծություն):
- Դյուրացիայի մոդել (տևողության վերլուծություն):
- Վերագնահատման մոդել (սիմուլացիոն վերլուծություն):

2.7.2.1. Մարման ժամկետների մոդել

Մարման ժամկետների մոդելի միջոցով տոկոսային ռիսկը կարելի է արտահայտել հետևյալ բանաձևով.

$$\text{GAP}^{18} = \text{RSA} - \text{RSL}, \text{որտեղ}$$

RSA - տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ զգայուն ակտիվներն են (այն ակտիվները, որոնց տոկոսադրույթները վերանայվելու են կամ որոնք մարվելու են առաջիկա 6 ամսվա ընթացքում):

RSL - տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ զգայուն պարտավորություններն են (այն պարտավորությունները, որոնց տոկոսադրույթները վերանայվելու են կամ որոնք կատարվելու են առաջիկա 6 ամսվա ընթացքում):

Բանկերի տոկոսային ռիսկը կարող է լինել՝

Զրոյական (զրոյական տոկոսային) ռիսկ, եթե տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ զգայուն ակտիվները հավասար են պարտավորություններին, ինչը նշանակում է որ տոկոսադրույթների փոփոխությունը չի ազդի բանկի գուտ տոկոսային եկամուտների վրա (RSA=RSL):

Բացասական (բացասական տոկոսային) ռիսկ, եթե բանկի տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ զգայուն պարտավորությունների չափը գերազանցում է տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ զգայուն ակտիվներին (RSA < RSL):

Այս դեպքում՝

ա) եթե շուկայական տոկոսադրույթները աճում են միևնույն չափով, ապա բանկի տոկոսագումարների վճարման ծախսերը աճելի արագ, քան ակտիվների դիմաց ստացվող եկամուտները

բ) եթե շուկայական տոկոսադրույթները նվազում են, ապա՝ առավել շատ պարտավորությունները վերագնահատվում են ավելի ցածր տոկոսադրույթով, քան ակտիվները և արդյունքում աճում է բանկի սպրեդը¹⁹ և գուտ տոկոսային եկամուտը

Դրական (դրական տոկոսային) ռիսկ, որը ցույց է տալիս, որ բանկի տոկոսադրույթի փոփոխության նկատմամբ զգայուն ակտիվները գերազանցում են տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ զգայուն պարտավորություններին (RSA > RSL): Այս դեպքում՝

ա) եթե շուկայական տոկոսադրույթներն ունեն նվազման միտում, ապա բանկի տոկոսային եկամուտները կնվազեն ավելի արագ, քան տոկոսագումարների գծով բանկի ծախսերը: Այս դեպքում նվազում է բանկի սպրեդը և գուտ տոկոսային եկամուտները

բ) շուկայական տոկոսադրույթների աճի դեպքում հակառակ՝ աճում են բանկի տոկոսային եկամուտները

Ելենով վերոհիշյալից, կարելի է կազմել հետևյալ աղյուսակը.

GAP	Δι (շուկայական տոկոսադրույթների փոփոխություն)	Չուտ տոկոսային եկամուտ	Ակտիվներից ստացված եկամուտներ	Փոփոխության մուտքածք	Պարտավորությունների դիմաց ստացվող ծախսեր
դրական	↑↑	↑↑	↑↑	>	↑↓
դրական	↓	↓	↓	>	↓
բացասական	↑↑	↓	↑↑	<	↑
բացասական	↓	↑	↓	<	↓
զրոյական	↑↑	0	↑↑	=	↑
զրոյական	↓↓	0	↓↓	=	↓

Տոկոսային GAP-ի կառավարումը կարող է իրականացվել ինչպես պասիվ, ինչը նշանակում է, որ բանկը ապահովագրում է իր գուտ տոկոսային եկամուտները, կապված ռեալ շուկայական տոկոսադրույթների փոփոխման հետ, այնպիս էլ ակտիվ (սպեկուլյատիվ), ինչը նշանակում է տոկոսային GAP-ի փոփոխության գուտ տոկոսային եկամուտի ավելացման նպատակով, որը իրականացվում է ռեալ շուկայական տոկոսադրույթի կանխատեսման հիման վրա: Եթե բանկը չի ցանկանաւ սպեկուլյատիվ նպատակներով օգտագործել տոկոսադրույթների մակարդակի կանխատեսվող փոփոխությունը, ապա նա կարող է նվազեցնել իր տոկոսային ռիսկն՝ աշխատելով ապահովել զրոյականին մոտ տոկոսային GAP: Բանի որ այս դեպքում բանկի գուտ տոկոսային եկամուտը չի փոփոխվում բանկն ավտոմատ հեջավորում է իրականացնում: Այն դեպքում, եթե բանկը ցանկանաւ է ակտիվ կառավարել իր տոկոսային GAP-ը, այսինքն եթե բանկը կարողանա ճշգրիտ կանխատեսել շուկայական տոկոսադրույթների փոփոխությունը և ելենով դրանից, կառավարել տոկոսային GAP-ը, ապա նա կարողանա ավելացնել գուտ տոկոսային եկամուտները: Սակայն հարկ է նշել, որ անցումային տնտեսություններում, որտեղ ըստ էնության հնարավոր չեն մասնաշանակ կանխատեսել շուկայում տոկոսադրույթների տատանումները (պայմանավորված նաև մակրոտնտեսական անկայուն իրավիճակով), նպատակահարմար է նվազեցնել տոկոսային GAP-ը, կիրառելով հետևյալ բանաձեռք՝

$$80\% < \text{RSA} / \text{RSL} * 100\% < 120\%$$

Այսահով տոկոսային ռիսկը հիմնականում ի հայտ է գալիս այն դեպքում, եթե ակտիվների և պարտավորությունների մարման կամ տոկոսադրույթների վերանայման ժամկետները չեն համընկնում և եթե բանկի ակտիվների և պարտավորությունների տոկոսադրույթների տեսակները տարբեր են:

Տոկոսային ռիսկի փոփոխման վրա ազդում են շուկայական տոկոսադրույթների փոփոխումը (ինչն ազդում է բանկի գուտ տոկոսային եկամուտների մակարդակի վրա), տոկոսադրույթների

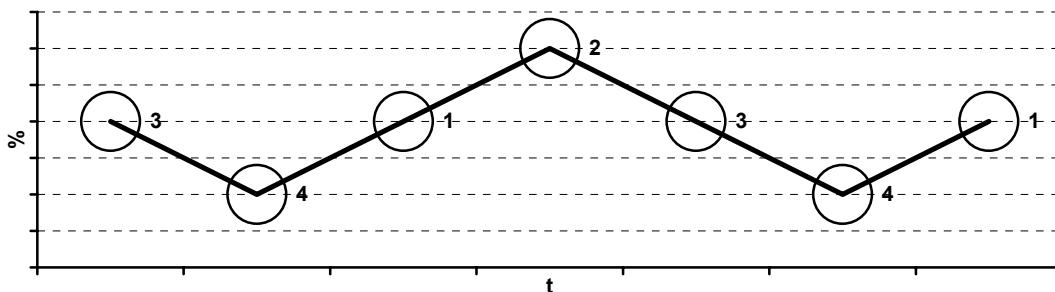
¹⁸ Ընդլայնված

նկատմամբ զգայուն ակտիվների և պարտավորությունների քանակական փոփոխումը և պորտֆելի կառուցվածքի փոփոխությունը:

Որպեսզի բանկը կարողանա վերահսկել և կառավարել տոկոսային ռիսկի մակարդակը, անհրաժեշտ է մշակել բանկի գործունեության ռազմավարություն, կախված շուկայում տիրող իրավիճակից, ընդ որում անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև Նյաստանի շուկայի առանձնահատկությունները (Փինանսական ածանցյալների շուկայի բացակայությունը):

Ինչպես արդեն նշվել է, GAP-ի արդյունավետ կառավարման համար կարևոր է ապագա տոկոսադրույթների ուղղության կանխատեսումը, ընդ որում կարելի է դիտարկել կառավարման տարրեր մեթոդներ, մասնավորապես:

1. Եթե շուկայական տոկոսադրույթները բավականին ցածր են և սպասվում է դրանց հետագա աճ, ապա հարկավոր է ձեռնարկել հետևյալ միջոցառումները:
 - ավելացնել միջոցների ներգրավման ժամկետները
 - նվազեցնել ֆիքսված տոկոսադրույթով տրամադրված վարկերի ծավալը
 - կրծատել ինվեստիցիոն արժեքորերի ժամկետները
 - վաճառել ինվեստիցիոն արժեքորերի որոշ մասը
 - փակել ռիսկային վարկային գծերը
2. Այն դեպքում, եթե տոկոսադրույթները բարձր են և սպասվում է դրանց նվազում մոտ ապագայում (նրանք հասնելու են բարձրագույն արժեքն և կտրուկ նվազելու են), ապա անհրաժեշտ է:
 - կրծատել միջոցների ներգրավման ժամկետները
 - երկարացնել ինվեստիցիոն արժեքորերի ժամկետները
 - ավելացնել ֆիքսված տոկոսադրույթով վարկերի տեսակարար կշիռը
 - ավելացնել ինվեստիցիոն արժեքորերում ներդրումները
 - եթե հնարավոր է, վաղաժամկետ նարել ֆիքսված տոկոսադրույթ ունեցող պարտավորությունները
3. Եթե սպասվում է բարձր տոկոսադրույթների հետագա անկում, ապա անհրաժեշտ է:
 - կրծատել միջոցների ներգրավման ժամկետները
 - ավելացնել ֆիքսված տոկոսադրույթով վարկերի տեսակարար կշիռը
 - ավելացնել արժեքորերի ներդրումների ժամկետները և ծավալը
 - բացել նոր վարկային գծեր
4. Այն դեպքում, եթե շուկայական տոկոսադրույթները ցածր են և առաջիկայում սպասվում է դրանց աճ (տոկոսադրույթները հասնելու են նվազագույնին և կտրուկ աճելու են), ապա անհրաժեշտ է:
 - երկարացնել միջոցների ներգրավման ժամկետները
 - ավելացնել փոփոխվող տոկոսադրույթով վարկերի տեսակարար կշիռը
 - նվազեցնել ֆիքսված տոկոսադրույթով տրամադրված ակտիվների ծավալը
 - կրծատել ինվեստիցիոն արժեքորերում ներդրումները

Անփոփելով վերը նշվածը, կարելի է եզրակացնել հետևյալը. շուկայական տոկոսադրույթների անկման դեպքում բանկը պետք է միջոցներ տրամադրի կարծամակետ պարտավորությունների հաշվին, որպեսզի ակտիվների ֆինանսավորման ժամանակ օգուտ ստանա պարտավորությունների գնի անկումից: Դրա հետ մեկտեղ, բանկը պետք է ձգտի, որպեսզի փոփոխվող տոկոսադրույթով պարտավորությունների ծավալը գերազանցի փոփոխվող տոկոսադրույթով տրամադրված ակտիվներին:

Արագիկայում շուկայական տոկոսադրույթների աճ սպասվելու դեպքում բանկը պետք է միջոցներ տրամադրի երկարաժամկետ պարտավորությունների հաշվին, որպեսզի ակտիվների ֆինանսավորման ժամանակ օգուտ ստանա էժան ռեսուրսների հաշվին: Միևնույն ժամանակ, բանկը պետք է միջոցառումներ ձեռնարկի, որպեսզի փոփոխվող տոկոսադրույթով տրամադրված ակտիվները գերազանցեն փոփոխվող տոկոսադրույթով ներգրավված պարտավորություններին:

Յուրաքանչյուր ֆինանսական շուկան նրանից օգտվողի համար ռիսկի որոշակի տարր է պարունակում, սակայն կան շուկաներ, որոնց հիմնական նպատակը ռիսկի վերաբաշխումն է: Դրանք մի կողմից, իրենք՝ առավել բարձր ռիսկ պարունակող շուկաներն են, մյուս կողմից այն շուկաներն են, որոնց միջոցով ռիսկը կարելի է նվազեցնել կամ չնվազրացնել: Այդ շուկաներն օպցիոնների, ֆյուչերների, սվույների և այլն, շուկաներն են: Բանկերը, ծգտելով նվազեցնել իրենց ռիսկերը, ֆինանսական գործիքների (ֆորվարդ, ֆյուչեր, սվույն, սփոր, օպցիոն և այլն) միջոցով հեջավորում են (ապահովագրում) դրանք: Ընդհանուր առնամբ, հեջավորումը երաշխավորում է ապագա շահույթների և վնասների պաշտպանություն, անկախ նրանից, թե կանխատեսումը ճիշտ է եղել, թե՝ ոչ:

2.7.2.2. Վերլուծացիայի մոդել (տևղության վերլուծություն)

Տևղությունը դրամական միջոցների հոսքը ներկա արժեքի կշռված միջինն է, որը նկարագրում է գնային ռիսկը և չափվում ժամանակով: Տևղության մոդելը չափում է ռիսկերի 2 տեսակ՝

վերաներդուման ռիսկ, որն առաջանում է, եթե ներդումներից ստացած միջոցները կրկին ներդրվում

են ավելի բարձր տոկոսադրույթներով, և

գնահատման ռիսկ, որն առաջանում է տոկոսադրույթների տարբեր կառուցվածքների առկայության դեպքում:

Մոդելի բարդ լինելու պատճառով այն ավելի մանրամասն չի քննարկվի տվյալ ձեռնարկում:

2.7.2.3. Վերագնահատման մոդել (սիմուլյացիոն վերլուծություն)

Այս մոդելի կիրառումը կատարվում է հետևյալ քայլերի հաջորդականությամբ.

բանկի տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ զգայուն ակտիվները և պարտավորությունները ներկայացվում են այդուսակում

այնուհետև կատարվում են հաշվարկներ (սիմուլյացիաներ), ենթադրելով տոկոսադրույթների մենչև 200 տոկոսային կետով տատանմանը ինչպես դեպի աճ, այնպես էլ դեպի նվազում:

Ստացվող արդյունքները հնարավորություն են տալիս կանխատեսել բանկի կապիտալի փոփոխությունը յուրաքանչյուր սենարի համար և օգնում են ճշգրտումներ կատարել բանկի տոկոսային ռիսկի կառավարման ռազմավարության մեջ:

2.7.3. Արտարժության ռիսկի կառավարման և սահմանափակման սկզբունքները

Արտարժության ռիսկը պայմանավորված է պայացյում արտարժույթի փոխարժեքի շարժման անորոշությունից, այսինքն ազգային արժույթի գնի հարաբերակցությունից այլ արտարժույթների նկատմամբ: Արտարժության ռիսկ կարող է առաջանալ, եթե **արտարժության դիրք** (արտարժույթով ակտիվների և պարտավորությունների միջև տարբերությունն է հաշվի առաջ հետհաշվեկշռային անավարտ գործարքների²⁰ նկատմամար պահանջները և պարտավորությունները) բաց է:

Բանկերի արտարժության դիրքը կարող է լինել՝

Զրոյական (փակ արտարժության) դիրք, եթե արտարժության ակտիվները և պարտավորությունները քանակապես հավասար են:

Բաց արտարժության դիրք, եթե արտարժության ակտիվները և պարտավորությունները քանակապես հավասար չեն:

ա) **Կարծ արտարժության դիրք,** եթե արտարժության ակտիվները փոքր են արտարժության պարտավորություններից: Այս դեպքում, եթե տվյալ արտարժույթի փոխարժեքն աճում է, ապա բանկը պետք է ավելի շատ դրամ ծախսի որպեսզի կատարի իր արտարժության պարտավորությունները, և հակառակ:

բ) **Երկար արտարժության դիրք,** եթե արտարժության ակտիվները գերազանցում են արտարժության պարտավորությունները: Այս դեպքում, եթե տվյալ արտարժույթի փոխարժեքն աճում է, ապա բանկը պետք է ավելի քիչ արտարժույթ ծախսի, որպեսզի կատարի իր դրամային պարտավորությունները, և հակառակ:

• **Դամախառն արտարժության դիրք,** որը հաշվարկվում է որպես տարբեր արտարժույթների դիրքերի բացարձակ մեջությունների հանրագումար:

• **Զուտ արտարժության դիրք,** որը հաշվարկվում է որպես տարբեր արտարժույթների դիրքերի հանրագումար, հաշվի առաջ տվյալ դիրքի նշանը (կարծ կամ երկար):

Արտարժության ռիսկը կարելի է բաժանել 3 խմբի:

1. առևտրային արտարժության ռիսկ
2. կառուցվածքային արտարժության ռիսկ
3. այլ արտարժության ռիսկ:

2.7.3.1. Առևտրային արտարժության ռիսկ, դրա կառավարման և սահմանափակման սկզբունքները

Առևտրային արտարժության ռիսկը պայմանավորված է բանկի գործունեության ընթացքում ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների փոխարկումների, արտարժույթի առք ու վաճառքի գործառնությունների (այդ թվում՝ հետհաշվեկշռային անավարտ գործառնությունների) հետևանքով արտարժության դիրքի փոփոխությամբ: Այս ռիսկի կառավարումը պետք է իրականացնի բանկի գանձապետական ստորաբաժնում՝ արտարժույթների փոխարժեքների փոփոխություններով պայմանավորված օգուտներ ստանալու (կորուստներ չկրելու) տեսանկյունից:

Ստորև բերված այսուսակը ցույց է տալիս, թե արտարժության դիրքից և փոխարժեքների փոփոխությունից կախված բանկը վճարել կը ու ոգուտներ կատարած:

Դիրք	Արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխություն	Փոխարժեքի փոփոխությունից օգուտ / կորուստ	Ակտիվների փոխարկումից ստացված օգուտ / կորուստ	Մասնակիությունների փոփոխություն	Պարտավորությունների փոխարկումից ստացված օգուտ / կորուստ
Երկար	↑	↑	↑	>	↑
Երկար	↓	↓	↓	>	↓
Կարծ	↑	↓	↑	<	↑
Կարծ	↓	↑	↓	<	↓
փակ	↑	0	↑	=	↑
փակ	↓	0	↓	=	↓

²⁰ Սփոթ, սվոպ, ֆորվարդ և ֆյուչերսային գործարքներ:

Արտադրության ռիսկի զսպման համար սահմանված են նորմատիվներ համախառն և II²¹ խմբի մեջ մտնող արտադրության համար: Սահմանափակումը կարգավորման առումով երկակի բնույթ է կրում՝ ինչպես դրամավարկային քաղաքականության իրականացման, այնպես էլ բանկային գործունեության կարգավորման և վերահսկողության: Սակայն անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ նորմատիվը չի սահմանափակում ռիսկը յուրաքանչյուր արտադրությի գծով, ինչպես նաև ժամանակահատվածի ցանկացած միջակայքի համար: Վերջինս հատկապես կարևոր է, քանի որ դրամի փոխարժեքը ենթարկվում է տատանումների և գտնվելով միևնույն արտադրության դիրքում բանկը կարող է ստանալ ինչպես օգուտ, այնպես էլ կրում կրուստներ տարեք ժամանակահատվածներում: Դրանից խուսափելու համար անհրաժեշտ է սահմանել բանկի ներքին սահմանաչափեր յուրաքանչյուր արտադրություն դիրքի համար: Ընդունելի է նաև սահմանել սահմանաչափեր բանկի յուրաքանչյուր հիմնական արտադրություն դիրքի համար (օրինակ, USD, EUR, GBP, RUR), իսկ վերը նշված միևնույն խմբի մեջ մտնող մնացած արտադրությների համար սահմանել գրանցում՝ հաշվի առնելով դրանց փոքր ծավալները: Այս դեպքում յուրաքանչյուր բանկ ինքնուրույն է որոշում, թե որ արտադրություններն են իր համար հիմնական, այսինքն որ արտադրությներով է ձևավորված բանկի ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների հիմնական նաևը:

Արտադրության ռիսկը կարելի է գնահատել արտադրության միջոցների կուտակային ճեղքածքի (GAP-ի) և բանկի ընդհանուր կապիտալի հարաբերակցության վերլուծության միջոցով:

$$\text{GAP} = (\text{FXA} - \text{FXL}) / \text{Ընդհանուր կապիտալ}, \text{որտեղ՝}$$

FXA – արտադրության ակտիվներն են

FXL - արտադրության պարտավորությունները:

Արտադրության ռիսկը գնահատելիս համարում ենք, որ բանկը կառավարում է իր արտադրության ռիսկը, եթե I և II խմբերի կազմի մեջ ընդգրկված արտադրությների համախառն GAP-ի և ընդհանուր կապիտալի հարաբերակցությունը 25%-ից ցածր է, իսկ II խմբի մեջ ընդգրկված արտադրությների GAP-ի և ընդհանուր կապիտալի հարաբերակցությունը ցածր է 5%-ից: Քանի որ Յայատանի բանկային համակարգի I խմբի արտադրության միջոցների գումարը զգայի գերազանցում է II խմբի արտադրության միջոցների գումարին, ապա ընդհանուր արտադրության միջոցների համար ընդունվում է 25% սահմանաչափը:

Այժմ մանրամասն քննարկենք մեկ օրինակ.

Բանկ ABC (հազար դրամ)

Ակտիվներ	Պարտավորություններ	I խումբ	II խումբ	Համախառն դիրք
AMD	85,000	51,000		
USD	75,000	110,000	-117%	
DEM	90,000	60,000	100%	
RUR	50,000	49,000		3%
	Կապիտալ	30,000		
Ընդամենը	300,000	300,000	-17%	3%
				20%

Ակտիվներ	Պարտավորություններ	I խումբ	II խումբ	Համախառն դիրք
AMD	85,000	51,000		
USD	77,250 =75,000*1.03		= 110,000*1.03	-127%
		113,300		
DEM	88,200 =90,000*0.98	58,800	= 60,000*0.98	104%
RUR	47,500 =50,000*0.95	46,550	= 49,000*0.95	3%
	Կապիտալ	28,300		
Ընդամենը	297,950			-23%
մենք		297,950		3%
				26%

Այսպիսով տեսնում ենք, որ փոխարժեքների անբարենպաստ փոփոխությունների հետևանքով ABC բանկի ակտիվներն արժեգրկվել են 0.7%-ով, իսկ պարտավորությունները՝ 0.1% և արդյունքում բանկը կորցրել է իր կապիտալի 5.7%-ը: Նշան երևույթներից կարելի է խուսափել, ինչպես արդեն նշվել է, եթե արտադրության դիրքը սահմանափակվի յուրաքանչյուր արտադրությի համար:

Եթե վերլուծությունը խորացնենք, ապա կտեսնենք, որ արտադրության դիրքը պետք է սահմանափակել նաև այն ժամանակահատվածների համար (օրինակ, շաբաթ, ամիս, եռամսյակ, կիսամյակ և այլն), որոնց ընթացքում սպասվում են փոխարժեքի զգայի տատանումներ: Այս դեպքում իրականացվում է արտադրության ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների խմբային կառավարում (pool foreign exchange management), որը նախատեսում է ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների համադրումը և արժույթներով և մարմանը մնացած ժամկետներով:

2.7.3.2. Կառուցվածքային արտադրության ռիսկ

Կառուցվածքային արտադրության ռիսկը առաջանում է, եթե բանկը հիմնում է մանսնաճյուղ կամ դուստր ընկերություն այլ երկրում, այսինքն այնպիսի երկրում, որի պաշտոնական արժույթը տարբերվում է բանկի գործունեության երկրի (մայր երկրի) պաշտոնական արժույթից:

Այս դեպքում բանկը պարտավոր է միավորել մասնաճյուղի/դուստր ընկերության հաշվեկշիռը իր հաշվեկշիռի հետ, որի հետևանքով առաջանում է փոխարժեքային տարբերություն: Այդ տարբերությունը փոխանցվում է բանկի կապիտալին և համարվում է երկրորդային կապիտալի տարր:

²¹ I խմբի արտադրությների կազմում ընդգրկված են EURO-ի և SDR-ի գամբյուլի մեջ մտնող արտադրությները, ինչպես նաև շվեյցարական ֆրանկը, կանադական դոլարը և շվեյցարական կրոնը, իսկ II խմբում՝ մնացած արտադրությները:

Կառուցվածքային արտարժութային ռիսկը նվազեցնելու համար անհրաժեշտ է հեջավորել վերը նշված ներդրումները, օրինակ, միևնույն արտարժույթով (մասնաճյուղի/դուստր ընկերության գործունեության երկի պաշտոնական արժույթով) միջոցներ ներգրավելու եղանակով:

2.7.3.3 Այլ արտարժութային ռիսկ

Այլ արտարժութային ռիսկը առաջանում է բանկի այն գործարքների հետևանքով, որոնք թղթակցում են եկամուտների և ծախսերի հաշիվների հետ (օրինակ, արտարժույթով ակտիվների և պարտավորությունների դիմաց տոկոսների կուտակումը):

Նմանատիպ գործարքների հետևանքով առաջացած արտարժութային բաց դիրքերը անհրաժեշտ են կառավարել առևտրային արտարժութային ռիսկի հետ միասին՝ դրանց համար սահմանված սահմանաչափերի շրջանակներում:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Որո՞նք են այն ռիսկերը, որոնց հետ առնչվում են բանկերը:
2. Որո՞նք են շուկայական ռիսկի տարրերը:
3. Ի՞նչ է տոկոսային ռիսկը:
4. Որո՞նք են տոկոսային ռիսկի չորս տեսակները:
5. Ո՞րն է տոկոսային ռիսկի բանաձևը:
6. Որո՞նք են տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ զգայուն ակտիվները և պարտավորությունները:
7. Ինչպե՞ս են փոփոխվում բանկի գուտ տոկոսային եկամուտները, եթե տոկոսադրույթներն աճում են և բանկն ունի գրոյական, դրական կամ բացասական տոկոսային ռիսկը:
8. Ինչպե՞ս կարելի է սահմանափակել բանկի տոկոսային ռիսկը:
9. Ի՞նչ չորս միջակայքերի կարելի է բաժանել տոկոսադրույթների շարժը և ինչ քաղաքականություն պետք է վարի բանկը դրանցից յուրաքանչյուրում:
10. Ի՞նչ է արտարժութային ռիսկը:
11. Ինչպե՞ս կարելի է նկարագրել տոկոսային GAP-ի ակտիվ և պասիվ կառավարումը:
12. Որո՞նք են արտարժութային ակտիվները և պարտավորությունները:
13. Ինչպե՞ս են բնութագրվում արտարժութային բաց, փակ, երկար, կարճ, գուտ և համախառն դիրքերը:
14. Ինչպե՞ս կփոխվի բանկի կապիտալը, եթե այն գտնվում է արտարժութային երկար դիրքում և արտարժույթի փոխարժեքն աճում է:
15. Որո՞նք են արտարժութային ռիսկի զսպման համար սահմանված նորմատիվները:
16. Որո՞նք են արտարժութային ռիսկի 3 խմբերը:
17. Ինչպե՞ս կարելի է նվազեցնել արտարժութային ռիսկը:

Թեմա 2.8. Բանկերի գործունեության համեմատական վերլուծության (ԲԳՀՎ²²) համակարգը

Թեմայի նպատակն է՝ ներկայացնել բանկերի գործունեության համեմատական վերլուծության (ԲԳՀՎ) համակարգը, դրա մեջ ներառված տվյալները և կառուցվածքը, բանկերը խնբերի բաժանելու եղանակները և խնբում բանկի տեղը որոշելը:

Ունակությունների և հսկությունների նկարագիրը. Բացատրել ԲԳՀՎ համակարգը, այն կիրառել բանկերի ֆինանսական վերլուծության համար:

Թեմայի ավարտից հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլիմեն՝

- հասկանալ ԲԳՀՎ-ի նպատակը և խնդիրները
- հասկանալ ԲԳՀՎ համակարգի կառուցվածքը և կազման առանձնահատկությունները
- կիրառել ԲԳՀՎ համակարգը ֆինանսական վերլուծության համար:

2.8.1. Ներածություն

ԲԳՀՎ համակարգն իրենից ներկայացնում է վերլուծական գործիք, որի օգտագործողներն են հանդիսանում բանկային վերահսկողները և բանկի ղեկավարությունը: Սեղմ ֆորմատով այն ներկայացնում է բանկի ղեկավարության որոշումների և ընդհանուր տնտեսական իրավիճակի ազդեցությունը բանկի գործունեության և հաշվեկշիռի կառուցվածքի վրա: Բանկի գործունեության և հաշվեկշիռի կառուցվածքի վերաբերյալ տեղեկատվությունը կարող է օգտագործվել շահարթական մակարդակի, իրացվելության, կապիտալի, ակտիվների և պարտավորությունների կառավարման, աճի կառավարման գնահատման համար:

ԲԳՀՎ-ը կազմվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող յուրաքանչյուր բանկի համար եռամսյակային կտրվածքով՝ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի կողմից: Այն պատրաստելու համար օգտագործվում են բանկերի կողմից Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկ ներկայացվող հաշվետվությունները: Այդ տեղեկատվության հիմնա վրա ԲԳՀՎ-ում ներկայացվում են գործակիցներ, տոկոսային հարաբերակցություններ և բացարձակ մեծություններ: Այն պարունակում է նաև տեղեկատվություն համապատասխան խմբի միջին ցուցանիշների վերաբերյալ և ցույց է տալիս բանկի տեղը խմբում յուրաքանչյուր ցուցանիշի համար:

2.8.2. ԲԳՀՎ համակարգի կիրառումը ֆինանսական վերլուծության համար

ա) Անփոփ տեղեկություն

ԲԳՀՎ համակարգը նախատեսված է բանկային վերահսկողների և բանկի ղեկավարության կողմից նրա ֆինանսական վիճակի գնահատման համար: Նրանում պարունակվող տեղեկատվության վերլուծության արդյունքում օգտագործողը կարող է ստանալ բանկի ֆինանսական վիճակի համապարփակ պատկերը և կարող է բացահայտել այն գործուները, որոնք լրացուցիչ ուսումնասիրությունների և հետազոտությունների կարիք ունեն:

ԲԳՀՎ-ը պարունակում է ֆինանսական վերլուծության համար օգտագործվող 3 տիպի տվյալներ.

1. առանձին բանկերի տվյալներ
2. նման բանկերի խմբի միջին ցուցանիշներ
3. բանկի տեղը նման բանկերի խմբում:

ԲԳՀՎ-ի օգնությամբ ֆինանսական վերլուծություն իրականացնելու համար տվյալների այս խմբերի ներկայացրած տեղեկատվությունը, նրանց միջև առկա կապը և սահամանաշահերը հասկանալը նվազագույն պահանջ է: Որպես ընդհանուր կանոն, ցանկացած վերլուծություն պետք է համեմատի բանկը իր խմբի հետ, ուսումնասիրի բանկի միտունները որոշակի ժամանակահատվածի համար և նաև գնահատի խմբի ցուցանիշների միտունները և փոխիշությունները:

բ) Վերլուծական դասողություններ

ԲԳՀՎ-ի արդյունավետ կիրառումը նախատեսում է առանձին ցուցանիշների մակարդակի և միտունների, ինչպես նաև փոխկապված ցուցանիշների կապի գնահատում: Որևէ առանձին գարծակից, բանկի տեղի գնահատում կամ միտուն բնորոշիչ չէ բանկի ֆինանսական վիճակի համար: Յուրաքանչյուր բանկ ունի գործունեության իր առանձնահատկությունները, որոնք ազդում են նրա և հաշվեկշիռի կառուցվածքի և շահութաբերության վրա: Բանկի կոնկրետ ցուցանիշ կարող է փոքր կամ մեծ լինել խմբի միջին ցուցանիշից, այնուամենայնիվ այդ տեղեկատվությունը պետք է դիտարկվի ԲԳՀՎ-ում ընդգրկված այլ փոխկապված տվյալների հետ, որպեսզի գնահատվի այդ ցուցանիշի կարևորությունը:

գ) Բանկերի խմբեր

Բանկերը բաժանվում են խմբերի, որպեսզի հնարավորություն տրվի հաշվարկել խմբի միջին ցուցանիշները: ԲԳՀՎ-ում խմբի միջին ցուցանիշները բնորոշում են նմանատիպ բանկերի գործունեությունը: Այս ցուցանիշները կարող են չափանիշ հանդիսանալ առանձին բանկերի ցուցանիշները գնահատելու համար:

Գյուրթյուն ունեն բանկերը խմբերի բաժանելու տարրեր եղանակներ, օրինակ՝ ըստ ակտիվների մեծության, կապիտալի մեծության, մասնաճյուղների թվաքանակի, աշխատողների թվաքանակի և այլն: Հայաստանում բանկերը բաժանվում են խմբերի ըստ նրանց վերջին 12 ամիսների ակտիվների միջինի մեծության: «Խոշոր» բանկերի խմբում ընդգրկվում են բանկեր, որոնց միջին ակտիվները գերազանցում են 10 մլրդ դրամ մեծությունը, «միջին» բանկերի խմբում՝ 3 - 10 մլրդ դրամ ակտիվները ունեցող բանկերը և «փոքր» բանկերի խմբում՝ մինչև 3 մլրդ դրամ ակտիվները ունեցող բանկերը: Անհրաժեշտ է նշել, որ խմբերի տարանջատելու սահմանաշահերը վերանայվում են բանկային համակարգի զարգացման միտուններից ելնելով:

դ) Խմբի միջին ցուցանիշների հաշվարկը

Խմբի միջին ցուցանիշն իրենից ներկայացնում է ճշգրտված միջին թվաքանականը: Ցանկացած ֆինանսական գործակցի համար ճշգրտված թվաքանական միջինը հաշվարկվում է քայլերի հետևյալ հաջորդականությամբ:

- խմբի բոլոր բանկերը դասավորվում են ըստ տվյալ գործակցի հաջորդաբար հաշվարկվում է խմբի միջին ցուցանիշն առանձ հաշվի առնելու այն բանկերի ցուցանիշները, որոնք այդ ցուցանիշի գծով խմբում գրավվում են մինչև 20% և 80%-ից բարձր

²² Uniform Bank Performance Report (UBPR)

Օրինակ, Ենթադրենք խմբում ունենք 10 բանկ և ցանկանում ենք գնահատել խմբի միջինը ըստ ակտիվների շահութաբերության: Այս դեպքում բանկերը դասավորում ենք ըստ ակտիվների շահութաբերության աճման (նվազման) կարգով և հաշվում ենք այդ ցուցանիշի միջին թվաբանական մեծությունը (6 բանկերի համար), հաշվարկում չընդգրկելով առաջին 2 և վերջին 2 բանկերի ցուցանիշները: Նման նոտեցումը կիրառվում է, որպեսզի հարթեցվեն խմբի միջին ցուցանիշները և դրանք ավելի ճշգրիտ արտացոլեն նմանատիպ բանկերի վիճակը:

Ե) Դանակարգի միջին ցուցանիշների հաշվարկը

Բանկային համակարգի միջին ցուցանիշները հաշվարկելիս կիրառվում է նույն նոտեցումը, ինչը և օգտագործվել է խմբի միջինը որոշելու համար, միայն այն տարրերությամբ, որ այս դեպքում հաշվարկում ընդգրկվում են համակարգի բոլոր բանկերը, այլ ոչ միայն որևէ առանձին խմբի բանկեր:

Գ) Բանկի տեղը խմբում

Բանկի տեղը խմբում ցույց է տալիս տվյալ ցուցանիշի գծով բանկի գրաված տեղը նմանատիպ բանկերի տվյալ ցուցանիշի հետ համեմատած: Օրինակ՝ եթե բանկը ինչ որ ցուցանիշի գծով գրադարձնում է 4-րդ տեղը 10 բանկից բաղկացած բանկերի խմբում, ապա դա նշանակում է, որ այդ ցուցանիշի տվյալ բանկից բարձր արժեք ունեն խմբի 3 բանկեր և ցածր արժեք ունեն 6 բանկեր: Բանկի տեղը խմբում՝ դա ուղղակի վիճակագրական փաստի արտացոլում է, այն չի արտացոլում վիճակի լավ, վատ, բավարար կամ անբավարար լինելու: Այնուամենայնիվ, փոխկապված տվյալներն ուսումնասիրելիս բանկի տեղը խմբում կարող է ծնավորել կարծիք նրա ֆինանսական վիճակի մասին:

Անհրաժեշտ է նշել, որ այս ցուցանիշը հաշվարկվում է խմբի բոլոր բանկերի համար:

Դ) Հաշվարկներ և ծցառուումներ

ԲԳՀ-ում օգտագործվում են որոշ ցուցանիշների (օրինակ՝ ակտիվների) 3 տարրեր հաշվարկներ՝ միջին եռամսյակային, միջին տարեսկզբից և միջին վերջին 12 անհսների համար: Այդ պատճառով վերլուծության ժամանակ անհրաժեշտ է լինել ուշադիր:

Եկամուտների և ծախսերի հետ առնչվող դրամական ցուցանիշներն իրենցից ներկայացնում են տարեսկզբից աճողական տվյալներ: Այդ պատճառով, որպեսզի հնարավոր լինի շահութաբերության գործակիցների համադրումը տարրեր եռամսյակների տվյալների հետ, դրանք տարեկանացվում են, օգտագործելով հետևյալ գործակիցները:

ԲԳՀ-ի ժամանակահատված	Տարեկանացնան գործակից
մասն	4.0000
հունիս	2.0000
սեպտեմբեր	1.3333

Եթե որևէ տվյալ բացակայում է, ապա նրա տեղը դրվում է «N/A», իսկ եթե որևէ տվյալի արժեքը չափից շատ մեծ կամ փոքր է, ապա նրա տեղը դրվում է «###» կամ «##»:

2.8.3. ԲԳՀՎ համակարգի կառուցվածքը

ա) Ներածական էք

Ներածական էջում բերվում է տեղեկատվությունը ԲԳՀՎ-ի ժամկետի և նրա բովանդակության մասին, ինչպես նաև բանկի մասին ընդհանուր տեղեկատվություն:

բ) Էջ 1 - 2. Ընդհանուր (ամիսով) գործակիցներ

Այս էջերում ներկայացվում է ընդհանուր տեղեկատվությունը բանկի կապիտալիզացիայի, վարկերի, եկամուտների և շահութաբերության, իրացվելիության և աճի տեմպերի վերաբերյալ, որոնք ավելի մանրամասն քննարկվում են հետագայում:

գ) Էջ 3 - 4. Եկամուտների և ծախսերի կազմը և կառուցվածքը

Այս էջերում ներկայացվում են բանկի եկամուտները և ծախսերն ըստ առանձին հոդվածների, շահույթը և շահույթի բաշխումն ինչպես բացարձակ դրամային մեծություններով, այնպես էլ դրանք համադրելով տարեսկզբից միջին ընդհանուր ակտիվների հետ:

դ) Էջ 5 - 6. Հաշվելորի ակտիվների և պարտավորությունների կազմը և կառուցվածքը

Այս էջերում ներկայացվում են ժամանակաշրջանի վեջոջ դրությամբ տվյալներ, որոնք թույլ են տալիս ուսումնասիրել ակտիվների և պարտավորությունները փոփոխությունները: Ընդհանուր ակտիվների տարրերը ներկայացվում են այնպես, որ նրանց հնարավոր լինի խմբավորել որպես եկամտաբեր և ոչ եկամտաբեր ակտիվների եկամտաբեր ակտիվները վերլուծելու համար: Այսուղեւ նույնական ներկայացվում են ինչպես բացարձակ դրամային ցուցանիշներ, այնպես էլ դրանց համադրումն ընդհանուր ակտիվների հետ:

ե) Էջ 7. Նետիհաշվելոր

Այս էջին մասում ներկայացվում են բանկի հետիհաշվելորային գործառնությունները (ստացված և տրամադրված գրավմերը և երաշխավորությունները, հաշվելորից դրամային գործառնությունները, ֆինանսական ածանցյալ գործիքները և այլն) դրամային արտահայտությամբ: Նույն էջի ներքեւ մասում ներկայացվում է դրանց համադրումն ընդհանուր ակտիվների հետ:

գ) Էջ 8 - 10. Վարկային ներդրումների կազմը և կառուցվածքը և վարկերի հնարավոր կորուստների պահուստաֆոններ (ՎՀԿՊ) վերլուծություն

8-րդ էջում ներկայացվում է բանկի վարկային պորտֆելի (և տրված երաշխիքների) կազմն ըստ ժամկետայության, հուսալիության (դասակարգման), կենտրոնացման և ճյուղային կառուցվածքի: 9-րդ էջում ներկայացվում են վերոհիշյալ տվյալները վարկային ներդրումների ընդհանուր ծավալի հետ համադրելով:

10-րդ էջում ներկայացվում է տեղեկատվություն եռամսյակի ընթացքում ՎՀԿՊ-ի կրած փոփոխությունների և բանկի գուտ կորուստների վերաբերյալ, ինչպես նաև բերվում են վարկային պորտֆելի կառուցվածքը՝ նրա իրացվելիության և ներդրումային բաղադրականության արդյունավետությունը զնահատելու համար:

ի) Էջ 11. Իրացվելիություն և արժեթղթերի պորտֆել

Այս էջերում ներկայացվում է բանկի վարկային պորտֆելի (և տրված երաշխիքների) կազմն ըստ ակտիվների իրացվելիությունը, իրացվելիության զնահատման համար կիրառվող որոշ գործակիցներ, ինչպես նաև ներկայացվում է բանկի արժեթղթերի պորտֆելի կառուցվածքը՝ նրա իրացվելիության և ներդրումային բաղադրականության արդյունավետությունը զնահատելու համար:

Ո) Էջ 12 - 13. Կապիտալի վերլուծություն

12-րդ էջում ներկայացվում է բացարձակ տեղեկատվություն բանկի կապիտալի, եռամսյակի ընթացքում նրա կրած փոփոխությունների և ակտիվների ռիսկայնության վերաբերյալ: 13-րդ էջում ներկայացվում են մի շարք գործակիցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս գնահատել բանկի կապիտալի համարժեքությունը, շահութաբերությունը, աճի տեմպերը և այլ օգտակար գործակիցներ:

Պ) Էջ 14 - 15. Քանկային համակարգի ընդհանուր (ամփոփ) գործակիցներ

Այս էջերում ներկայացվում է տեղեկատվություն բանկային համակարգի և բանկերի 3 խմբերի կապիտալիզացիայի, վարկերի վերլուծության, եկամուտների և շահութաբերության, իրացվելիության և աճի տեմպերի հարաբերակցությունների միջին ցուցանիշներ:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Ի՞նչ հաճախականությամբ է պատրաստվում ԲԳՀՎ-ը և ովքե՞ր են դրա օգտագործողները:
2. Ի՞նչ սկզբունքով են բանկերը բաժանվում խմբերի:
3. Ի՞նչ 3 տիպի տվյալներ է պարունակում ԲԳՀՎ-ը, որոնք օգտագործվում են ֆինանսական վերլուծության համար:
4. Ի՞նչ սկզբունքով են հաշվարկվում նմանատիպ բանկերի խմբերի և ամբողջ համակարգի միջին ցուցանիշները:
5. Ի՞նչն է բնութագրում բանկի տեղը խմբում:
6. Ի՞նչ հաշվարկներ և ճշգրտումներ են կիրառվում ԲԳՀՎ համակարգում:
7. Ի՞նչ կառուցվածք ունի ԲԳՀՎ-ը:

ԳԼՈՒԽ 3. ԴՐԱՍԱԿԱՆ ՀՈՍՔԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի ճպատակն՝ ամփոփ ներկայացնել դրամական հոսքերը, դրանց նշանակությունը և դրամական միջոցների վերաբերյալ հաշվետվության հիմնական բաղադրիչները, դրամական միջոցների աղբյուրները և օգտագործման ուղղությունները, հարաբերակցությունների հաշվարկը և վերլուծությունը:

Ունակությունների և հմտությունների մկարագիրը: Կարողանալ բացատրել դրամական միջոցների հոսքերի վերաբերյալ հաշվետվությունը և վերլուծել դրամական հոսքերը:

Թեմայի ավարտից հետո դասընթացի մասնակիցներն ունակ կլինեն՝

- բացատրել դրամական հոսքերի, դրանց վերլուծության և հաշվետվության նշանակությունը

- բնութագրել դրամական հոսքերը՝ գործառնական, ներդրումային և ֆինանսական գործունեություններից

- ներկայացնել դրամական միջոցների աղբյուրները և օգտագործման ուղղությունները

- բացատրել ոչ դրամական հաշվները, ոչ նյութական ակտիվների, կանխավճարված ծախսերի և հիմնական միջոցների ամորտիզացիան

- տալ դրամական հոսքերի վերլուծությունը

- պարզաբանել դրամական հոսքերի հարաբերակցությունների հաշվարկը և վերլուծությունը՝ կոնկրետ օրինակներով:

Թեմա 3.1. Ներածություն

Դրամական հոսքերի վերլուծությունը վճռողոշ նշանակություն ունի բանկի ֆինանսական վիճակի գնահատման համար: Չնայած տնտեսվարող սուբյեկտը կարող է ունենալ բավականաչափ այլ ակտիվներ, սակայն ընթացիկ պարտավորությունների կատարման համար դրամական միջոցների անբավարար մակարդակը կարող է հանգեցնել նրա անվճարունակությանը: Դրամական հոսքերի վերլուծության ընթացքում քննարկվում են տնտեսվարող սուբյեկտի կողմից դրամական միջոցներ կամ կանխիկին հավասարեցված միջոցներ ձեռքբերելու հնարավորությունները, ժամկետները և վստահությունը: Տնտեսվարող սուբյեկտները դրամական միջոցների պահանջ են գգում իրենց գործառնությունների, պարտավորությունների կատարման, ներդրողներին փոխհատուցումների վճարումներն ապահովելու համար: Դրամական միջոցներ են հանարվում (կամիսիկ կամ կանխիկին հավասարեցված միջոցներ) կարճաժամկետ, բարձր իրացվելի ակտիվները, որոնք ունեն իրենց արժեքի տատանման փոքր ռիսկ և կարելի է արագ, առանց կորուստների վերածել դրամական միջոցների:

Դրամական հոսքերը հաշվետու ժամանակահատվածի ընթացքում տնտեսվարող սուբյեկտի կողմից կատարված դրամական վճարումների և դրամական ստացումների ամրողությունն է: Դրամական միջոցների հավելուրդ (ավելցումը) կամ դրամական հոսքը տեղի ունի, երբ դրամական ստացումները գերազանցում են դրամական վճարումներին: Դրամական միջոցների պակասորդը կամ բացասական դրամական հոսքը տեղի ունի, երբ դրամական վճարումները գերազանցում են դրամական ստացումներին:

Դրամական միջոցների աղբյուրների բացահայտումը և վերլուծությունը կարևոր է տնտեսական ցանկացած գործունեության համար: Չնայած բանկերի համար սովորաբար սահմանվում են իրացվելիության պարտադիր պահանջներ, սակայն բանկի գործունեությանը ոչ համարժեք դրամական միջոցների հոսքերը կարող են տանել իրացվելիության ճգնաժամի, որը կարող է վերաճել վճարունակության ճգնաժամի: Ստորև կը ներկայացնեմ բանկերի դրամական միջոցների հոսքերը:

Թեմա 3.2. Դրամական միջոցների հոսքերի հաշվետվությունը

Հաշվապահական միջազգային ստանդարտներին համապատասխան, հաշվեգրման (կուտակման) սկզբունքով հաշվառում իրականացնելու դեպքում միշտ չէ, որ շահույթը համարժեք է դրամի ներհոսքին՝ դրանց միջև երեխն ակնառու տարբերություններ են լինում: Այսպէս օրինակ.

Եկանութեների և ծախսերի վերաբերյալ հաշվետվության մեջ ներառվում են նաև եկանութեների և ծախսերի կուտակումները: Մյուս կողմից, բանկն այդ միջոցները որպես իրական փող չի ստանում, հետևաբար դրամական հոսքերի մեջ այն չի երևան:

Եթե եկանութեների և ծախսերի վերաբերյալ հաշվետվությունը ցույց է տալիս բոլոր տեսակի հաշվանցումների հետևանքը բանկերի եկանութեների և ծախսերի վրա (օրինակ՝ հիմնական միջոցների մաշվածը և այլն), ապա դրամական հոսքերի հաշվետվության վերլուծությունը ցույց է տալիս բանկի գործունեության արդյունքում տեղի ունեցած իրական փինանսական հոսքերը, որը հնարավորություն է ընձեռում վաղ շրջանում բացահայտել բանկի գործունեության բացասական միտումները:

Դրամական հոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը կարող է կարևոր աղեցություն ունենալ պոտենցիալ ներդրողների որոշումների կայացման վրա: Օրինակ, եթե բանկն իր ամենօրյա գործառնությունների արդյունքում ստանում է ավելի շատ դրամական միջոցներ, քան օգտագործում է, ապա տվյալ բանկը կզմահատվի ավելի բարձր, քան նրա գուտ ակտիվներներ²³ են, քանի որ այն ունակ է դրամական միջոցներ գեներացնել: Դրամական հոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը կարող է օգնել կրեդիտորներին որոշելու, արդյուր բանկը կունենա համապատասխան միջոցներ, որպեսզի կարողանա կատարել իր պարտավորությունները դրանց ժամկետը հասնելուն պես կամ պարտատերերի պահանջում: Ուստի նաև այդ նպատակին է ուղղված դրամական հոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը, որի հիմնա վրա բանկի պարտավորությունները կատարելու ունակությունը պարտատիրոց առաջնի հսկ պահանջում:

Բանկի դրամական հոսքերի վերաբերյալ հաշվետվության հիմնական բաղադրիչներն են:

Դրամական հոսք գործառնական գործունեությունից

Գործառնական գործունեությունից առաջացած դրամական հոսքերն իրենցից ներկայացնում են ստացված սոլկուները և կոմիսիոն գումարները, լիզինգային, ֆակտորինգային և հավասարմագրային գործառնություններից ստացված զուտ եկանութեները, արժեթերերի վերավաճառքի ստացված զուտ եկանութեները, ստացված այլ եկանութեները, վճարված տոկոսները, վճարված աշխատավարձի և գործուղման ծախսերը, վճարված հարկերը և զուտ դրամական հոսքերը այլ գործառնական գործունեությունից:

²³ Զուտ ակտիվներ - ակտիվների և պարտավորությունների տարբերությունն է:

Այս բաժնի վերլուծության արդյունքում հնարավորություն է ընձեռվում ավելի հանգամանորեն գնահատել բանկի փող ստեղծելու ունակությունը վերոհիշյալ գործարքներից:

Դրամական հոսք ներդրումային գործունեությունից

Ներդրումային գործունեությունից դրամական հոսքերը իրենցից ներկայացնում են՝ պետական արժեթղթում²⁴ ներդրումները, այլ ժամկետային արժեթղթերում ներդրումները, անժամկետ արժեթղթերում ներդրումները, ՀՀ կենտրոնական բանկում տեղաբաշխված ավանդների և հետզննան համաձայնագրով գնած արժեթղթերը, վարկային ներդրումները (նվազեցրած նախկինում դուրս գրված վարկերի վերադարձը), այդ թվում ֆակտորինզը, տեղաբաշխված ավանդները, լիզինգի նպատակով ակտիվների ծեռքբերման, լիզինգային գործառնություններից մայր գումարների հետ վերադարձը, հիմնական միջոցների օտարումը (ձեռք բերումը) և զուտ դրամական հոսքերը այլ ներդրումային գործունեության արդյունքում:

Այս բաժնի տվյալների հիման վրա, իրացվելիության առումով, կարելի է պատկերացում կազմել բանկի ներկա վիճակի և հեռանկարների մասին:

Դրամական հոսք ֆինանսական գործունեությունից

Ֆինանսական գործունեությունից դրամական հոսքերը իրենցից ներկայացնում են ցպահանջ պարտավորությունների գուտ ավելացումը (նվազումը), ժամկետային պարտավորությունների գուտ ավելացումը (նվազումը), ՀՀ կենտրոնական բանկից ստացված վարկերի և հետզննան համաձայնագրով վաճառած արժեթղթերի պետական հոսքերը (նվազումը), կանոնադրական հիմնադրամում **բաժնետերերի** ներդրումները, վճարված շահարաժենները և զուտ դրամական հոսքերը այլ ֆինանսական գործունեության արդյունքում:

Այս բաժնի տվյալների հիման վրա կարելի է պատկերացում կազմել բանկի դրամական միջոցների՝ բաժնետերերի ներդրումների, ավանդների, դեպոզիտների և այլ պարտավորությունների, շարժի մասին: Այլ կերպ ասած, սրանը այն լծակներն են, որոնց միջոցով բանկերը կարող են վերահսկել փող ստեղծելու քաղաքականությունը:

Կանխիկ հոսքերի գնահատման հիմնական գործիքը դրամական հոսքերի հաշվետվություններն են, որոնք ներկայացվում են ցանկացած ֆինանսական հաշվետվության հետ, հանապատասխան հաշվետու ժամանակաշրջանի կտրվածքով: Կանխիկ հոսքերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը նպաստում է բանկի ակտիվների զուտ ծավալի, ֆինանսական կառուցվածքի (իրացվելիություն և վճարունակություն), ապագա դրամական հոսքերի ներկա արժեքի համեմատական գնահատմանը: Կանխիկ հոսքերի հաշվետվությունն ընդհանրացնում է դրամական հոսքերի արտաքին և ներքին օգտագործման ուղղությունները:

Թեմա 3.3. Դրամական միջոցների աղբյուրները և օգտագործման ուղղությունները

Դրամական միջոցների ներքին աղբյուրները ներառում են օրական գործառնական գործունեությունից ձևակորված դրամական միջոցները: Այս տեղեկատվությունը ստացվում է եկամուտների հաշվետվությունից և նրա հիմնական տարրերն են.

- ստացված տոկոսները և կոմիսիոն գումարները
- լիզինգային, ֆակտորինգային և հավատարմագրային գործառնություններից ստացված զուտ եկամուտները
- արժեթղթերի վերավաճառքից ստացված զուտ եկամուտները
- ստացված այլ եկամուտները
- զուտ դրամական հոսքերը այլ գործառնական գործունեությունից²⁵

Դրամական միջոցների օգտագործման ներքին ուղղություններն իրենցից ներկայացնում են օրական գործառնական գործունեություն իրականացնելու համար կատարվող ծախսերը: Դրանք ստացվում են ծախսերի մասին հաշվետվությունից.

- վճարված տոկոսներ
- վճարված աշխատավարձ և գործուղման ծախսեր
- վճարված հարկեր

Բանկի դրամական միջոցների ներքին աղբյուրների և դրամական միջոցների օգտագործման ներքին ուղղությունների տարրերությունը կազմում է դրամական միջոցների հոսքը գործառնական գործունեությունից: Որպես կանոն, դրամական միջոցների ներքին աղբյուրները պետք է ծածկեն դրամական միջոցների օգտագործման ներքին ուղղություններին, այսինքն դրամական միջոցների հոսքը գործառնական գործունեությունից պետք է դրական լինի: Իրականում այս դեպքը միշտ չէ, որ կարող է տեղի ունենալ, ինչն էլ կարող է վկայել բանկի մոտ դրամական հոսքերի դժվարությունների մասին: Սակայն վերջնական եղանակացության պետք է հանգել միայն դրամական միջոցների մնացած աղբյուրները քննարկելուց հետո:

Դրամական հոսքերի արտաքին աղբյուրներ են այն դրամական միջոցները, որոնք հաճախակի չեն առաջանում և կիրապում են որպես դրամական միջոցների լրացուցիչ աղբյուրներ: Այս արժեքը ստացվում է հաշվետու ժամանակաշրջանի սկզբի և վերջի դրությամբ հաշվեկշրջի տարրերություններից: Դրամական միջոցների արտաքին աղբյուրները ձևակորվում են ակտիվների կրծատնան, կամ պարտավորությունների և կապիտալի աճի դեպքերուն:

- պետական արժեթղթերում և այլ արժեթղթերում ներդրումների նվազումը
- ՀՀ կենտրոնական բանկում տեղաբաշխված ավանդների և հետզննան համաձայնագրով գնած արժեթղթերի նվազումը
- վարկային ներդրումների (նվազեցրած նախկինում դուրս գրված վարկերի վերադարձը), այդ թվում ֆակտորինզի, տեղաբաշխված ավանդների հետ վերադարձը
- լիզինգի նպատակով ծեռքբերված ակտիվների վաճառքը
- լիզինգային գործառնություններից մայր գումարների հետ վերադարձը
- հիմնական միջոցների օտարումը

²⁴ Միջազգային պարկիտայում պետական արժեթղթերում ներդրումները համարվում են դրամական միջոցներ և չեն ներառվում դրամական հոսքերի կազմում:

²⁵ Եթե դրամական միջոցների արտաքին աղբյուրներ գործառնական գործունեությունից ավելի մեծ է, քան ներհոսքը, ապա այս հոդվածը կազմում է բացասական մեծություն:

- ցանկացած պարտավորությունների ավելացումը
ժամկետային պարտավորությունների ավելացումը
- ՀՅ կենտրոնական բանկից ստացված վարկերի և հետզննան համաձայնագրով վաճառած արժեքերի ավելացումը
- կանոնադրական իշխանությունների ներդրումները
գուտ դրամական հոսքերն արտաքին այլ աղբյուրներից²⁶
- Նշվածներից յուրաքանչյուրի դեպում բանկերը ձևավորում են լրացուցիչ դրամական միջոցներ:
- Դրամական միջոցների օգտագործման արտաքին ուղղությունները ներառում են այն դրամական հոսքերը, որոնք օրական գործառնական գործունեության հետ կապված չեն: Այս արժեքը ստացվում է հաշվետու ժամանակաշրջանի սկզբի և վերջի դրությամբ հաշվեկշի տարբերություններից՝ ակտիվների աճի, կամ պարտավորությունների և կապիտալի նվազման դեպքերում: Դրամական միջոցների օգտագործման տիպիկ արտաքին ուղղություններն են:
- պետական արժեքերում և այլ արժեքերում ներդրումների աճը
- ՀՅ կենտրոնական բանկում տեղաբաշխված ավանդների և հետզննան համաձայնագրով գնված արժեքերի աճը
- վարկային ներդրումների (նվազեցրած նախկինում դուրս գրված վարկերի վերադարձը), այդ թվում ֆակտորինգի, տեղաբաշխված ավանդների աճը
- լիզինգի նապատակով ծեռված ակտիվների և լիզինգային գործառնությունների աճը
- հիմնական միջոցների ծեռքբերումը
- ցանկացած պարտավորությունների նվազումը
- ժամկետային պարտավորությունների նվազումը
- ՀՅ կենտրոնական բանկից ստացված վարկերի և հետզննան համաձայնագրով վաճառած արժեքերի նվազումը
- շահարապետիների վճարումը
- Նշված կետերից յուրաքանչյուրի դեպում բանկերն օգտագործում են իրենց դրամական միջոցները:
- Դրամական միջոցների դիրքի գուտ փոփոխությունը հաշվետու ժամանակահատվածում բանկի դրամական հաշիվների աճը կամ նվազումն է: Այն կարելի է հաշվել հետևյալ բանաձևով.
- Դրամական միջոցների դիրքի գուտ փոփոխություն = Դրամական միջոցների հոսք գործառնական գործունեությունից + Դրամական հոսքերի արտաքին աղբյուրներ - Դրամական միջոցների օգտագործման արտաքին ուղղությունները

Թեմա 3.4. Ω դրամական հաշիվներ

Գոյություն ունեն որոշ գործառնություններ կամ հաշվանումներ, որոնք չեն ազդում դրամական միջոցների հաշիվների վրա և հետևաբար չեն արտացոլում դրամական միջոցների հոսքերի հաշվետվությունում: Այժմ կը նարկենք այդ ոչ դրամական հաշիվները.

Ոչ նյութական ակտիվների ամորտիզացիա - բանկի մոտ ոչ նյութական ակտիվների ամորտիզացիոն հատկացումների հաշվապահական ծևակերպումների ժամանակ ներեստագրվում են ծախսային հաշիվները, իսկ դրամական հաշիվներից ոչ մեկը չի թրավացվում, հետևաբար ոչ նյութական ակտիվների ամորտիզացիան չի ազդում դրամական հոսքերի վրա և չպետք է արտացոլի դրամական հոսքերի հաշվետվությունում:

Կանխավճարված ծախսերի ամորտիզացիա - Ինչպես գույքի արժեքը, այնպես էլ կանխավճարված ծախսերը ենթարկվում են ամորտիզացիայի: Դրա համար կա համապատասխան հաշիվ, որուել գրանցվում են կանխավճարված ծախսերի ամորտիզացիան ներեստագրվում է ամորտիզացիոն ծախսերի հաշիվը և կրեդիտագրվում կանխավճարված ծախսերի հաշիվը: Այս դեպքում նույնպես դրամական հաշիվները չեն նաև ակցում թրավացությանը, հետևաբար պետք է չարտացոլվեն դրամական հոսքերի հաշվետվություններում:

Հիմնական միջոցների ամորտիզացիա - բանկի մոտ հիմնական միջոցների ամորտիզացիոն հատկացումների հաշվապահական ծևակերպումների ժամանակ դրամական հաշիվներից ոչ մեկը չի թրավացվում, հետևաբար այն չի ազդում դրամական հոսքերի վրա և չպետք է արտացոլի դրամական հոսքերի հաշվետվություններում:

Թեմա 3.5. Դրամական հոսքերի վերլուծություն

3.5.1. Դրամական միջոցների ներքին աղբյուրներ

Որպես վերլուծության սկզբնակետ հատկապես կարևորվում է դրամական միջոցների ներքին աղբյուրների ուսումնասիրությունը, որը բնութագրում է ներքին միջոցների հաշվին բանկի դրամական միջոց գեներացնելու հնարավորությունները: Ակնհայտ է, որ այն բանկի ֆինանսական կայունության նախանշանն է: Միջոցների գործառնական աղբյուրները ներառում են նաև անանային ստացվող շահարապետները և տոկոսավճարները, կառավարման և սպասարկման պարզեցները և այլ գործառնական դրամական եկամուտներ:

ա) Տոկոսային և նրան հավասարեցված այլ եկամուտներ

Դրամական հոսքերի հաշվետվությունում ներառված միավորը, որը պետք է քննարկվի, տոկոսային և նրան հավասարեցված եկամուտներն են: Այս դասի եկամուտները սերտորեն կապված են բանկային գործառնությունների հետ և կազմում են դրամական միջոցների ներքին աղբյուրների հիմնական մասը: Այն քննարկելու համար դիտարկվում են հետևյալ հարցերը.

- Ի՞նչ տոկոսադրույթներով են տրամադրված վարկերը և այլ ներդրումները:
- Որո՞նք են բանկի կողմից որևէ մասնաճյուղին վարկեր տրամադրելու պատճառները:

²⁶ Եթե դրամական միջոցների արտահոսքն արտաքին այլ աղբյուրներից ավելի մեծ է, քան ներհոսքը, ապա այս հոդվածը կազմում է բացասական նեծություն:

Պատասխանելով այս հարցադրումներին, կարելի է ստանալ տեղեկատվություն, որը թաքնված է թվերի հետևում: Օրինակ, կարելի է պարզել, թե բանկը միջոցներ է տրամադրում շակայականից բարձր սոլուսներով, ֆիքսված թե փոփոխվող սոլուսադրույթներով: Կարելի է պարզել նաև, թե փոխառու ֆինանսական կամ իրավելիության դժվարություններ ունի թե ոչ:

թ) զուտ դրամական հոսքերը այլ գործառնական գործունեությունից

Այլ գործառնական գործունեությունից զուտ դրամական եկամուտները գործառնական եկամուտների վերջին բաժնմն է, որը ներառում է այն եկամուտները (նվազեցրած ծախսերը), որոնք ընդորված չեն վերը նշված հոդվածներում: Այս եկամուտների քննարկման ընթացքում անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել ոչ միայն նրանց բնույթին այլ նաև նրանց միտուններին:

3.5.2. Դրամական միջոցների օգտագործման ներքին ուղղությունները

Դրամական միջոցների օգտագործման ներքին ուղղությունները բանկի գործառնական ծախսերն են, որոնք ներառում են տկոսային ծախսերը, աշխատավարձերը և վճարված հարկերը: Ակնհայտ է, որ որքան բանկը քիչ է ծախսում և որքան այդ ծախսերն ավելի քիչ են, քան եկամուտները, այնքան բարվոր է նրա դրամական հոսքերի վիճակը:

ա) Տկոսային ծախսեր

Տկոսային ծախսերը ներառում են բանկի կողմից փոխառությունների դիմաց վճարված տոկոսները: Վերլուծության ընթացքում անհրաժեշտ է քննարկել փոխառությունների ծավալը, նպատակը, սոլուսադրույթները (ֆիքսված, թե փոփոխական): Վճռորոշ նշանակություն ունեն փոխառությունների կառուցվածքը, ծավալները և միտունները, հատկապես, եթե տոկոսադրույթը փոփոխական է:

թ) Աշխատավարձ և գործուղման ծախսեր

Աշխատավարձի և գործուղման գծով ծախսերը քննարկելիս նույնպես պետք է ուշադրություն դարձնել նրանց մակարդակի և միտունների վրա:

զ) Հարկեր

Հարկերի վճարումները քննարկելիս ուշադրությունը պետք է կենտրոնացնել հետևյալ հարցերին:

- Ինչպիսի՞ն են եղել բանկի հարկային վճարումները նախկինում:
- Հաշվի առելով նախորդ տարիներին բանկի շահույթների մակարդակը, որոշել արդյո՞ք այն հաջորդ տարիներին կլինի հարկ վճարող, թե՝ ոչ:

3.5.3. Դրամական միջոցների հոսքը գործունեությունից

Այս ցուցանիշը դրամական միջոցների հոսքերի անենակարևոր բնութագրին է: Բանկի ներքին զուտ դրամական հոսքերը ցույց են տալիս բանկի ներքին դրամական ծախսերի ծածկման աստիճանը ներքին դրամական եկամուտներով: Եթե այն բացասական է, ապա վկայում է դրամական միջոցների դժվարության մասին: Այս դեպքում բանկի կառավարման առջև խնդիր է դրվում դիմելու դրամական միջոցների արտաքին աղբյուրների դրամական միջոցների պահանջները բավարարելու համար: Վերլուծողի կողմից պետք է գնահատվի նաև, թե բանկը դրամական միջոցների արտաքին աղբյուրներին դիմելու ինչ հնարավորություններ ունի:

3.5.4. Դրամական հոսքերի արտաքին աղբյուրները և դրամական միջոցների օգտագործման արտաքին ուղղությունները

Դրամական միջոցների արտաքին աղբյուրներն այն միջոցներն են, որոնք ծեռագ են բերվում բանկից դուրս և դրամական միջոցների օգտագործման արտաքին աղբյուրները կապված չեն բանկի առօրյա գործունեության հետ: Այս կարգի միջոցների նկատմամբ բանկն ունի վերահսկողության պելի ցածր մակարդակ, սակայն որոշ միջոցներ ուղղակիորեն ենթարկված են բանկի դեկավարման և կառավարման գործներացներին: Օրինակ, բանկը լիարժեքորեն չի կարող կառավարել իր պարտավորությունների հոսքերը, սակայն դիվիդենտ վճարելու բաղաքականությունը սահմանվում է նրա կողմից: Այս դրամական հոսքը հանդիսանում են դրամական միջոցների երկրորդային աղբյուր:

Թեմա 3.6. Դրամական հոսքերի հարաբերակցությունների հաշվարկը և վերլուծությունը

ա) Դրամական միջոցների ֆիքսված արտահոսքի ծածկման գործակից

Դրամական միջոցների ֆիքսված արտահոսքի ծածկման հարաբերակցությունը գնահատում է հարկումից հետո ծեռագործված դրամական եկամուտներով պայմանագրային ֆիքսված պարտավորությունների ծածկման բանկի ունակությունը: Բանկի պայմանագրային ֆիքսված պարտավորությունները ներառում են տկոսային ծախսերը, լիզինգի և վարձակալության ծախսերը, երկարաժամկետ պայմանագրային պարտքի վճարումները, արտոնյան բաժնետոմսերի շահաբաժնների վճարումները:

Դրամական եկամուտ հարկվելուց հետո + տոկոսային ծախսեր + լիզինգի և վարձակալության ծախսեր²⁷

Տկոսային ծախսեր + երկարաժամկետ պայմանագրային պարտքեր + լիզինգի և վարձակալության ծախսեր + արտոնյան բաժնետոմսերի շահաբաժններ
--

Եթե այս հարաբերակցությունը գերազանցում է 100 տոկոսը, ապա դրամական միջոցների ֆիքսված արտահոսքը փոփոխառություն է դրամական եկամուտներով (հարկումից հետո), իսկ եթե փոքր է 100 տոկոսից, ապա բանկը դրամական միջոցների ֆիքսված արտահոսքը պետք է ծածկի միջոցների արտաքին աղբյուրների

²⁷ Այս ծախսերն ավելացվում են համարիչին, որպեսզի ճշգրտվեն եկամուտները մինչև պայմանագրային պարտավորությունների կատարում:

հաշվին: Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ ինչպես բոլոր գործակիցների դեպքում, վերլուծությունն ամբողջական դարձնելու համար պետք է ուսումնասիրել նոր բաղկացուցիչները:

թ) Սովորական բաժնետոմսերի շահաբաժմների ծածկման գործակից

Այս հարաբերակցությունը գնահատում է մնացորդային եկամտի հաշվին հասարակ բաժնետոմսերի շահաբաժմների վճարման բանկի կարողությունը: Մնացորդային եկամուտն իրենից ներկայացնում է հարկություն հետո դրամական եկամուտները՝ նվազեցրած պայմանագրային երկարաժամկետ պարտքերը և արտոնյալ բաժնետոմսերի շահաբաժմները:

Մնացորդային դրամական եկամուտ

Սովորական բաժնետոմսերի շահաբաժմներ

Եթե սովորական բաժնետոմսերի շահաբաժմների ծածկման հարաբերակցությունը գերազանցում է 100 տոկոսը, ապա սովորական բաժնետոմսերի շահաբաժմները փոխհատուցվում են մնացորդային դրամական եկամուտով, իսկ եթե փոքր է 100 տոկոսից, ապա բանկը կախում ունի դրամական միջոցների արտաքին աղբյուրներից (անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ չի թույլատրվում ներգրավված միջոցների հաշվին վճարել շահաբաժմներ):

գ) Դրամական միջոցների հոսքի համարելիության գործակից

Դրամական միջոցների հոսքի համարելիության հարաբերակցությունը գնահատում է գործառնական եկամուտներով գործառնական ծախսերի և շահաբաժմների ծածկման բանկի ունակությունը:

Գործառնական եկամուտ²⁸ – հարկեր + ոչ կանխիկ ծախսեր

Արտոնյալ և սովորական բաժնետոմսերի շահաբաժմներ

Եթե հարաբերակցությունը գերազանցում է 100 տոկոսը, ապա դրամական գործառնական եկամուտները համարժեքորեն ծածկում են գործառնական ծախսերը, արտոնյալ և սովորական բաժնետոմսերի շահաբաժմները ամբողջությամբ, իսկ եթե փոքր է 100 տոկոսից, ապա բանկը պետք է հոսքը դրի դրամական միջոցների արտաքին աղբյուրների վրա գործառնական ծախսերը և արտոնյալ բաժնետոմսերի շահաբաժմները ծածկելու համար (անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ չի թույլատրվում ներգրավված միջոցների հաշվին տրամադրել շահաբաժմներ):

Թեմա 3.7. Ծրագրավորված դրամական հոսքերի հաշվետվություն

Բանկի դրամական միջոցների հոսքերի նախապատճենության վերլուծությունից հետո կարևոր նշանակություն ունի նաև բանկի ապագա դրամական հոսքերի վերլուծությունը, որը կարելի է իրականացնել բանկի դեկավարության կողմից մշակված ծրագրավորված դրամական հոսքերի հաշվետվությունների հիման վրա: Ծրագրավորված դրամական միջոցների հոսքի հաշվետվությունը ընդգրկում է դրամական միջոցների աղբյուրները և օգտագործման ուղղությունները (ներքին և արտաքին) ապագա ժամանակահատվածի համար: Վերլուծությունը պետք է ներառի հետևյալը:

Ուշագրություն դարձնի բանկի դրամական հոսքերի ներքին աղբյուրների և օգտագործման նախապատճենությամբ արդյո՞ք այն համապատասխանում է ապագա ծրագրերին:

Դրամական միջոցների ծեռքբերման ինչպիսի՞ այլնուրամքային ծրագրեր պետք է ունենա բանկը: Արդյո՞ք գոյություն ունեն նոր ծառայություններ մատուցելու ծրագրեր, որոնք բանկին կապահովեն ապագա դրամական եկամուտների նոր աղբյուրներ:

Արդյո՞ք բանկն ունի ակտիվներ, որոնց վաճառքը կարող է լրացնել եկամուտներ բերել, և եթե կան նման ակտիվներ, ապա ինչպիսի՞ ն դրանց վիճակը և շուկայական գինը:

Ինչպե՞ս է բանկը պահպանում տնտեսական նորմատիվները և ինչ սահմանափակումներ կան նրա կողմից միջոցների ներգրավման վրա:

Ինչպիսի՞ ն է բանկի ընթացիկ ֆինանսական վիճակը և ինչ ազդեցություն կարող է այն ունենա բանկի կապիտալի մեծացման վրա, եթե դրա կարիքը լինի:

Ապագա դրամական հոսքերի ծրագրերը համապատասխանության մեջ են արդյո՞ք բանկի երկարաժամկետ պայմանագրային պարտավորությունների կատարման հետ:

Հիմնադիրների ֆինանսական վիճակը կարող է երաշխավորել կապիտալի լրացնելիք ներինսը:

Ինքնասուլգման հարցեր

1. Ի՞նչ են դրամական հոսքերը և ինչո՞վ է կարևորվում դրամական միջոցների հոսքերի նախնական հաշվետվությունը:

2. Որո՞նք են բանկի դրամական հոսքերի վերաբերյալ հաշվետվության հիմնական բաղադրիչները:

3. Որո՞նք են դրամական միջոցների ներքին և արտաքին աղբյուրները:

4. Որո՞նք են դրամական միջոցների օգտագործման ներքին և արտաքին ուղղությունները:

5. Ո՞րն է դրամական միջոցների դիրքի գուտ փոփոխությունը:

6. Որո՞նք են ոչ դրամական հաշիվները:

7. Որո՞նք են դրամական հոսքերի վերլուծության բաղադրիչները:

8. Ի՞նչ գործակիցներ են օգտագործվում դրամական հոսքերի վերլուծության համար:

9. Ի՞նչ է իրենից ներկայացնում ծրագրավորված դրամական հոսքերի հաշվետվությունը և ի՞նչ պետք է այն ներառի:

²⁸ Ոչ դրամական ծախսերը՝ ինչպիսի ամորտիվացիան, ավելացվում են համարիչին գործառնական ծախսերի ծածկման համար անհրաժեշտ դրամական գործառնական եկամուտները ստանալու համար:

ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ակտիվների և պարտավորությունների կառավարում; Գլոբալ Թառումյան, Չարլզ Շնայդեր
2. Банковская система развивающихся стран ; Basel Committee on Banking Supervision
3. Зарубежные стандарты учета и отчет; О.В. Соловьева
4. Как читать финансовые отчеты; Мерил Линч, Пиерс, Феннэр энд Смит, Инк.
5. Как понимать и использовать финансовую отчетность; Джон Уэйли энд Санз
6. Финансовый анализ; Артеменко В.Г.
7. Accounting Framework – International Stream; ACCA textbook.
8. Banking Institutions in Developing Markets; Economic Development Institute of The World Bank
9. Examiner Core Curriculum – Safety & Soundness Track; Federal Reserve System.
10. Managing Financial Institutions; Gardner & Mills
11. Intermediate Accounting; Loren A. Nikolai, John D. Basley

ՀԱՆԳՈՒՑԱՅԻՆ ԲԱՆԵՐԻ ՑՈՒՑԻՉ

<p>Ա</p> <p>Անթարթային անհրաժեշտ իրացվելիություն, 78</p> <p>Անթարթային իրական իրացվելիություն, 78</p> <p>Անթարթային իրացվելիության տեսություն, 80</p> <p>Անթարթային իրացվելիություն, 78</p> <p>Ակտիվների վաճառք կամ վերաբաշխություն, 34</p> <p>Անհրաժեշտ իրացվելիություն, 78</p> <p>Անախաղեակ իրավիճակների ծրագրավորում, 76</p> <p>Աշխատակիցները և նրանց ներկայաչուցչությունը, 11</p> <p>Առևտրային արտադրութային ռիսկ, 93</p> <p>Արտադրութային դիրք, 91</p> <p>Արտադրութային ռիսկ, 91</p>	<p>Ե</p> <p>Եկամտաբերության կորի ռիսկ, 85</p> <p>Եկամուտների և ծախսերի մասին հաշվետվություն, 13</p> <p>Երկար արտադրութային դիրք, 91</p> <p>Երկարաժամկետ ստորադաս</p> <p>Վորհառություններ, 31</p> <p>Երկրի ռիսկ, 46</p> <p>Երկրորդային (լրացուցիչ) կապիտալ, 30</p>
<p>Բ</p> <p>Բազիսային ռիսկ, 84</p> <p>Բաժմետերեր, 11</p> <p>Բանկերի գործունեության համեմատական վերլուծություն (ԲԳՆՎ), 97</p> <p>Բանկի տեղը խնդրում, 99</p> <p>Բարձր իրացվելի ակտիվ, 66, 71</p> <p>Բաց արտադրութային դիրք, 91</p> <p>Բացասական (բացասական տոկոսային) ռիսկ, 86</p>	<p>Զ</p> <p>Չուտ արտադրութային դիրք, 91</p> <p>Չուտ տոկոսային մարժա, 58</p> <p>Չրոյական (փակ արտադրութային) դիրք, 91</p> <p>Չրոյական (զրոյական տոկոսային) ռիսկ, 86</p>
<p>Գ</p> <p>Գնահատման ռիսկ, 90</p> <p>Գործառնական ռիսկ, 46</p> <p>Գրավի ռիսկ - ապահովություն, 46</p>	<p>Ժ</p> <p>Ժամկետային անհրաժեշտ իրացվելիություն, 78</p> <p>Ժամկետային իրական իրացվելիություն, 78</p> <p>Ժամկետային իրացվելիության տեսություն, 81</p> <p>Ժամկետային իրացվելիություն, 78</p> <p>Ժամկետանց, չաշխատող և երկարաձգված վարկեր, 40</p> <p>Ժամկետների անհամապատասխանության ռիսկ, 85</p>
<p>Դ</p> <p>Դասակարգված վարկեր, 41</p> <p>Դյուրացիայի մոդել, 90</p> <p>Դրական տոկոսային ռիսկ, 86</p> <p>Դրամական միջոցներ, 104</p> <p>Դրամական միջոցների դիրքի գուտ փոփոխություն, 109</p> <p>Դրամական միջոցների հավելուրդ (ավելցուկ), 105</p> <p>Դրամական միջոցների հոսքի մասին հաշվետվություն, 13</p> <p>Դրամական միջոցների ներքին աղբյուրներ, 107</p> <p>Դրամական միջոցների պակասուրդը կամ բացասական դրամական հոսքը, 106</p> <p>Դրամական միջոցների օգտագործման արտաքին ուղղություններ, 109</p> <p>Դրամական միջոցների օգտագործման ներքին ուղղություններ, 107</p> <p>Դրամական միջոցների ֆիքսված արտահոսքի ծածկման գործակից, 114</p> <p>Դրամական հոսք գործառնական գործունեությունից, 106</p> <p>Դրամական հոսք ներդրումային գործունեությունից, 106</p>	<p>Ի</p> <p>Ինտեգրացված ցուցանիշների գնահատում, 19</p> <p>Իրական իրացվելիություն, 78</p> <p>Իրացվելիություն, 138</p> <p>Իրացվելիության ճեղքվածք, 79</p>
<p>Լ</p> <p>Լևերեջ, 33</p>	<p>Խ</p> <p>Խմբի միջին ցուցանիշներ, 99</p>
<p>Կ</p> <p>Կայուն աճի գործակից, 62</p> <p>Կապիտալի արտաքին աղբյուրներ, 34</p> <p>Կապիտալի համարժեքության ցուցանիշներ, 32</p> <p>Կապիտալի ներքին աղբյուրներ, 34</p> <p>Կարծ արտադրութային դիրք, 91</p> <p>Կարծաժամկետ ակտիվներ, 70</p> <p>Կարծաժամկետ ներդրումներ, 70</p> <p>Կարծաժամկետ պարտավորություններ, 71</p> <p>Կարծաժմկետ ոչ հիմնական միջոցներ, 71</p> <p>Կառավարությունը և նրա գործակալությունները, 12</p>	<p>Հ</p> <p>Համախառն արտադրութային դիրք, 91</p>

Դրամական հոսք ֆինանսական գործունեությունից, 106

[Դրամական հոսքեր](#), 105

Դրամական հոսքերի արտաքին աղբյուրներ, 108

Նիմնական ավանդներ, 67

[Նիմնական կապիտալ](#), 30

Նորիզոնական վերլուծություն, 19

Ղ

Ղեկավարություն, 11

Մ

Մարման ժամկետների մոդել, 85

Միջավայրի ռիսկ, 46

Միջին ակտիվների շահութաբերություն (ROA), 56

Ծ

[Ծովայական ռիսկ](#), 46, 83

Ծահութաբերության մոդել (Dupont analysis), 60

Ո

Ոչ դրամական հաշիվներ, 110

Ոչ հիմնական ավանդներ, 67

Ոչ հիմնական պարտավորություններ, 70

Չ

Չաշխատող վարկ, 40

ՈՒ

ՈՒսկով կշռված ակտիվներ, 32

Ս

Սիմուլացիոն վերլուծություն, 90

«Ստանդարտ ցուցանիշների » վերլուծություն, 19

Նամակենտրոնացում (կոնցենտրացիա), 47

Նաճախորդներ, 12

Նասարակություն, 12

[Նաշվապահական հաշվեկշիռ](#), 13

Վ

[Վարկային ռիսկ](#), 46

Վարկատուները և մատակարարները, 11

Վարկերի հնարավոր կորուստների պահուստաֆոնդ (ՎՀԿՊ), 41

Վերագնահատման մոդել, 90

[Վերաներդուման ռիսկ](#), 90

Վերանայված վարկեր, 41

Տ

Տեղաբաշխված միջոցների խմբային

Լառավարում, 94

Տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ գգայուն ակտիվներ, 85

Տոկոսադրույթների փոփոխության նկատմամբ գգայուն պարտավորություններ, 85

[Տոկոսային ռիսկ](#), 84

Տևողության վերլուծություն, 90

ՈՒ

ՈՒղղահայաց վերլուծություն, 19

Փ

Փոխարկման ռիսկ, 46

Օ

Օպցիոնային ռիսկ, 84

Ֆ

[Ֆինանսական հաշվետվություններ](#), 10

Ֆինանսական ռիսկ, 46

Ֆինանսական վերլուծություն, 16

[CAMELS համակարգ](#), 26

Գ և ր գ Թ ա ռ ո ւ մ յ ա ն

**ԲԱՆԿԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐ**

Խմբագիր՝

Լարիսա Նաղարյան

Համակարգչային ձևավորող՝

Աննա Գևորգյան

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՑԱՆԿ